

Participacia e
džuvljenge andar
komunitetura ando
politikano thaj
publikano dživdipe
ande Utarali Makedonia

**Participacia e džuvljenge andar
komunitetura ando politikano thaj
publikano dživdipe ande Utarali Makedonia**

Titulo: Participacia e džuvljenge andar komunitetura ando politikano thaj publikano dživdipe ande Utarali Makedonia

Kerdo katar: Instituto vash e Demokracia "Societas civilis" - Skopje (IDSCS)
Alexandra Jovevska Djordjevic
Vlora Reçica

Publikàtoro: E OSCE misia ando Skopje

Translacia: KONSTAN DOOEL Skopje

Grafikano dizajno: POLYESTERDAY

Novembro, 2024

E materiàlurã anθ-i kadaja publikàcia si numaj vaš referència. Vi te o OSCE lias maj bari gríza anθ-i lesqí preparàcia, vov na lel responsibilitèta vaš i ćacutnipen thaj i pherdo sa e informàciengi, instrukciengi thaj sovlienqí prezentisardi vaj vaš varesave tipografikane xatãrimata. O sasto kotor kadale publikaciako, e dikhimata, e opinie, e arakhadimata, e interpretacie thaj e konkluzie save si sikadine ande late na trubun te sikaven e oficialno politika vaj e pozicia e OSCE-ski. Pala kadala resa, našti te keren pes nisave reklamacie mamuj o OSCE ande relacia pala e potencijalne konsekvence katar e reliabiliteto e informaciengo vaj konkluziengo save si ande kadi publikacia.

ISBN: 978-92-9271-412-3

 Organization for Security and
Co-operation in Europe
Mission to Skopje

NAISAREL

I. Exekutivo rezumàto	5
1. Dujto Rodipe: Rezume	5
2. Primarno rodipe: rezume	6
2.1. Politikani participàcia – generalo kondicia pal-o nivèlo e involviripnasqo, ambicienqo thaj motivaciaqo	6
2.2. Percepcie e komunitetosqe žuvljenqe anθ-i politika – etnikane thaj kulturalne percepcie, perspektive thaj pharipa	8
3. Rekomendacie	9
II. Metodologia	12
III. Giravipen	16
IV. Dujto rodipe: jekh dikhipen pal-i politikani participàcia le džuvljenqi andar le minoritète komunitètură	17
1. Kontèksto	17
2. Normativno thaj institucionalno mehanizmura save si ande relacia e gender egalitetosa ande Nordutni Makedonia	20
3. Participacia e džuvljangi kotar e komunitetura ko politikano dživdipe	26
V. Primarno rodipe	37
1. Politikani participàcia – generalo kondicia pal-o nivèlo e involviripnasqo, ambicienqo thaj motivaciaqo	37
2. Percepcie e komunitetosqe džuvljenqe anθ-i politika – etnikane thaj kulturalne percepcie, perspektive thaj pharipa	68
VI. Konkluzie	104
VII. Rekomendacie	108

Me sem gordo te suportinav akaja publikacia baši participacia e džuvljangi kotar e komunitetia ko politikano thaj publikano dživdipe ki Nordutni Makedonia, jekh raporto savo thovel lumia upral o pharipa, kontribucie thaj aspiracie e džuvljenge save, but droma, ačhon tikno reprezentirime ko than e deciziako . Akava rodipe si maj but desar numaj jekh dikhipa e datengo; si testamento vash o kuražo thaj o zoralipe e džuvljengo kotar e komunitetura thaj sikavel o trubulipe te arakhel pes droma te šaj te ašunen pes lengere glasura thaj te barjol lengere lideripe.

E arakhadipa kadale raportoske si vi šukar thaj inspirime. Bizo buteder pharipa savencar arakhen pe, akala džuvlja inkren te den kontribucie bi-pokinipnaske lengere komunitetenge thaj maj dur. Numaj, von arakhen pes obstrukcie pe pashe sako paso, katar diskriminacia thaj predrasude dži ko limitirime resurse thaj suportoske strukture. Kadi publikacia deskriptirinel kadala realitetura but klaro thaj del jekh drom sar te nakhaven len. Vov del amen godi kaj i lači participàcia thaj i reprezentàcia na si numaj idealurà, numaj si esenciàlo ingrediènturà vaš savi godi demokratikani thaj ćačutni societèta.

E džuvlja kotar e komunitetura merisaren jekhutne šajimata te keren influenza pe politikano thaj publikano dživdipe thaj si amaro devlipe te keras buti te keras jekh societeta kote so akala šajimata ka oven o kanuni, na o isklučipe. Akava raporto si akharipe vash e politikake kerde, civilno societeto thaj komunitetura korkore te keren jekhipa krujal e vizia vash inkluzivno societeto savo inkurajil sa e džuvlja te len kotor pherdo.

Kadi publikacia trubul te služil sar resurso thaj katalizatoro pala paruvipe. E arakhadipa thaje rekomendacie save si sikavde ano akala riga ka vazden akcia, ka zutin e kolaboràcia, thaj ka anen amen maj pashe ki lumia kote so o diverzitetano ano sherutnipe si slavime thaj kote sa e džuvlja si zurale te keren amaro khetanipesko avutnipe.

Akale raportosa, OSCE Misia ano Skopje konfirmingya piro angazhipa vash te arakhel o hakaya e dzuvlengja kotar o komunitetya. Amen sam angažuime te zuraras lenge glasarà thaj te ćhinavas e pharipa save si lenge anθ-o drom. O drom karing o ćačutno barabaripe mangel konstantno zumavipe, thaj amen sam kate vash lungo vrama, te keras buti amare partnerencar thaj komunitetencar te realizisaras akaja vizia.

Ambasadoro Kilian Wahl,
Sheruno e OSCE Misiako ano Skopje

I. Exekutivo rezumàto

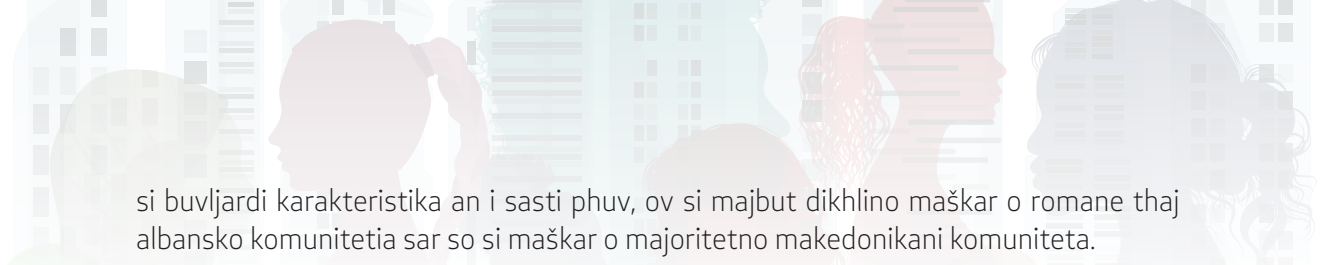
E džuvlja si ande jekh signifikantno maj cikni politikani pozicia sar e murša ande relacia pala lengo politikano angažmano thaj influenza, vi ande barvale thema thaj vi ande regionura save si ande barjaripe. E džuvlja andar minorititurenge komunitetura butivar nakhen dujto diskriminacia pala piro gender thaj etniciteto.¹ Gasave bi lačhipen si sardikhel pes vi maškar e džuvlja andar na-majoritetoske komunitetura ande Nordutni Makedonia. Anda kodo, kadi studia kamel te kerel jekh pherdi egzaminacia pala o baro thaj e cirkumstance katar e politikani participacia e džuvljengi katar e na-majoritetoske komunitetura ande Nordutni Makedonia, sikavindoj e butfacetikane na-egalitetura savenca arakhen pes e džuvlja katar e komunitetura ande lenge zumavimata te aven ande politikano thaj publikano trajo. I studia kerel buti e miksturasa e kvantitativno thaj kvalitativno rodipnaske metodengo, savo inčarel e primarno kolekcia e datengo prekal o terenosko rodipe savo involvirinel 1002 respondentura thaj šov intervjuja, sar vi e sekundarno analiza e datengo.

1. Dujto Rodipe: Rezume

E džuvljikano limitirimo involviripe ano publikano dzivdipe si direktno rezultato e phangle patriarxalno normengo thaj tradicionalno gender roljengo thaj stereotipurengo. Si tendenca e muršenqe te dominin o publikano živdipen, kana e žene si maj anglal ažukerde te keren e rola e grizake anθ-o kher thaj anθ-i familia.² Vi kaj akava patreni

1 UNICEF, "Promoviripe e hakajengo e minoritetonge čhavorengo thaj džuvljengo: Jekh dikhipi e politikengo thaj e praktikengo e UNICEF-esko - Grupa pala e minorititurengo hakaja", 2010-to berš. Aksesio 11 Decembro 2023. Disponibilno ko: <https://www.refworld.org/pdfid/4d8ae7782.pdf>.

2 "2018 Publikane percepcie vash e gender egaliteto thaj violencia mamuj e džuvlja ko Zapadno Balkan thaj Turkia", UN Women | I Evropa thaj i Maškaruni Azija. Aksesio 11 Decembro 2023. Available at: <https://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2019/05/2018-public-perceptions-of-ge-and-vaw-in-the-western-balkans-and-turkey> -0https://eca.unwomen.org//digital-library/publications/2019/05/2018-public-perceptions-of-ge-and-vaw-in-the-western-balkans-and-turkey,"plainCitation":"2018 Public Perceptions of Gender Equality and Violence Against Women in the Western Balkans and Turkey", UN Women | Europe and Central Asia, accessed 9 December 2021, <https://eca.unwomen.org//digital-library/publications/2019/05/2018-public-perceptions-of-ge-and-vaw-in-the-western-balkans-and-turkey>,"noteIndex":56,"citationItems":[{"id":"UH8qxrD/f18xxxMj","uris":["http://zotero.org/users/3878557/items/UNF7GUHB"],"uri":["http://zotero.org/users/3878557/items/UNF7GUHB"],"itemData":{"id":865,"type":"webpage","abstract":"The \"2018 Public Perceptions of Gender Equality and Violence against Women\" Infosheets provide insight of current and dominant attitudes and perceptions (and the factors that influence them).

si buvljardi karakteristika an i sasti phuv, ov si majbut dikhlino maškar o romane thaj albansko komunitetia sar so si maškar o majoritetno makedonikani komuniteta.

Sar so si o legisnalo fremo, Nordutni Makedonia si la jekh relativno stabilno thaj sasto normativno thaj institucionalno fremo savo si reslo te promovirinel e gender egalite-to. Signifikantno progreso sas kerdo palal o 2000-to berś, čhudino katar but faktora, sar: i introdukcija e kvotenqi vaś e tikne reprezentisarde žene pe liste e kandidaturenqe vaś e deputatura (2002) thaj e konsilèrurā anθ-o lokalo gavermento (2004); o arakhipnasqo statuso e themako kandidato vaś EU-esqo membro (2005); thaj o adoptripe e Zakonosko pala Egalutne Šanse pala Džuvlja thaj Murša (2006). Numaj, si panda phari-pa an i implementacia thaj promocio kadale normativne fremoske.³

Implementacia e obligatorikane kvotenqi te šaj te sigurisarel pes i reprezentacia e bi-reprezentirime gender-esqi anθ-e liste e kandidaturenqe e politikane partienqe vaś e thana e parlamentaro thaj e thana e konsilèrosqe anθ-o lokalo korkorutno-governipe reslās te vazdel pes i prezènca e žuvlènqi anθ-i politika. Numaj majbut taro akala thana bešena taro makedonikane džuvlja, kola sig palo lende avena džuvlja taro albansko komuniteti. Ande kontrasta, e džuvlja andar maj cikne komunitetura si ande bari rig ekskludirime katar gasave šajimata, so avel maj but dikhlino kana evaluil pes e reprezentacia e Rromane džuvljengi ande decizjake pozicie. Pe kontra, i reprezentacia e džuvljengi ande kodola politikane rolje pala save naj determinime kvote, sar ande governo vaj ande pozicie e šerutneske, si signifikantno maj cikni vaj si pherdo bi-ažutipe.

Maškarthemutne indikatora pala gender balanso sikaven bibalanso ande reprezentacia e džuvljengi thaj diferencie ande baro numbri areengo ande Nordutni Makedonia. O Globalno Gender Gap Index (GGGI), savo dikhel e gender gap ande štar dimenzije, sar so si: ekonomikani participacia thaj šajipe; edukaciake areslipa; sastipe thaj trajo; thaj politikano zuralipe, thovel e Nordutne Makedonia ko 73-to than kotar e 146 thema, e 71.1% gender gap.⁴

2. Primarno rodipe: rezume

2.1. Politikani participacia – generalo kondicia pal-o nivèlo e involvirinasqo, ambicienqo thaj motivaciaqo

E politikani participacia e džuvljangi katar sa e komunitetura si ande bari rig sar te alosarel pes ande alosarimata. Sar rezultato, 72% vaj maj but džuvlja katar sa e komunitetura

3 “Evaluàcia e manuškane xakajaqi thaj e situacienqi e zakonosqi anθ-o vaxt e OSCE-esqo šerutno”, Helsinki Komiteto vaś e Manuškane Xakaja, Aprilo 2023.

4 “Globalno Gender Gap Report 2023,” World Economic Forum (weforum.org). Aksesio 11 Decembro 2023. Arakhlko ko: <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2023/>.

naj direktno involvirime thaj naj len personalne ambicie te aven involvirime ande politika. O sheruno sebepi vash olenge decisipe vash te na iklol ano politika sito o biinteresipe kotar sa e respondentengo. E intervjuirime džuvljikane politikane manuša sikavde hačaripe ko akava dikhipe thaj majbut akcentirinde kaj i politika si “melaki” buti, majbut e džuvljikane politikane manušenge. Ani yaver rig, duy sherune motivacie vash o dzuvla kotar sa ververutne komunitetya kola silen kotor vay aspiracia te len kotor ani politika sito mangipe vash influenza thay laqharipe e situaciako ano amalipe, sar ini manglpe vash influenza thay laqharipe e situaciako ano olengo khetanipen. I trubujipe te lačharel pes i societeta si vi angluno motivo maškar e intervjuirime džuvljikane politikane manuša, dži kaj o trubujipe te lačharel pes piri komuniteta sas specijalno akcentirime katar e intervjuirime džuvljikane politikane manuša andar i romani komuniteta.

Ikerindoj o xakaj te alosarel pes ko agorutno alosaribe sine majtikno maškar e Romane džuvlja, e participaciasa kotar 63%, komparativno e avere komunitetencar, kote o participacia sine maškar 73% thaj 95%. Personalno politikane konvickie thaj konzistentno politikane valutura si ekh baza pe savi maj but džuvlja katar sa e komunitetura alosaren, vi te si akava procento maj tikno maškar e Albanikane džuvlja (47%). Varesave katar e džuvljikane politikane manuša save sas intervjuirime phende kaj o nivelo e džuvljikane slobodimasko te sikaven pire politikane patjavimata si tikno, maj but maškar e džuvljija katar maj cikne, maj phanle thana, bizo dikhipe e etnicitetosko.

Involvipe ano politikane partie si paše 10% maškar e džuvlja kotar sa e komunitetura, numaj e Bosniake thaj Makedonikane džuvlja (25% thaj 17%, respektivno). Numaj, e džuvljikano involviripe ande politikane partie si maj but limitirime pe membrura. Kana diskutiril pes sar e džuvljikane politikane manuša save sas intervjuirime avile ande politika, pandž katar šov phende kaj von sas pindžarde katar o sherutno e partiako, bi te avel len anglal aktivno vaj signifikantno angažmano andar e politikani partia.

Paše dopash vaj maj but džuvlja andar sa e komunitetura kamen te len pe sama lengere interesura kana kerel pes politikani decizia, maj cikno procento si maškar e džuvlja Romane (44%). Maj but, e Romane džuvlja thaj e Vlajn džuvlja sikaven o maj baro nivelo biinteresosko ande kava dikhipe (54% thaj 52%, respektivno). O procento e džuvljengo save deklarise kaj naj len intereso te reagun te si politikani decizia mamuj lengere interesura si majbaro maškar e romane džuvlja (65%). E intervjuirime politikane manuša akcentirinena o importanca te pindžaren pes e džuvlja lenge politikane hakaja thaj te inkuražinen len te maren pes pala pire hakaja.ĭ

E džuvlja patjan kaj e džanglimata thaj džanglimata save si len naj dosta te resen bare politikane pozicije. O maj baro pativipen anθ-o korkoro si xamosardo vaš i maj lokalo propozime pozicia, kodoja vaš jekh komunalo konsilero, kaj e žene katar sa e komuniteturā si ulade pal-o kodo te si len o žanipen thaj šajutnimata save si len trubujipe. E Romane džuvlja si eksepacia; numa 6% patyan kaj von inkren e kondicie vash kadi politikani pozicia. Kadi na siguriteta barol so maj uči si e politikani pozicia savi si propozime

ande anketa; odoleske, e Romane džuvlja thaj e Vlaine džuvlja hačaren pes bi-kvalifikui-me pala rolje sar premieri vaj prezidento e themako. Thaj e intervjuirime politikane manuša patjan kaj e džuvljenge na si len pativipen anθ-e lenqe šajutnimata thaj žanimata, sosqe amaro kulturalo ambiēto siklārel len ponižipen thaj na inkurajil lenqe ambicie.

2.2. Percepcie e komunitetosqe žuvljenge anθ-i politika – etnikane thaj kulturalne percepcie, perspektive thaj pharipa

Jekh signifikantno procento katar sa e komunitetura (katar 10% maškar e srbikane džuvlja dži ko 36% maškar e albansko džuvlja) patjan kaj e romane komuniteta si tretirime maj diskriminativno komparativno e averenca. Akaja perceptcia isi 92% taro Romane džuvlja. Sa e intervjuirime džuvlja politikane manuša phende kaj nakhle vaj inke arakhen diskriminacia, maj but ande relacia pala lengo gender, numaj, ande varesave kazura, jekh kombinacia lenge gender-esko thaj etnicitetosko.

Buteder džuvlja si pe jekh gindo kaj e džuvlja si cikne reprezentirime ko politikano thaj publikano dživdipe ki Nordutni Makedonia. Kadi perceptcia si vi sikavdi ande reprezentacia e džuvljangi katar na-majoritetoske komunitetura ande politikano dživdipe, kaj e majbut phenen kaj von si praktično bi-dikhle. E džuvlia anda sa e komuni paschi jekh glasosa den pe kodo ke maj feder avla e themeske te avna maj but džuvlia ande politico trajo. Ani yaver rig, o majoriteti e džuvljengo taro sa o komunitetia isi olen odova gndipa kaj o džuvlja trubun, upral sa, te oven lače romnja thaj daja thaj te len sama taro kher – taro 41% srbikane džuvlja dži ko 84% romane džuvlja. E intervjuirime politikane manuša si pe jekh gindo kaj e džuvlja si tikno reprezentirime ki politika, sikavindoj sar nesave kotar e majbare resa: o bi-ambicija thaj o perzistencia te len kotor ki akaja sfera, sar vi o bilačho akceso ko resursia e džuvljenge ki politika. Jekh MP vi konkludisarda kaj amari politika thaj amari societeta kerena egaliziribe etnikano diverziteti e reprezentacia numaj e makedonikane thaj albanikane komunitetengo, bi te len sama e javera. Von savore vi notirinen kaj o societeto ažukerel e džuvljen te len o pharipe te len sama pala o kher thaj e familia, thaj e džuvlja tradicionalno astarde kadala ažutimata, deku-ražindoj len katar o aktivno politikano angažmano.

E džuvlja katar sa e komunitetura si ulade ande piro gindo te si e džuvlja katar minoritetonge komunitetura ande politika si len zor te keren influencia pe decizia. O may baro procenti e pozitivune reslipesko registringyola mashkar e Srbikane džuvlja (40%), a majtikno mashkar e Vlaine džuvlja (26%). E intervjuirime džuvljikane politikane manuša dine jekhipe kaj e zor te kerel pes influencia pe politika, na numaj pala e džuvlja katar e minoritetonge komunitetura, numaj vi pala e džuvlja ande generalo, si maj cikni ande relacia e muršenca. Von maj dur phenen kaj kadi situacia si zurales influirime katar e diferentne dživdipaskere stilura thaj tradicionalne gender rolje save si praktikuime

katar e murša thaj džuvlja ande amaro societeto, save si direktno phangle e decizjake praktikenca.

E džuvlja kotar sa e komunia pachan kaj e džuvlja politikane manusha ka keren o politiko dzivdipe te ovel maj tikno korupcia, maj tikno violentno thaj ka zurarel e socialno protekcia ando them. Majbut džuvlja na pačan kaj e džuvljikane politikane manuša našti te oven sar o murša te implementirinen pire politike, numaj e Albaniakere džuvlja, kote 51% olendar pačanen o kontra. Paše odova majbaro kotor taro Romane džuvlja (47%) thaj Makedoniakere džuvlja (37%) nane ko jekhipe kaj o murša ki politika anen decizie an o anav e džuvljengo ani politika, kontra e majbaro kotor e džuvljengo taro aver komunitetia.

Kana sas pučhle te den anav e politikane lideresko kasko stilo e lideresko von dikhen lačhe, o baro kotor e džuvljengo katar sa e komunitetura phende jekh murš. Maj but, o publiko tikno drom, te si varekana, ašunel e džuvljikane politikanen katar e minoriteturenqe komunitetura. Kodo si, anθ-e panz anθar e efta komunitetura, opral 83% e džuvlāqe phende kaj anθ-o nakhlo kurko von na ašunde vaj na xramosarde jekh lav katar jekh džuvli katar minoritetonge komunitetura ande politika. Jekh deputato priznaisarda kaj e džuvlja politikane si maj cikne dikhline e publikake thaj phanglja akava problemo e limitirime resursenca save si len vash olengere promociake resarin.

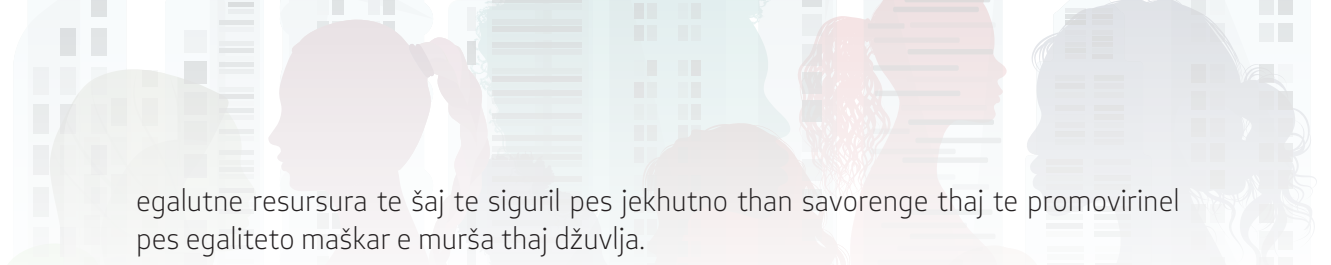
E džuvlja si vi skeptikane pala e šajipe e džuvljange katar na-majoritetoske komunitetura te resen bare politikane pozicije ande maj pashe avutnipe. Maj but katar o dopaš e džuvljengo (54%) patjan kaj si bišajipe kaj e džuvlja katar e na-majoritetno komunitetura ka oven prezidento e themesko, thaj 40% lendar si zorale konvincime kaj na ka ovel godo.

Maj but desar duj-trinto kotor e džuvljengo sikade kaj von nisar na ka deklarinen pes sar kotor katar aver komuniteta, te o pherdipe e kvotako vash varesave komuniteta si ekh kondicia savi trubul te lel pes buti ki jekh themaki institucia. Ko jekh, e džuvlja kotar sa e diferentno komunitetura pachan kaj akaja praktika si butivar praktikuime ano piro komuniteti.

3. Rekomendacie

Pindžarindoj e akanutni tikni reprezentacia e džuvljengi katar diferentne komunitetura ande politikane sfere, trubul urgentno thaj pherdo akcia te lačharel pes kadi diferencia. Amen propozisaras kadala butfacetikane strategije te vazdas jekh maj inkluzivno politiko landskap thaj te zuraras e džuvljenge katar diferentne thana:

Politikane partie thaj reprezentacia: E politikane partie trubun te den prioriteto te vazden e reprezentacia e džuvljangi katar diferentne komunitetura ande pire rangu-ra. Sar e murša thaj e džuvlja ande politika trubun te den pes egalutno suportto thaj

egalutne resursura te šaj te siguril pes jekhutno than savorengé thaj te promovirinel pes egaliteto maškar e murša thaj džuvlja.

Edukacia thaj džanglipe: Te vazdel pes edukacia thaj te džanel pes e džuvljikane hakaja thaj lengi politikani participacia si but importante. Kodo inčarel e zumavimata te informisarel pes thaj te del pes zor e džuvljenge, thaj te inkurajil pes jekh kultura e politikane angažmanoski thaj aktivizmosqi.

Ambiènto savo šaj te kerel buti: Te kerel pes thaj te barjarel pes jekh šajutno ambiènto vaš e džuvljengo aktivo politikano involviripe si esencijalno. Akava kerel te lenpe e pharipa thaj e predrasude save phagen olengero kotorleutnipe.

Implementàcia thaj protekcia e politikaqi: Trubulipe si te zurjarenpe politike te ačhaven gender-bazirime violencia, harasmento, diskriminacia thaj hatjarimasko vakeribe thaj etniciteto, specialo fokuso pe kazura save si ande relacia e džuvljanca ande politika. Paše odova, trubul te oven rigorozno zoralo, zoralo thaj monitoringo mehanizmura te šaj te sigurinel pes i efektivnost kadale protekciake politikengo.

Pariteto ano decizjako keripe: Trubulipe si te keren pes politike save ka garantuin e džuvljenge ande politika jekhutno kotor reprezentaciako ande sa e organura save keren decizie. Diverzitetu thaj inkluzia trubun te aven aktivno promovirime prekal akala mere.

Te nakhavas e kulturalne thaj socialne bariere: Identifikacia thaj adresiripe e kulturalke thaj socialne barierego save činaven e džuvljango aktivno involviripe ande politika si but importante. Trubulipe si te inkeren pes inicijative te phagaven pes stereotipura thaj norme save perpetuirinen gender na-egaliteto.

Mentorship thaj Lideršipesko barjaripe: I introdukcia e programurenqi vaš o mentoripe thaj o barjaripe e lideripnasqo vaš e žene anθ-i politika, vaj kodola save kamen te keren kadā, si esenciālo. Kadala programura šaj te den žutimos, suportu thaj šanse te barjaren pes e šajutnimata.

Te lačharel pes e gender kvote: E gender kvote trubun te lačharen pes po drom te siguril pes minimalno reprezentacia e džuvljengi ande politikane institucie. Akava si ključno paso te resel pes o balanso maškar e murša thaj džuvlja ande decizjake organura.

Kolekcia e datengo thaj transparenca: E governoske institucie thaj e kompetentne ministria trubun te kiden thaj te publicirinen autoritetno data vash e politikani thaj socialno participacia e džuvljengi katara minoritetonge komunitetura. Generalo data pala gender egaliteto trubun vi te aven sistematikane dokumentirime.

Supervizia palal o zakono: Trubulipe si te čerenpe post-legislativne mehanizmura pala nakhavipe te monitoririnpe implementacia e legislaciaki pala gender egaliteto thaj komunitetosko čačipe, po drom te sigurilpe odgovornost thaj efektivnost.

Investisarindoj resurse: Trubul majbari investicia e resursengi ando drom pala implementacia normativno thaj institucionalno fremo pala gender egaliteto ando them.

Ex-ante gender-sensitivno dikhipe e zakonosko: Legislàcia thaj politike tribul te aven kerdine te len sama pal-e diverziteto e džuvljenqo, kadja te šaj te len e decizie te keren informišime decizè.

Adopcia e neve Zakonosqi pal-i Jekhipen e Čhavorenqi: Kava zakono del jekh sistematikano drom pala e gender pučipa thaj del advokato pala jekh nevi nacionalno gender mašina.

Le čhavorenqe thana thaj phure thaj nasvale manuša thaj profesionalno personalo: O vazdipe e investiciako ande infrastruktura e sastipasko thaj o angažmano e aver profesionalno personalosko si esencialno te del pes suportu e džuvljenge ande politika thaj te lačharel pes lengere responsibilitetura ande sastipasko.

II. Metodologia

Akava rodipe kerel buti e džuvljenar kotar o diferentno komunitetia ko politikano thaj publikano dživdipe, thaj del rekomendacie bašo efektivno mere thaj mehanizmura te šaj te lačharel pes olengero involviripe ko politikano thaj publikano dživdipe e themako. Ko hasnipe e kombinàciaqo e kvantitativne thaj kvalitativne rodipnaske metodenoqo, i studia analiziril vi e primarne vi e sekundarne dàte. O proceso e kolekciaqo e datengo sas kerdo anθar:

- jekh pherdo literaturaki revizia,
- egzaminacia e governipeski legislaciaki,
- anketa anglal o muj kerdo pe jekh reprezentativo vaj nacionalno egzàmplo, thaj
- keren semi-strukturime intervjuja.

Dujto rodipe

Kadi rodipnaski metodològia involviril te kidel pes informàcia katar verver žanglimata, maškar save si autoritativne studie, politikane thaj rodipnaske lila, raporturà katar civilo societètaqe organizàcie thaj maškarthemutne entiteturà, sar vi síantifikane artiklurà thaj publikàcie. Palal o skopo kadale studiako, sas line ande konsideracia e egzistui-me autoritativne date. E egzistui-me date sas koncizno rezumirime thaj organizuime te lačharel pes i sasti efikasnost e studiaki. Paše godova, sas dikhlino o legalo thaj institu-cionalo fremo savo si ande relacia e gender egalitetosa.

I revizia inkludisardas data katar e governoske entitetura, ministrura, o Statistikako Ofiso thaj aver autoritativne žanglimata. O sekundarno rodipe resljarda e akanutne trendura thaj e pharipa savencar e džuvljija kotar e minoritetno komunitetura arakhen pes. Jekh lungo perspektiva sas kerdini, te dikhel pes o nivelo e socioekonomikane participaciako e džuvljengo katar e minoritetno komunitetura kotar e berša savenge sas data.

Primarno rodipe

- **Anketa**

O anketa kerdo anglal o muj pe nacionalno nivelo resljarda autoritativno data, savi sas palal kodoja analizime thaj boldini ande pherdo informacie. O puçipe e anketako sas kerdo katar phanle puçhimata save sas kerdine te dikhen e diferentne aspektura katar e džuvljikani politikani participacia. E kidine kvantitativne date sas procesuime kotar e softvereskere alava, sar so si: SPSS Statistics thaj Microsoft Excel; utilizindoj bazikane deskriptivne statistikane metode, sar so si: frekvence thaj cross-tabulations. Anglal o procesiripe, i databaza nakhlas buteder kontrole te laçharel e inputosqe greške thaj bi-laçhipa save si butivar anθ-o kadava tip e rodipnasqo.

Prekal o rodipe e primarno datako, e data katar o angluno vast sas analizime thaj translirime ande pherdo informacie te mešin pes e diferentne aspektura katar e džuvljikani politikani thaj publikani participacia pe nacionalno nivelo. I anketa dikhlja o nivelo, thaj e kondicie vash, e politikani thaj publikani participacia e džuvljengi kotar e diferentno komunitetura, olengere percepcie vash e džuvljikano angažmano ki politika, thaj kerdili komparacia e resle informaciencar.

Jekh randomizirime but-fazno stratifikuime misal e džuvljengo save reprezentirinen efta komunitetura pe nacionalno nivelo sas kerdo vash e dataki kolekcija. I metodologija savi sas labardi sas kerdini anθ-o personalo intervio ažutisardo anθ-o kompjuteri (Personalo Intervio ažutisardo anθ-o kompjuteri, CAPI). O barodipen e mostresqo savo sas kerdo anθ-i anketa sas $N = 1002$, e marginaça e xatãripnasqi 3%, thaj jekh nivelo e patĩvipnasqo 95%. E pherde thaj validne anketa sas kidine ano periodi kotar o 16.06.2023 ji ko 10.07.2023. Te sigurinel pes o autenticiteti e dizutnengo, utilizingyape duy-chibako verziya e anketako, kova sito pe makedonikani thaj albanyuni qhib.

Tabela 1. Demografikani struktura e respondenturenqi

		Totalno egzàmplo	Procento
		Gin	Kolona N %
Sa khetane	Sa khetane	1002	100
Beršipen	18-29	206	20
	30-39	162	17
	40-49	257	27
	50-59	213	20
	60-69	164	16
Khetanipen	Makedonikane džuvlja	564	64
	Albanikane džuvlji	258	26
	Romane džuvlja	39	3
	Turkikane džuvlja	42	4
	Srbikane džuvlja	30	1
	Bosniakura	35	1
	Vlainki	34	1
O than e bešipnasqo	Urbano ambiènto	783	59
	Ruralno ambiènto	219	41
Regiòno	Vardarski	66	8
	Eastern	84	8
	Sudvesto	91	10
	Sudoesto	82	8
	Pelagonikano	101	12
	Pologsky	129	14
	Nordost	91	8
	Skopje	358	33

• Intervjuja

Sar jekh aver metoda vash e kolekcia e datengo, sas kerde semi-strukturime intervjuja te shaj te astaren pes e maj abstraktno aspektura e rodipnaske. Kadala intervjuja dine jekh maj baro dikhipse, so žutil maj but ande politikani participacia e džuvljengi katar e minoritetonge komunitetura. E putarde diskusie ano vakti e intervjuengo sikade maj but informacie vash e diferentno fenomena save si phangle akaja tema. Paše odova, o semi-strukturisardo intervju anketa kerdas maj lokho te kidel pes i data kana žal maj dur katar e pučhimata save sas kerdine anglal.

O misal vash akala intervjuja sine kerdo kotar 6 džuvlja save so sine alosarde bazirime pe olengero politikano angažmano thaj etniciteto. Kerdo ko avgusto 2023, e intervjuja sas fokusirime pe kodola domenia e politikane thaj publikane participaciake save sas alosarde vash olengero baro relevanco vash e rodipnaski tema. Kadala intervjuja kerde

pes palal o agorisardipe e terenesko anketa thaj o angluno dikhipe leske rezultaturengo, so dine jekh šansa te diskutuin pes maj but informacie.

E kvalitativne date save si line katar e intervjuja sas procesirime katar e metode katar e analiza e sasto thaj analiza e diskursoski. I reliabiliteta sas suportisardi katar o labaripen e kodenqo kerdo te reprezentisaren e identifikuime teme, save sas sistematikanes aplikime k-e date. I analiza e intervjuenqi inklistilo te dikhel pes e patrènură save aven pale, so dine jekh šansa vaš lenqi detalizuime interpretacia. E arakhadipa katar kadala analize sas bi-problemosqe integrame anθ-o təksto te šaj te den šukaripen anθ-e verver aspèktură katar e džuvljenqi politikani participacia katare minoritetonge komunitetura.

III.

Giravipen

Akava rodipe kamel te del kontribucia ko majbaro diskursi bašo gender barabaripe ki Nordutni Makedonia, specijalno fokusirime ko politikano angažmano e džuvljengo kotar e minoritetno komunitetura. Lesko angluno objektivno si te evaluil o publikano involviripe e džuvljengo katarle minoritetonge komuniteturäte dikhel pes lengi participacia ande, thaj lenge percepcie pala, politikano trajo ando them. Pe sasti lumia, e džuvlja len numa 24% kotar e parlamentoske thana, jekh signifikantno maj tikno procento kotar e murša.⁵ Ko kontrasto, Nordutni Makedonia dikhel jekh konstantno vazdipe e numerosko e džuvljikane deputaten-go. Palal lesqi konstitucia palal e parlamentàro alosarimata anθ-o Juli 2020, i Asamblea sas la 41 *žuvlikane* deputaturā, vaj 39,1%, so si maj tikno sar i angluni parlamentàro kompozicia (2016–2020), kana e *žene* sas 40% anθar e deputaturā.⁶ Numaj, i reprezentacia e džuvljengi ande exekutive rolje ačhel bi-adekvatno, ni jekh džuvli na astarel varesavi bari pozicia, sar so si o Primeministro, o Prezidento e Themesko vaj o Prezidento e Asambleako. Ano kompozicia e Regeringosko ano periodi 2020-2024, o džuvlja sine numa pandž kotar 20 governoske thana, thaj numa duj kotar 81 borgmāstare sine džuvlja. Ande thana kaj naj fixne kvote, e džuvljikani participacia butivar phirel krujal e minimalne legalne mangimata, thaj e situacia si vi maj phari te lel pes sama e politikane participacia e komunitetosqe džuvljengi.

Dikhindoj e butfacetikane pharipa savencar arakhen pes e džuvlja ano publikano dživdipe ki Nordutni Makedonia, akava rodipe kamel te sikavel o nivelo, thaj e kondicie vash, politikani participacia e džuvljengi kotarle minoritetonge komuniteturāande Nordutni Makedonia. O rodipe si kerdo te maj anglal dikhel o konteksto e politikane participaciako e džuvljengo kotar e minoritetne komunitetura, palo odova te kerel pes jekh dikhipe e themesko legalno fremo. I studia palal kodoja sikavel e primarno kolekcia e datengo prekal anketa thaj intervjuja. Po agor, i studia del konkluzie thaj rekomendàcie vaš politike, mehanizmurā thaj akcie te lačharel pes i politikani participàcia e *žuvljenqi* katarle minoritetonge komuniteturāande Nordutni Makedonia.

5 “SDG 5: te resen gender egaliteto thaj te zuraren sa e džuvlja thaj čhaja”, UN Women. Akseso 9 Decembro 2023. Disa ponibilno ko:<https://www.unwomen.org/en/news/in-focus/women-and-the-sdgs/sdg-5-gender-equality>,” plainCitation: “SDG 5: Achieve Gender Equality and Empower All Women and Girls”, UN Women, accessed 9 December 2021, <https://www.unwomen.org/en/news/in-focus/women-and-the-sdgs/sdg-5-gender-equality>,” noteIndex: 1, citationItems: [{"id": "UH8qxhRd/xwTdlKDI", "uris": [{"http://zotero.org/users/3878557/items/662ERCNM"}], "uri": [{"http://zotero.org/users/3878557/items/662ERCNM"}], "itemData": {"id": "884", "type": "webpage", "abstract": "How can women help achieve gender equality and empower all women and girls?", "container-title": "UN Women", "language": "en", "title": "SDG 5: Achieve gender equality and empower all women and girls", "title-short": "SDG 5", "URL": "https://www.unwomen.org/en/news/in-focus/women-and-the-sdgs/sdg-5-gender-equality", "accessed": [{"date-parts": [{"2021", 12, 9}]}]}, "schema": "https://github.com/citation-style-language/schema/raw/master/csl-citation.json"}] <https://unstats.un.org/sdgs/gender-snapshot/2023/GenderSnapshot.pdf>.

6 Māskarthemutni Databaza e Nacionalne Parlamenturenqi, Parline: IPU Puterdi Data Platforma. Akseso 9 Decembro 2023. Available at: https://data.ipu.org/node/171/basic-information?chamber_id=13391.

IV.

Dujto rodipe: jekh dikhipen pal-i politikani participàcia le džuvljenqi andar le minoritète komunitètură

1. Kontèksto

I Nordutni Makedonia resljarda i indepedènca anθ-o jekh nacionalo referendumo kerdo anθ-o 8-to Septembro 1991-to berš, markisardo katar e etnikane divizie thaj jekh bojkoto katar e etnikane Albancura save mangenas jekhutno prinžaripen.⁷ Mamuj o bi-bučaripe e konsenzusesko, Ustavi si adoptirime ko Novembri taro sa jekh berš, kote so etnikane makedonia sine deklarativno thovdine ko majfavoritno pozicia taro aver etnikane grupe.⁸ I preambula sas paruvdi ko Januari 2019 sar kotor katar o Prespa Akordo thaj Ohrid Ramko Akordo, kote so o favoriziribe e čhibjako e jekh etnikane grupako sas abolirimo.⁹ E etnikane tenzije, specialo maškar e Makedonura thaj e Albacura, barile jekh dekada palal i independencia, so resljarda ko violentno maripe ko 2001 berš.¹⁰ E Ohridoske Fremsko Agreementosa, somnirime ando Avgusto 2001-to berš, but institucionale paruvimata sasa kerdine ande relacia pala maškar-etnikane relacie, save si ande zor dži akana.¹¹ Thaj kana o ORD maj but fokusirinel pe e hakaja e Albanikane

7 Cvete Konesca, "Palal o etnikano maripe: kerdipe e politikako ande post-konflikto Bosnia thaj Hercegovina", Sudutne Evropake Studije, 2014;

Gzim Krasniqi, "Zabranime Fruti': Islamo thaj Identiteti Politika ani Kosova thaj Makedoniya," Studiye vash Sudutni Evropa thaj Region e Kale Maresko 11, no. 2 (1-to Juni 2011): 191–207, 2011.

8 Gzim Krasniqi, "Zabranime Fruti': Islamo thaj Identiteti Politika ani Kosova thaj Makedoniya," Studiye vash Sudutni Evropa thaj Region e Kale Maresko 11, no. 2 (1-to Juni 2011): 191–207, 2011.

9 EVB, „Makedoniako gavermento adoptinela draftya vash shtar konstitucionalune amandmentya”, Evropako Zapadno Balkani (blog), 2 Novembri 2018. <https://europeanwesternbalkans.com/2018/11/02/government-macedonia-adopts-drafts-four-constitutional-amendments/>.

10 EVB, „Makedoniako gavermento adoptinela draftya vash shtar konstitucionalune amandmentya”, Evropako Zapadno Balkani (blog), 2 Novembri 2018. Aksesno 11 Decembro 2023. Available at: <https://europeanwesternbalkans.com/2018/11/02/government-macedonia-adopts-drafts-four-constitutional-amendments/>.

11 "Ohrid Framework Agreement | OSCE", 2001. Aksesno 11 Decembro 2023. Available at: <https://www.osce.org/skopje/100622>.

populaciave, aver komunitetura buteder ačhile avri shudine katar kadala aranzmanura thaj politike.¹² E džuvlja, sar specifično kategoria e citizenturengi, sasa vi ekskludirime katar gasave dokumentura thaj politike save keren regulacia maškar-etnikane relacie.

Paluno oficijalno genipe ko 2021 bersh sikavgja kaj, taro permanentno populacia, 58% taro respondentia deklaririna pe sar Makedoncora, 24% sar Albancura, 4% sar Turke, 3% sar Roma, 1% sar Srbija, 1% sar Vlača, 1% sar Bosniakura thaj 8% sar aver. E gina-vipnaske date sikaven kaj, kotar e sasti permanentno populacia ki Republika Nordutni Makedonia, 50,4% si džuvlja thaj 49,6% si murša.¹³

E themeske konstitucie thaj e nacionalne zakonura garantuin eksplicitno pherdo egaliteto maškar e murša thaj e džuvlja thaj vi regulirinen e hakaja e komuniteturengo, čak na prekal jekh interseksionalno lensa savi respektirinel e diferentno natura e pharipaski savi si anglal e džuvlja katara minoritetonge komunitetura. O bi-ažutipe katar varesave legalne diferencie ande kapacitetura maškar e sexura sikavel kaj e žene na arakhen legalne restrikcije ande politikani participacia, barvalipe, ande legalo procedure thaj maj but. Numaj, vi te si legale provizie save garantuin egaliteto, e džuvlja si butivar marginalizirime katar politikane aktivitetura thaj maren pes te keren pire čačipa. E pharipa savencar e džuvljija ande ruralne thana si maj but katar kodola savencar e džuvljija ande urbane thana.¹⁴ Lengo limitirime involviripe ano procesura vash decizie, limitirimo akceso ki sastipaskere servisura, thaj maj cikne ekonomikane shaipa save si len kontribuin te vazdel pes i vulnerabiliteta vash e violencia.¹⁵ Maj dur, e kulturalne thaj socialne bariere, save specio astaren e Romane džuvljen, thoven aver strato kompleksitetosko ande situacia, maj but kana dikhel pes kaj e edukaciave reslipa e Romane manušengo si signifikantno maj cikno, kaj e Romane džuvlja si anglal e maj bare diskriminacie, save maj palal afektirinen lenge šajjimata te keren te aven ande politikano thaj ekonomikano žividipe.¹⁶ O CEDAW komiteto vi notirinel kaj e Romane džuvlja si specijalno vulnerabil-

12 O Bogdan Lucian Aurescu thaj i Claire Basie-Mallory, "Adoptime katar i Veneciaqi Komisia anθ-i lesqi 114-to Plenàro Sesia (Venecia, 16-17 Marto 2018)", 2018, 18.

13 Gindipe e populaciako, kherengo thaj apartmanengo ki Republika Nordutni Makedonia, 2021. Areslo ko 11 Decembro 2023. Available at: <https://www.stat.gov.mk/pdf/2022/2.1.22.10Popis-mk-en.pdf>.

14 I Lindita Nezir thaj o Abdullah Azizi, "Maškar o zakono thaj i tradicia: i praktika e (na-)participaciaqi e čavorrenqi anθar i Albanikani komuniteta anθ-i Makedonia anθ-o našavipen e familiaqe barvalipnasqo", 2018. Areslo 11 Decembro 2023. Available at: https://revistia.org/files/articles/ejis_v4_i1_18/Lindita.pdf.

15 Marina Tosheska, 2021, "I pozicia e ruralne džuvljengi ki Makedonijaki societeta", Asociacia vash Ruralno Barjaripe, Lokalno Akciako Grupa 'Agro Lideri'. Akseslo 11 Decembro 2023. Available at: https://lagrolider.mk/sites/default/files/polozhbata_na_ruralnite_zheni_vo_makedonskoto_opshtestvo.pdf.

16 "Ni jekh čhavo na trebal te avel mukhlo avri." Te vazden egaliteto e chavorengi. | UNICEF Nordutni Makedonija", 2012. Akseslo 11 Decembro 2023. Available at: https://www.unicef.org/northmacedonia/media/3081/file/MK_2013_SitAn-ChildrenFindings_Report_ENG.pdf. accessed 8 December 2021, <https://www.unicef.org/northmacedonia/reports/leave-no-child-behind-building-equity-children/>, plainCitation: "Leave No Child Behind Building Equity for Children | UNICEF North Macedonia", accessed 8 December 2021, <https://www.unicef.org/northmacedonia/reports/leave-no-child-behind-building-equity-children/>, noteIndex: 64, citationItems: [{"id": "UH8qxrD/N5Cctkcm", uris: ["http://zotero.org/users/3878557/items/F63HLANL"], uri: ["http://zotero.org/users/3878557/items/F63HLANL"], itemData: {"id": "823", type": "webpage", title: "Leave no Child Behind Building Equity for Children | UNICEF North Macedonia", URL: "https://www.unicef.org/northmacedonia/reports/leave-no-child-behind-building-equity-children", accessed: {"date-parts": [{"2021", 12, 8}]}}], schema: "https://github.com/citation-style-language/schema/raw/master/csl-citation.json"]

no pala interseksionalno diskriminacia ande lengo aksesu pe sastipe, justicia thaj aver čačipa.¹⁷

O them kergya yekh klaro angazhipe vash te reslol gender egaliteti thaj zoralipe e dzuvljengo kay te ovel signatori e Konvenciako vash Eliminacia e Sako Formengi Diskriminaciaki Mamuy Dzhuvlja (CEDAW), UN Peking Platforma vash Akcia, Istanbul Konvencia, thaj implementirindoy EU - relaciake reforme ande relacia e Nacionalno Programosa pala Adopcia e EU Zakonosko (NPAA).

Numaj, vi te i ratifikacia e maškarthemutne kontrakturenqi thaj i Konstitucia anθ-o Artiklo 9 specifikkisarel kaj “sa e cidimata si egalutne anθ-e slobode thaj xakaja bi te dikhel pes o ženo, i rasa, o rang e thulesqo, o nacionalo thaj sociàlo avindiipe, o politikano thaj religikano pačivipen, o barvalimos thaj i sociàlo pozicia”, naj les speciale provizie pala protekcia e džuvljangi katar e komunitetura. Akava bi-lačhipen kerel e džuvljen katarna-majoritetoske komunitetura telal diferentne nivelura thaj forme diskriminacia-ke, vi te o Artiklo 110 maj baro zakono opril eksplicitno te kerel pes diskriminacia maškar e themutne “pe baza e gendoski, rasaki, religiaki, nacionalno, socialo thaj politikani afiliacia”.¹⁸ Te šaj te hačarel pes mišto o impakto katar e konstitucionalo protekcia, trubul te dikhel pes o zakonosko fremo te šaj te del pes suporto e obligaciengge save si line katar e Konstitucia.

Buteder studije save si kerdine ano tereni konfirmirinen i diskriminaciaki pozicia e džuvljengi kotar e komunitetia ki Nordutni Makedonia, thaj odova ko nekobor aspektia. O 2023-to beršesqo barometro vaš e jekhutne šanse sikavel i diskriminacia bazirime pi etnicitata sar i dujto maj but prevalentno forma e diskriminaciaqi, savi si citime katar maj but katar o dopaš e respondenturenqo (53%), kana i diskriminacia maškar e murša thaj e murša sas citime katar 40% e manušenqe.¹⁹ Te dikhel pes pe akala cifre, i pozicia e džuvljengi kotar e komunitetura ando them save si ekspozime pe dujto diskriminacia, bazirime pe etniciteto thaj gender, si dur katar o optimalno.

Maj dur dikhipe pala e funda pala diskriminacia sikavel kaj e džuvlja saven si disabiliteto si maj vulnerabilno katar e murša saven si disabiliteto te astaren pire politikane čačipa. I analiza pal-i politikani participacia e manušenqi saven si disabiliteta sikavel kaj 69% e dizutnenqo bizo disabiliteta ka alosaren jekhe muršesqe disabilitetoča te avel deputato, numaj kadava procento teljarel pes 11% kana si lafi e ženença saven si disabiliteta. Gasavi publikani percepcia sikavel kaj e stereotipura ačhen na numaj ande relacia pala

17 Komiteto pala Eliminacia e Diskriminaciaki mamuj e džuvlja, CEDAW (2020), “Pozicie save si adoptuime katar o Komiteto ande relacia pala Artiklo 7 (3) katar Fakultativno Protokolo ande relacia pala Komunikacia nr. 143/2019”. Aksesu 25 Juni 2024. Available at: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n20/344/18/pdf/n2034418.pdf?token=8Qcmtxc6gHuyfCebXr&fe=true>.

18 Ustav tari Republika Nordutni Makedonia. Aksesu 11 Decembro 2023. Available at: <https://www.sobranie.mk/ustav-na-rm.nspk>.

19 Komisia vash Prevencija thaj Protekcia tari Diskriminacia (KSZD), Makedoniako Centro vash Mashkarthemutni Kooperacia (MCIS), 2023, “Raporti: barometro vash egalutne shaipya”. Aksesu 25 Juni 2024. Available at: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/0/560037.pdf>.

disabiliteto, numaj vi bazirime po gender ande kombinacia e disabilitetosa. Paše odova, i anketa vi sikavel kaj, sar vi e generalo publika, e politikane partie si maj but šajipe te den suportto e muršenge saven si disabiliteto sar e džuvljen saven si disabiliteto.²⁰

Dikhindoj i generalo situacia katar diferentne aspektura, o Indekso e Gender Equality-esqo vaš o 2022-to berš sikavel kaj, vi te si jekh vazdipenqo trendo anθ-i Nordutni Makedonia anθ-o dikhipen e gender egalitetosqo, e vazdipnaça anθ-o skor 2,5 punktura anθ-o jekh periodo trin beršenqo, o progreso si ano tikno drom (2022 – 64.5 poente; thaj 2019 – 62 poente; kotar o maj baro 100). Palal o indeksosko skor vaš o 'zor' domenio, jekh laçaripen si vi dikhlino palal o laçaripen e paše sa e indikatorencqo anθ-e sub-domenura vaš i politikani, ekonomikani thaj sociàlo zor. Numaj, kava domeni si o dujto domeni ande savo Nordutni Makedonia lel o maj cikno skor, so sikavel maj baro gender na-egaliteto.²¹

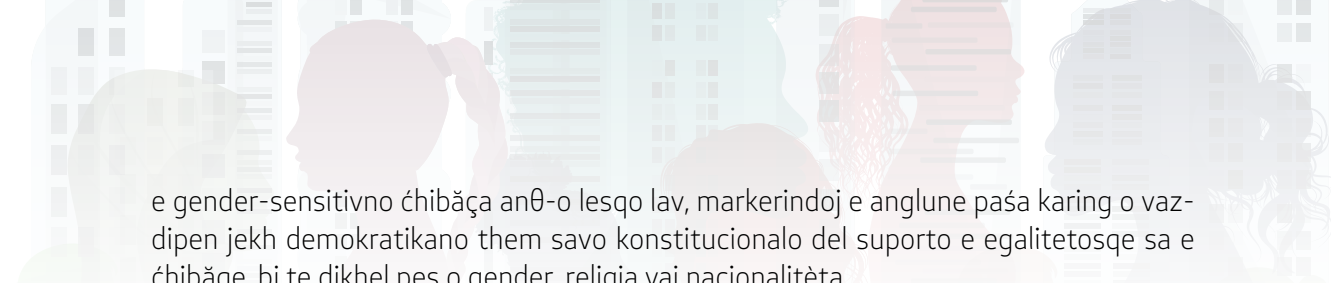
2. Normativno thaj institucionalno mehanizmura save si ande relacia e gender egalitetosa ande Nordutni Makedonia

Ko 1920-to thaj 1930-to berša, e džuvlja astarde te keren buti khetane thaj te keren kolaboracia globalno te šaj te vazden e džuvljikane hakaja thaj te keren advokacia vaš e egaliteto e muršenqo thaj e muršenqo anθ-e verver domenie. Kerde pes supranacionalne inicijative, maškar lende vi maškarthemutne institucie thaj utilite save si len o res te aresel pes i egaliteta maškar e murša thaj e murša thaj te laçharel pes i situacionale minoritetonge komunitetură. Kadala globalne zumavimata kerde baro efekto pe ramosaripe nacionalne kanonengo thaj pe trajektoria e normengi thaj institucionalne mehanizmengi pala egaliteto e muršengo thaj džuvljengo. Ande relacia pala maškarthemutne trendura, Nordutni Makedonia ande berša gradualno vazdas pesko legalo thaj institucionalno fremo ande relacia pala jekhipe maškar e džuvlja thaj džuvlja.

Nasledime katar o angluno politikano sistemo SFR Jugoslavijako, gender-senzitivno juridikane solucie pala džuvljikane hakaja thaj gender egaliteto ande Nordutni Makedonia sas anglunes limitirime. E politikane kerde ano nevo kerdo suvereno them trubusarde te keren thaj te džan angle akala solucie. Ko 1991 berš, kana sas kerdo o referendumo pal-i secesia katar i Jugoslavia, o angluno prezidento, o Kiro Gligorov, kerdas buti

²⁰ Elena Kochoska, 2018, „Analiza vash politikani participacia e manushengo disabilitetonca”, OSCE Misia ano Skopje. Akseso 25 Juni 2024. Available at: https://www.osce.org/files/Analysis%20of%20the%20Political%20Participation%20of%20PwDs_ENG.pdf.

²¹ Marija Bashevska, 2022, „Indekso e gender egalitetosko vash Nordutni Makedonia, 2022”. Akseso 25 Juni 2024. Available at: <https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/Gender%20Equality%20Index%20for%20North%20Macedonia%20%282022%29.pdf>.

e gender-sensitivno čhibăça anθ-o lesqo lav, markerindoj e anglune paša karing o vazdipen jekh demokratikano them savo konstitucionalo del suportu e egalitetosqe sa e čhibăqe, bi te dikhel pes o gender, religia vaj nacionalitëta.

Analizindoj o historikano legalo fremo, jekh signifikantno periodo dikhlino progreso kerdas pes aba ande angluni dekada e Nordutni Makedoniaki independencia (1991–2000), kana sas adoptuime eŧta ključne legalne dokumentura save si ande relacia e gender egalitetosa. Katar 2000-to berš dži ko 2010-to berš, 14 maj but juristikane solucie si adoptuime, so reprezentuil baro vazdipe ando gender-sensitivno juristikano fremo. E faktora save kontribuisarde pala kava barjaripe si: vazdipe e numerosko e džuvljengo ande politikane rolje; e themeski kandidatura pala EU-membro ando 2005-to berš; thaj adoptuime Zakono pala egalutne šaipa pala džuvlja thaj murša ando 2006-to berš.

O konstitucionalo aranzmano egalitetosko gender ande Nordutni Makedonia inkrel pe pala maškarmutne juristikane standardura, sigurindoj jekhutne hakaja bizi dikhippe pe gender thaj nacionaliteto. Artiklo 9 eksplicitno del garancia pala egaliteto maškar džuvlja thaj murša ande civile thaj politikane slobode. Numaj, i Konstitucia kerel buti e gender-neutralno čhibjasa, akharel e duj gender sar “citizentura/citizentura”, thaj na mothol eksplicitno e bijav, gender identiteto, seksualno orientacia vaj reproduktivne xakaja, ni o intersekcija maškar o gender thaj etniciteto.

Te boldel pes e konstitucionale angažmanura ande akcia, o **Zakono pala Egalutne Šanse pala Džuvli thaj Murša, adoptuime ando 2006-to** berš thaj maj palal kerdino amandmano, služil sar bazako juristikano akto te promoviril egalutne šaipa ande verve-rutne aspektura socialo dživdipasko. E 2012 thaj 2015 beršeske amandmanura vazdine o spektro e zakonosko, adresirindoj e slabimata identifikuime katar e analiza thaj e reakcie katar o na-governamentalno sektoro, EU thaj OSCE/ODIHR. O zakono kerdas organura sar: **Komisia pala Jekhethanipe pala džuvlja thaj Murša, maškarministerikane grupe thaj gender koordinatora.**

Ko 2019 berš, o raporto sikavdäs e pharipa anθ-o lokalo nivelu, kaj e komiteturä sas butivar bi-xarne pal-e lenqe butä thaj žangle te malaven pen, **maj but anθ-e komune save si populacie katar e minoritetne komunitëturä.** O zakono kerel mandatu te keren pes specialne temporarne mere te nakhaven pes e na-egalitetura maškar e murša thaj džuvlja thaj mangel e institucie te den beršeske raportura pala e implemtirime mere.

O zakono pa prevencia thaj protekcija mamuj diskriminacia, adoptuime ko 2020 berš, kamel te arakhel thaj te arakhel mamuj i diskriminacia, te čhivel e themesqe le-gislacia anθ-e EU standardurä. Anglunes sas kritikuime pala leske došimata, o revidime kanono akana inčarel gender identiteto thaj seksualno orientacia sar fundo pala diskriminacia. O zakono vakarel bašo diferentno forme e diskriminaciake thaj vov kerel i Komisia vash Protekcija mamuj Diskriminacia, savi kerel buti kotar o februaru 2021 bersh. **O zakono si les jekh esencijalno rola ando maripe mamuj buteder forme**

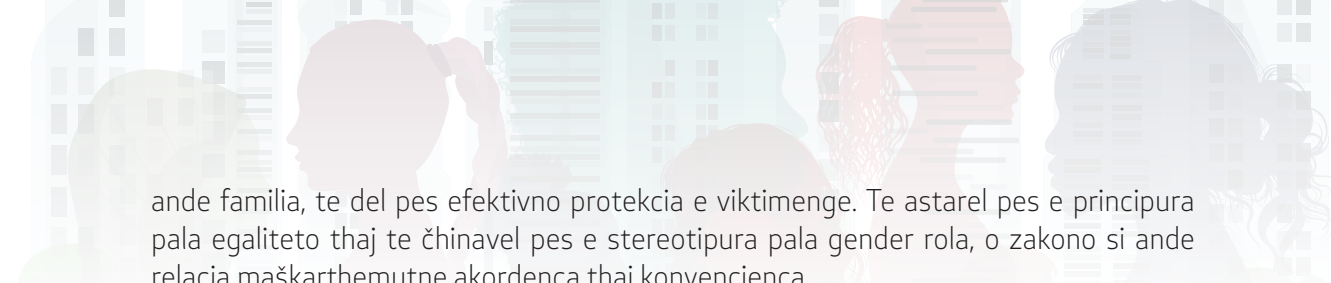
diskriminaciak save nca e džuvlja arakhen pes pala o phanglipe e identiteturen- go. Jekh pherdo egzaminacia e aplikantongi sikavel interesantne modelura. **Raporti e Komisiako 2021 bersh, kote lela pe dikhipe sar gender thay etniciteti, sikavgya kay, mashkar makedoniak reklamentya, 61% sine mursha, thay 39% sine džhuvlja.** Pe aver rig, e reklamacie save kerde katar e Albanura avile numaj katar e murša. Ko kontrasto, andar i romani komuniteta, e dominanto reklamentura sas e romane žuvla. I analiza e reklamaciengi sikavdas amenqe vi kodo kaj e džuvlja maj butivar raportuin diskriminacia bazirime pe edukacia, kana e murša raportuin diskriminacia bazirime pe pire politikane patjavimata thay etniciteto.²² O raporto kotar o 2022 bersh sikavel kaj 42% e reklamaciengo sas kerde kotar e džuvlja, e majbut funda vash diskriminacia si nacionalno ja etnikano avindipe, personalno karakteristike thay socialno statuso, politikane patjavipa thay gender.²³

Po drom te del pes atunci responso pal-i tikni reprezentacia e džuvljenqi anθ-i politika, o **Zakono pal-o alosaripen e Parlamentosqo** anθ-o berš 2002 anθ-o berš angluno drom thovdas jekh kota 30% vaš o tikno reprezentisardo džuvlj anθ-e liste e politikane partienqe. Numaj, palal na-dosta cacutnipen, e džuvlja butivar astarde maj tikne pozicie pe liste, so chinavel lenqo alosarimasko sucreso. I provizia katar o Alosarimasqo **Zakono katar** o 2006-to berš phendas ke jekh katar svako trin thana anθ-e liste e kandidaturenge vaš e deputatura vaj e komunalo konsiliatura trebal te avel rezervisardo vaš o maj tikno reprezentisardo ženo, kodo si, e džuvlja, kadja te avel sigurime jekh maj lachi distribucia. Ando 2006-to berš avilo ande zor o Zakono pala Alosaripe e Deputatongo. E maj dur amandmanura ando Alosaripnasko Zakono ando 2014-to berš, sas dine garancie te astaren thay te vazden o numero e džuvljikane deputatonge thay konsilierengo, dendoj šajipe e avutne džuvljikane kandidateske te lel than e džuvljikane savi ka džal. E 2015-to beršeske amandmanura dine obligacia kaj maj cerra 40% katar e kandidatura pe liste te aven katar o tikno reprezentirime gender, thay vi aver trubujimata pala specifična pozicije.

Ando 2014-to berš, kana lijape o Zakono pala prevencia, prevencia thay protekcia katar bilačhipe ande familia, si kerdo baro paso ando maripe mamuj bilačhipe ando kher. Numaj, o zakono sas kritikuime pala lesko bi-sensibiliteto pala gender, bi-lačhipe te definiril pes e violencia ande familia sar gender-bazime, thay bi-adekvatne provizie te kerel pes buti e problemosa. **Pinzarindoj kadala xasarimata, anθ-o 2021-to berš sas ad- optisardo jekh nevo Zakono vaš Prevencia thay Protekcia katar e Violenca mamuj e Džuvlji thay e Violenca anθ-o kher.** O angluno res kadale zakonosko si te kerel prevencia thay te phandel pes o gender-bazirime violencia mamuj e džuvlja thay violencia

22 "2021 Beršesko Raporto", Komisia pala Prevencia thay Protekcia katar Diskriminacija. Akseso 11 Decembro 2023. Available at: <https://kszd.mk/wp-content/uploads/2022/03/CPD-Annual-Report-2021.pdf>.

23 "2022 Beršesko Raporto", Komisia pala Prevencia thay Protekcia katar Diskriminacia. Akse- so 25 Juni 2024. Available at: <https://kszd.mk/wp-content/uploads/2023/05/%D0%93%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%88%D0%B5%D0%BD-%D0%98%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%88%D1%82%D0%B0%D1%98-2022.pdf>.

ande familia, te del pes efektivno protekcia e viktimege. Te astarel pes e principura pala egaliteto thaj te činavel pes e stereotipura pala gender rola, o zakono si ande relacia maškarmutne akordenca thaj konvencienca.

Ando 2017-to berš, i Asamblea ratifikisarda e **Evropako Konsilosko Konvencia pala prevencia thaj maripe e violenciako mamuj džuvlja thaj violencia ande familia – Istanbul Konvencia**, savi avilas ande zor ando 2018-to berš. E konvencia mangel e thema te keren zakonura, politike thaj zutimaske servisura te ashaven e violencia karing e džuvlja thaj e violencia ande familji. Ande kado dikhipe, o Zakono pala Prevencia thaj Protekcia katar e Violencia mamuj e Džuvlja thaj e Domesticno Violencia adoptirime ando 2021-to berš si pherdo ande relacia e Istanbul Konvenciasa.

Kadi legislacia kerel regulacia pala akcie e instituciengo ande direkcia te kerel pes prevencia pala gender-bazirime violencia thaj familijaki violencia, sar vi e mere pala protekcia e džuvljangi. Koordinacia maškar institucie, organizacie, servisia pala protekcia e viktimego thaj kidipe e datengo save si ande relacia pala gender-bazirime violencia mamuj džuvlja thaj violencia ande familia si akcentirime. O dikcionari e zakonosko si gender sensitivo, del klariteto pe terminura sar: “violencia mamuj e džuvlja”, “gender-based violence upral e džuvlja”, “gender”, “gender” thaj “transgender person”. O zakono del mandato te keren pes preventivne thaj protektivne mere pala institucie thaj organizacie pala efikasno protekcia e viktimego. Paše odova, ano kanuni inčarel provizije bašo reintegriribe e viktimego, kote so si len temporarno akomodacia, psihologikano konsiliribe, finansijako ažutipe, šajipa e edukaciake thaj mere e butjarnenge.

O zakono kerdas vi o Nacionalno Koordinaciaqo Organo vaš i Implementacia e Konvenciaqo e Konsilosqo e Evropaqo pal-i Prevencia thaj o Maripen e Violenciaqo mamuj e Džuvlja thaj e Violencia anθ-o kher. Kava trupo inčarel te gatisarel thaj te dikhel e strategija thaj nacionalne akcijake planura, te koordiniril e institucionalne zumavimata, thaj te dikhel pala implementacia e konvencijaki thaj nacionalne politikengo pala gender-bazirime violencia mamuj džuvlja thaj violencia ande familia.

Ko 2023 berš, ano plenarno bešipe e Asambleako ano okazia e festuimaski e 8-to martesko, džuvljikano dive, o deputatya diskutinge vash o mangipe **vash te adoptinen o Kanuni vash Gender Egaliteti** thaj konkludingyona kay akava kanuni manglape te lelpo ji pe agor e bershesko. Areslipe e proektosko kanonosko si te promovirinel gender egaliteto ando amalipe thaj te zurarel pe institucionalne mehanizmura save keren buti e gender pučimasa po centralo thaj lokalo nivelu. O zakono del šaipe pala interseksionale thaj gender-transformativne aprosura save si esencijalne pala maripe pala stereotipura thaj predrasude. Numaj, akava proekto e zakonosko arakhlja pes e rezistenca promovirimi thaj organizirimi kotar e religikane komunitura, odolesqe vov inke ažu-kerel te avel adoptirimo.²⁴

²⁴ Deutsche Welle, 2023, “Jender equality – astardo maškar e tabu thaj i realiteta”. Aksesu 25 Juni 2024. Available at: <https://www.dw.com/mk/rodova-ednakvost-vo-mengeme-megu-tabuata-i-realnosta/a-67362052>.

klaro thaj pherdo dikhipe vash o progresi e gender egalitetosko ani Nordutni Makedonia jali baripe e implementaciako e Nacionalune Akciako Planesko 2018–2020.²⁷

O akanutno²⁸ Raipe e Republikako Nordutni Makedoniako angazhiringyola vash gender egaliteti, maripe mamuj gender stereotipyta, thaj eliminacia e gender-bazime violenciako, sar vakerdo ano olesko Butikeripesko Programi vash o bersh 2020–2024. O programo akcentirinel jekh aktivno politika te vazdel pes i reprezentacia e džuvljengi ande exekutivo thaj alosarde governoske pozicie. Specifična politike si: te del pes suporto e džuvljenge kherutnenge, te promovirinel pes e gender egaliteto ando sporto, te implementirinel pes butjarimaske mere te ciknjarel pes i inaktiviteta e džuvljengi ande butjako marketi, thaj te kerel pes jekh programo pala reintegracia e džuvljenge save si viktime e violenciake.

Paše odova, i Nacionalno Strategia vaš Egaliteto thaj Na-Diskriminacia (2022–2026), adoptisardi katar o Guverno, definisarel e cilura, e mere thaj e indikatora vaš o promoviripe e xakajengo thaj egalutne šansengo. Dikhel e realizacia e manuškane hakajengo, jekhutne šajmata thaj na-diskriminacia savorrenge, e misiasa te siguril pes protekcia mamuj diskriminacia bazirime pe personalne karakteristike, specialo te astarel pes e vulnerabilne socialne grupe, sar so si e etnikane komunitetura thaj e džuvlja. I strategia astarel bute riga, maškar save si: buti, buti, edukacia, sciencia, sporto, kultura, socialono protekcia, justicia, administracia thaj akceso k-e butä thaj servisurä.

E governoski Nacionalno Strategia vash Redukcia e Chororipasko thaj Socialno Ekskluzia (2010–2020) kerel buti vash chororipe thaj socialo ekskluzia, zuralo foku-so pe džuvljikano ekonomikano zuralipe. **Vov introducil afirmative mere te ciknjarel pes socialo ekskluzia thaj čororipe maškar džuvlja, maj but kodola save si andar ruralne thana, etnikane komunitetura thaj viktime katar domestikano maripe.** I strategia pindžarel o trubulipe te lačharel pes o institucionalno kapaciteto te lačharel pes o sastipe, maj but pala e vulnerabilne grupe, maškar lende vi e džuvlja. Sar rezultato, o vazdipe e gender egalitetosko sikavel pes, e mesurenca save si phangle te vazden e džuvljangi participacia pe butjako marketo thaj te ciknjaren e diferencie ande buti thaj ande love.

Akciono plano pale implementacija Konvencijaki pale prevencija thaj maripe mamuj bilačhipe mamuj džuvlji thaj bilačhipe ando kher kamel te dizajniril, implementiril thaj koordiniril sasto nacionalno politika pala prevencia thaj eliminacia katar maripe mamuj džuvlji. Kathe si o periodo 2018–2023 thaj si fokusirime pe harmonizacia e nacionalne zakonenqi e Konvenciasa, te kerel pes servisura vaš protekcia e viktimenqi, thaj te arakhel pes o violenca bazirime pe gender thaj anθ-i familia anθ-e but aktiviteturä.

27 “Shadow raporto pal-i implementacia e Strategiaqi vaš e Jekhipen e Čavorrenqo vaš o periodo 2018 thaj 2019”, Reactor, 2020. Akceso 11 Decembro 2023. Arakhlo ko: <https://shorturl.at/iIF79>.

28 Kado raporto sas kerdo ano 2023 bersh.

Numaj, e džuvlja suksesosa kerde advokàcia vaš e gender kvote, so reslās jekh baro vazdipen anθ-o gin e žuvlikane deputatorenqo. Akana, o Parlamento isi le 51 džuvlikane deputatura, so reprezentirinel 42,5%, o maj baro dži akana.³² O vazdipe e numerosko e mandaturengo astarda pes palal o alosaripe e parlamentosko ando 2020, kana e muršikane deputatura nakhle pe exekutivne pozicie palal o restruktuiripe e Guvernosko kompoziciaqo vaj kerdile šerutne ando 2021, so šaj te del šajsaripen e žuvljenge te pheren e putarde parlamentarno thana katar jekh “ sandwich- o sistema”.

Anθ-o dikhipen e komiteturenqo, save šerven sar anglune forumā vaš e parlamentàro debàturā thaj e procesurā le legislativāqe, jekh studia kerdi katar o Parlamentaro Instituto (PI) katar i Asamblea la Republikaqi Nordutni Makedonia sikavdās ke, anθar jekh totalo 21 komiteturā, oxto si len jekh maj tikno reprezentacia e džuvljangi, savi perel telal 27%. Ko aver rig, numaj jekh komiteto – o Komiteto vaš Finansiripe thaj Budžeto – šaj te luvudil pes vaš egalutni reprezentacia maškar e murša thaj e džuvlja. Inja komiteta si len maj bari reprezentacia e džuvljengi, opral 50%, e Komitetosa pala Egalutne Šanse pala e džuvlja thaj e murša si pindžardo pala kodo ke si les ekskluzivno džuvljake membrura, numaj duj muršenge deputatura save keren buti sar substitutura. E džuvljikane deputatura si majbut reprezentirime ande komiteta save si ande relacia pala e “šukar” thana, save intjaren: edukacia, kultura thaj socialo politika. Sar rezultato, e džuvlja si but absente katar e komisie save keren buti e temenča save si stereotipikane dikhlina sar “murša”.³³ Governipeski struktura e komisijengi khelel bari rola, soske del maj but zor te definišil pes e agenda thaj, konsekventno, maj but sloboda te inčarel pes pučipa save si ande relacia e genderenca. Sar phenel o Parlamentarno Instituto, numaj šov komiteta katar 21 si len džuvlikane sherutne, thaj šov si len džuvlikane deputatura save keren buti sar vice sherutne.³⁴ E džuvlja generalno naj len sherutne pozicie ande parlamentarno administracia, vi te si von maj baro numero e butjarnengo.³⁵

Paše e komiteturenqe, i prezènca e džuvljikane deputatonqi anθ-e aver struktura e Asambleaqe sar deciziaqe kerde si esenciàlo. Pala godova si specialo importanca maj bari reprezentacia e džuvljengi ande rola e koordinatorenqo parlamentarno grupengo thaj lengi participacia ande koordinaciake khedipa kote so si formulirimi

32 International Database of National Parliaments, Parline: IPU Open Data Platform, 2023. Accessed 9 December 2023. Available at: https://data.ipu.org/node/171/basic-information?chamber_id=13391.

33 Jovevska Djordjevic, Alexandra. Janeska, Sarah. Instituto vash e Demokracia “Societas Civilis” - Skopje (IDSCS). “Esencionalo vaj sterilno: i reprezentàcia e žuvlènqi anθ-e parlamentàro kompozicie anθ-i Republika Nordutni Makedonia (1990 – 2020), 2020. Areslo anθ-o 11-to Decèmbro 2023-to berš.” Disponibilno ko: https://idsocs.org.mk/wp-content/uploads/2020/08/Kratok_dokument_za_javna_politika_Br.31_2020_SustinskoiliSterilno.pdf.

34 Jovanovska, Eva. Koroveskovska, Fanny. Parlamentosko Instituto. Asamblea tari Republika Nordutni Makedonia. “Numero thaj maškar-partiaqo kooperàcia e žuvlikane deputatonqi sar jekh faktori te zurarel pes lenqi influènca”, 2023. Akseso 11 Decembro 2023. Disponibilno ko: <https://cutt.ly/QwtUTen9>.

35 Vlora Recica, “O Rutledge Handbook vash e Parlamentarno Administracia.”: i parlamentarno administracia ki Nordutni Makedonia”, 2023. Rutledge Handbooks.

agenda e Asambleaki. Ande akanutni parlamentarno kompozicia (2020–2024), savi ži ko Decembro 2023 sas la panz parlamentarno grupe, numaj jekh parlamentarno grupa sas la jekh džuvli sar koordinàtoro. I parlamentarno grupa e Aliàncaqi vaš e Albancura (AA) alosardas e Ilire Dauti sar lako koordinàtoro anθ-o Decembro 2021. Numaj, anθ-o maj tikno berś, anθ-o Septembro 2022, i deputàta Dauti mukhlàs i buti thaj sas la jekh murśesqi deputàta anθar laqi partia. E džuvlja si majbut dikhlina sar vice-koordinàtorà, e Koalicia Možeme thaj i Demokratikani Unia vaš i Integracia (DUI) si len jekh vice-koordinàtoro svako jekh, kana i Andruni Makedonikani Revoluciaqi Organizacia - Demokratikani Partia vaš i Makedoniaqi Nacionalo Jekhipen (VMRO-DPMNE) thaj i “Rekonstrukcia tari Makedonia” koalicia isi la duj vice koordinàtorà sako jekh.

Bizo te dikhel pes e kvote thaj o “sandwich sistema”, e džuvlja katar sa e komunitetura ačhen maj tikno reprezentirime katar e murša. Kotar o šov na-majbaro komunitetia eksplisitno vakerde an i preambula taro Ustav tari Republika Utarali Makedonia, numa trin si len džuvlikane deputatura an o Parlamenti:inja deputatura taro Albansko komuniteti, jekh deputato taro Bosniako komuniteti thaj jekh deputato taro Roma khetanipen. Palo odova, i Asamblea isi la vi jekh MP savo reprezentirinel e Židovitsko komuniteta, sar vi jekh MP kotar e Makedonikani-Muslimansko komuniteta. Kadala cifre sikaven kaj e džuvlja katar e na-majoritetno komunitetura astaren karing 10% katar e thana ando Parlamento. Ni jekh parlamentàro komiteto na si les jekh džuvli andar na-majoritetosqe komuniteturà sar šerutno. Sar komparacia, o Parlamento si les 38 deputatura save perein katar e majoritetoski komuniteta, šov katar lende si prezidento pe komitetura. I introdukcia e obligatorikane kvotenqi anθ-o 2002-to berś kerdàs maj lokhes o alosaripen e anglune Albanikane MP-esqo, kadja astardàs te del atùnci respònso ki trubujipen vaš maj bari reprezentàcia e tikne reprezentisarde džuvlenqi anθ-e liste e kandidaturenqe e politikane partienqe. Akana naj (oficialno deklarime) džuvlja vaj murša disabilitetosar ande parlamentarno thana, so mukhel e džuvlja andar kadi komuniteta bi-reprezentime thaj ande bilačhi rig komparaciasa e avere sociale grupenca.

Tabela 2. Deputatura palal e gindura (1990–2023)

Dàta	O gin e džuvljengo
2023–03	51
2021–11	50
2021–07	48
2020–10	47
2020–08	46
2020–07	43
2019–12	48
2019–08	47
2018–08	46
2017–10	45
2017–05	41
2016–12	38
2014–07	41
2014–04	40
2014–01	42
2013–01	34
2012–01	42
2011–06	38
2009–12	39
2009–01	38
2008–06	36
2007–01	35
2006–07	34
2002–09	21
1998–01	9
1994–01	4
1990–01	5

Palo reprezentiribe e džuvljengo ano Parlamenti, o Klubo e Deputetengo, biformalno konsultativno trupo, khelgja bari rola ko anglipe e džuvljikane hakajengo, sar ko dikhibe e legislaciako thaj koheziako maškar partie. Akava trupo si kerdo ko 2003 berš ano fremo taro regionalno proekti taro Stabilitetsko Pakto baši Sudutni Evropa, po suportro taro lokalno partneria: Makedoniako džuvljikano Lobi, Nacionalno Konsilo bašo Gender Egaliteti tari Makedonia, thaj Departamenti baši Promocia pala jekhipie maškar e murša thaj džuvlja ando Ministeriumo pala buti thaj socialo politika.³⁶ O involvipe e džuvljengo

³⁶ Klubo le deputatonge, webriq le Parlamentosko. Aksesro 2 Decembro 2023. Available at: <https://www.sobranie.mk/detali-na-klub.nspx?groupId=c547f202-efee-4bd8-a01b-46e04c3849e0>.

katara na-majoritetoske komunitetura ande kado trupo paruenas pes ande berša, dependindoj katar o numero e džuvljikane deputatonge ando Parlamento.

Tabela 3. Deputatura katar na-majbut komunitetura ando Klubo le Deputatonge

Periòda	Žuvlăkatarle minoritetonge komunitetura	Žuvlăkatari maj bari komuniteta
2020–2023	13 ³⁷	38
2016–2020	5	41
2014–2016	8	34
2011–2014	8	34
2008–2011	6	36
2006–2008	7	29

Te dikhas pe alosarimata 2020-to beršeske, maj baro nivelo e reprezentaciako e džuvljengo ande politikane partie, vi pe nacionalno nivelo thaj vi ande individualne alosaripnaske thana, sas dikhlino pe liste e kandidaturenqe save sas dine katar o DUI, e totalno reprezentaciasa 48% thaj 60% ando IE4. Ano IE1, IE2 thaj IE5 sas jekh barabar reprezentacia e sexurenqi, 50% svako, kana anθ-o IE3 (40%) thaj IE6 (45%) i reprezentacia perel telal 50%.³⁸ Alosaripnaske rezultatyta sikavena kay o maj baro kotor e parlamentarune thana sine sigurime ano IE6, kote o reprezentipe e džuvljengo ano liste e kandidatesko sine may tikno kotar 50%, a ano IE4 kote isi may baro reprezentipe e džuvljengo, DUI na lela ni yekh parlamentarno than .³⁹ Kado chi znachij musaj ke jek maj baro numero džuvlane kandidatura znachij maj cera glasura pe partia. Ano akala alosaribaske thana thaj ano anglune alosaribaske ciklura, o DUI na sigurisarda parlamentarno mandatura. Akava maj but phenel amenge kaj e džuvlja butivar phiren pe bi-lače liste numaj te inkren e legalne obligacie bi te paruen e aktuelno situacia. Si te ovel ramosardo kaj numaj 24% kotar e bičhalde liste sine len džuvlja ki lista.⁴⁰ Sa kheta-ne, e partie inkren pe pala e legalno mandatuime kvote, numaj ačhel than vash lačharipe ande relacia e pozicionirime džuvljengo ande liste e kandidaturenqe.

Analiza savi kergja o Instituti baši Demokracia upral nesave politikane partie an i Nordutni Makedonia sikavgja diferentno stepenia taro angažmano bašo gender

37 11 parlamentarno reprezentantura katar trin andar šov komunitetura eksplicitno ramosardine ande Preambula katar Konstitucija (9 Albancura, 1 Bosnikane thaj 1 Rom) thaj 2 parlamentarno reprezentantura katar duj maj cikne komunitetura (1 Židovo thaj 1 Makedoniako musliman).

38 „Suporto vash alosarimaske reforme. Parlamentosqe alosarimata 2020 – Analiza e kandidaturenqi lista anθ-i prisma e socialo thaj politikane involviripnasqi“, 2020. Aksesio 11 Decembro 2023. Disponibilno ko: <https://electoralreforms.mk/wp-content/uploads/2020/06/Candidate-List-Analysis-MK.pdf>.

39 Sa kodo.

40 Sa kodo.

egaliteti thaj participacia e džuvljangi ki politika an o statuti taro odola partie. VMRO-DPMNE thovda jekh generalo paragrafo ando Artiklo 16 savo del akcento pe gender egaliteto, thaj ando Kapitolo 8 peski doktrina, gender egaliteto si dikhli ando familia-ko konteksto. O SDSM artikuliril piro angažmano pala egaliteto maškar murša thaj džuvlja ando Artiklo 2 katar piro statuto, thaj sikavel e Džuvljikano Forumo sar specifično entiteto, numaj naj mehanizmura te vazdel pes e džuvljikani participacia. I Aliança vaš e Albancura phandel i diskriminàcia anθ-o artiklo 24 anθar lesqo statuto, thaj sar kotor e partiaqe strukturengo čhudās i džuvljikani asàmblièa, kana o prezidento kadale asàmblièo si thovdo anθ-e verver rigårde organurà la partiaqe. I Alternativa angažuil pes te lel maj cerra 30% participacia e džuvljengi ande partiake organura, so sikavel jekh konkretno statutarno angažmano. DUI kerda e džuvljikano forumo ando artiklo 80, savo propozil peske decizie e Generalno Konsileske, thaj lel sama kaj o prezidento e džuvljikane Forumosko si involvirimo vi po centralno vi po lokalno nivelo. O Left sikavel goalura save si ande relacia e gender egalitetosa ando Artiklo 5 katar pesko statuto, thaj akana nakhela e legalne kvote pala e reprezentacia e džuvljengi ande 2020-to beršeske parlamentarno alosaripe⁴¹; maj dur, e partiako statuto ando artiklo 53 del šaipe te kerel pes o Anti-Fašistikano Džuvljikano Fronto (AFJ) sar jekh permanentno butjarno organo savo kerel propaganda e čhibjake feminizmosko.

O LDP thovel e protekcia thaj e promocia e individualne slobodimaski thaj e haka-jengo sar lesko maj baro ciljo thaj inkludil jekh gender-sensitivno aproso ando Artiklo 88a, inkluzivno e Džuvljikane Forumosa reprezentaciasa ande governoske organura. O DOM garantuinel o hakaj vash egaliteto savore dizutnengo, bizi dikhipe pe gender, ano Artiklo 1, thaj angazhiringyola kay te ovel maj hari 40% gender reprezentipe ano partiake organya. O BESA miškipe ande pesko statuto fokusiril pe te vazdel opre e džuvljikani pozicia sar universalno čačipe, thaj vov kerdas e Džuvljikano Forumo ande partiake strukture pe diferentne nivelura.⁴²

Si trubujipe e partiange te keren regularno nevipe pe pire webrig vash transparentno thaj maj lacho dikhipe pe pire gender inkluzivno aktivitetura. Maj dur, jekh dikhipe e reprezentaciako e džuvljengo ande sherutne strukture kadale partiengo sikavel kaj si than pala lačharipe, e diferentne nivelurenca e gender diverzitetosqe dikhline. Ando SDSM e pozicia sar vice prezidento inkrel jekh romni. Kotar e štar vice-prezidentura, trin si murša thaj jekh si džuvli; ando Centralno Bordo, katar 123 membrura, e džuvlja reprezentuin dži ko 49%; thaj oxto džuvlja si kotor katar o 17-membrosko Ekzekutivno Bordo. Ano VMRO-DPMNE ano Ekzekutivno Komiteti isi 27 membrya, kote 9 siton džuvlja thaj 18 siton murša. Ando Centralno Komiteti intjarel membrura katar e Džuvljikani Unia, numaj specifična detalura naj. Ande Left, e džuvlja si reprezentirime

41 Nikola Donev, "Gender-sensitive Assembly and gender equality and-i politikani scena: jekh dikhipe pe akanutni situacia ande Nordutni Makedonia", 2023, IDSCS. Aksesio 11 Decembro 2023. Available at: https://idscs.org.mk/wp-content/uploads/2023/07/1_WEB_A4_ENG-4.pdf.

42 Sa kodo.

katar 24% ando Centralno Komiteto katar e 46 membrura saven si čači pe te alosaren. Ano eфта-membronengo Prezidiumo si numa jekh džuvli. Ande Alternativa, si numaj jekh džuvli maškar e eфта viceprezidentura, kana and-o 40-membronqo prezidento, 30% si žene. Limitirime informacie si pe DUI, numaj e prezidentosko ofisoske detalura si pe webrig. E medienge raportura sikaven o alosaripe e džuvlikane viceprezidentosko, Arbana Pasholi, ko Oktobro 2022. Vaš i Aliànca vaš e Albancura, na-pherdo informàcia anθ-i webrig kerel jekh pherdo analiza phares. Online žanglimata sikaven o alosaripe e Bujare Abazi sar viceprezidento ko Januari 2023. E analiza maj dur sikavel o bi-diverziteteto ano sherutnipe thaj strukture e politikane partiengo. Kotar e 23 partie save si akana ando riksdag numa duj si ljlje katar e džuvlja – LDP thaj DOM.⁴³

Thaj kana e reprezentacia e džuvljangi ando Parlamento si po maj učo nivelo dži akana, kote so naj kvote, e reprezentacia e džuvljangi si maj cikni vaj naj sa. Na si adekvatno reprezentacia e džuvljangi ande ekzekutivo ministrikane rolje. Ando angluno regeringo de sar o 1991-berš nas chi jek džuvli alosardi pe jek ministeroski pozicia. I inkluzia e džuvljengi ande ministriake pozicie barili kana kerda pes o dujto gavermento ando 2004-to berš, kana duj džuvlja sas dine sar ministrura, save reprezentuin 15,4% katar e ministriake pozicie. Ano paluno kompozicia e Regeringesko, o numero e džuvljengo si pandž kotar e 20 regeringoske thana, kodola si štar džuvljikane ministria thaj jekh vice-premi.⁴⁴

Kava si maj but ande ekzekutive pozicie, kaj e džuvljangi participacia si generalo cikni, kana e džuvljangi participacia katar minoritaturenge komunitetura si paše na-ekzistui-me. Ande kompozicia e governoski ande perioda katar 1991 dži ko 2021, 24 džuvlja (15%) mamuj 139 murša (85%) reprezentisarde e ekzekutivo zor. Kana si lafi baši etnikani kompozicija e džuvljangi ko ministrijakere pozicije, 20 si makedonikane, duj si albansko thaj jekh džuvli si reprezentanto e židovsko komunitetosko. Na sas Romane džuvlja vaj džuvljikane reprezentantura katar maj cikne komunitetura ando gavermento.⁴⁵ Pala riksdags alosaripe ando juli 2020 kherde e Socialdemokraterna jekh koalicia kusa DUI, kade line jekh majoriteteto ando riksdagen thaj mandato te kheren jekh regeringo. Numaj, vi te si e egaliteteto maškar e murša thaj džuvlja upre pe SDSM-esko agenda thaj kotor katar leske strategikane cilura,⁴⁶ i kompozicia e gavermentosqi na sikavelas kadava angažmano. E džuvlja inkerde numaj štar ministrikane pozicije ande akava gavermento, thaj jekh vice-premierno ministri, ni jekh na avela kotar e minoritetne komunitetura.

43 Sa kodo.

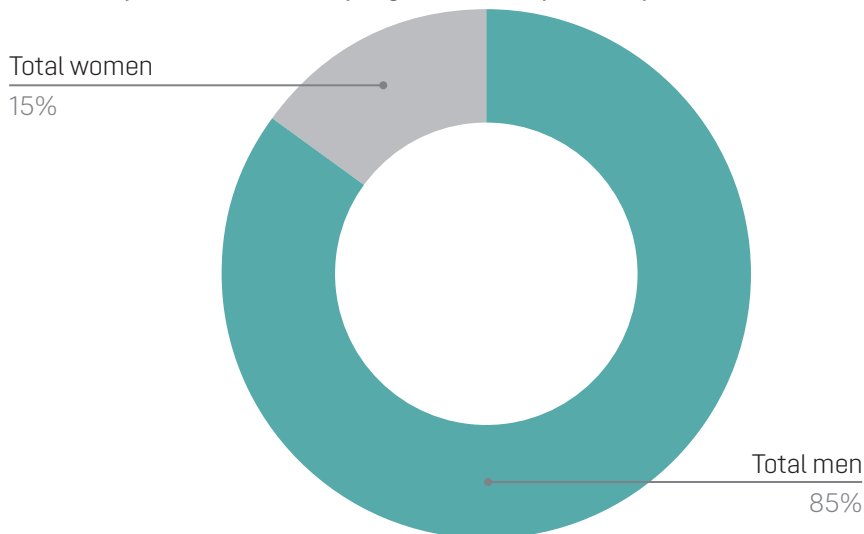
44 “Džuvlja thaj murša ki Nordutni Makedonia: statistikano dikhip e trendurengo e gender egalitetosko”, UN Women, Skopje, 2022. Aksesio ko 11 Decembro 2023. Available at: https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2022-10/EN_WandM-NMK-Report_WEB_0.pdf.

45 “Si nevi kompozicia e Gavermentoski R. S. I Makedonia žal palal o principio pal-i čačutni reprezentàcia e žuvljenqi thaj e muršenqi anθ-e pozicie e šerutnimatenge thaj sikavel i diverzitàe e žuvljenqi anθ-i societèta savi reprezentisarel les?”, Reactor, 2020. Aksesime 11 Decembro 2023. Available at: <https://shorturl.at/doCPZ>.

46 Petkovska, “Lokalno alosaripe 2021. Dikhip e kandidaturengo vash e sherutne thaj alosarde reprezentantura kotar e gender perspektiva”.

Trin katar kadala pozicie si pa ministeriumura save si obiĉno dikhline sar “ŝukar”, sar so si o Ministeriumo pala Edukacia thaj Sciencia, o Ministeriumo pala Buti thaj Socialno Politika, thaj o Ministeriumo pala Kultura. Kotar o 16 ministria, numay duy zhene sinelen pozicia sar viceministri, thaj numay yekh sine kotar albanyuni komuniteta.⁴⁷

Grafiko A. I kompozicia e murŝenqi e guvernurenqi anθ-o periodo 1991–2021

Kana dikhas e gender kompozicia e institucionalno sherutne poziciengi, maj but kodo-la save si dino katar o gavermento, sikavas amenge kaj numaj 29% katar kadala gavernoske strukture si kerdine katar e dŝuvlja. Kodo si, jekh signifikantno diferencia si evidentno ande direktoreske pozicie ande institucie, kote numaj 5% katar e alosarde manuŝa si dŝuvlja. E dŝuvlja katar minoriteturenge komunitetura si specialo cikne reprezentirime ande kadala liderikane pozicie.⁴⁸

E dŝuvlja aktivno len kotor ande politikane partie kana si alosarimaske kampanje, numaj, von butivar arakhen pes avri ande nominacie thaj ande ulavipe e zorako. O ĉaĉutno influenĉa si koncentrisardo anθ-e vast e partiaqe liderurenqe thaj anθ-e lenqe maj but murŝikane andrune kruglja. O alosaripe e sherutnengo si intrinsicno phanglo e politikane partienca, thaj lenge nominaciake strategije signifikantno keren influenĉa pe limitirime sukseso te resel pes maj bari reprezentacia e dŝuvljangi. Ande komuni kaj e chansa te njerin sikadjilas ke si njisko vaj politikane maj phares maj anglal, normalnie

47 Gavermento e Republikako Nordutni Makedonia, web rig. Akseso 11 Decembro 2023. Available at: <https://vlada.mk/vlada-ministerstva>.

48 O Misha Popovic thaj o Marko Pankovski, “Kon si o sherutno odothe?”, IDSCS (blog), 2019. Akseso 11 Decembro 2023. Available at: <https://idscs.org.mk/en/portfolio/whos-governing-there/>.

den e partiji nominacia pe djuvlan. Akana, e Guvernosko angažmano pala 50/50 gender reprezentacia ačhel numaj deklarativo.⁴⁹

Na-dosta protekcia e džuvljangi ande politika si aver signifikantno faktoro savo del kontribucia pala cikni participacia e džuvljangi. E politikane partie naj len bazikane garancie pala pire membrura, aktivistura thaj reprezentantura, godolese kaj lenge statutura vaj kodesura pala phiripe či keren buti pala gender-bazirime violencia. Ande Nordutni Makedonia 65% katar e džuvljikane politikane manuša nakhle violencia kana kerenas pire partiake butja.⁵⁰

I reprezentacia e džuvljenqi anθ-e lokalo exekutivo pozicie sas sajekh tikni anθ-e palune dekada. Ande efta lokalni alosarimata so sas de sar o them las o självsständighet sas feri 18 ziene alosarde sar borgmästare, te dikhesa pe 642 mursh sar borgmästare thela 25-bershengi perioda. Ano nesave berša, sar so si 1996 thaj 2009, ni jekh džuvli na resljas o than e sherutnesko. O maj baro procento e alosarde džuvljikane sherutnengo kotar 7,4% (6 džuvlja) sas registririmo ko 2017 berš. Bizo olengere limitirime prezenca sar sherutne, e džuvlja aktivno len kotor thaj sikaven pire opinie ko vakti e alosaribaske kampanjengo. O maj baro numero e džuvljikane kandidaturengo vash o sherutnipe sas registrimo ko 2013 bersh, thaj ko 2017 bersh, 37,5% kotar e kandidatura vash o sherutnipe sas džuvlja. Ko 2021 berš, numaj duj žene sas alosarde sar šerutne, jekh lendar si šerutno e forosko Skopje.⁵¹

Jekh katar e resa pala e džuvljango limitirime akceso pe pozicie ande decizje si o na-dosta suporto savo von len sar kandidatura pala liderikane rolje. O bi-ažutipe e džuvljenqo anθ-e pozicie vaš decizie anθ-e duj nivelurā, anθ-o lokalo thaj anθ-o centralo, si paše phanglo e na-adekvatone andrune suportosa and-e politikane partie, bute šerutne vorbenqe save si dino karing e žene anθ-i politika, thaj e rolā, e stereotipurā thaj e predrasude anθ-i societeta.⁵²

O alosaripe 2021 sikavda o bi-egaliteto e themesko, so na sas surpriza. Vi te si e politikane partie ključno pala politikani organizacia thaj participacia, von naj len publikuime date pala džuvljikano membrura thaj involviripe. I čorri realiteta e džuvljikane politikane involviripeski sas sikavdi kotar o tikno numero e džuvljikane kandidaturengo ko 2021 lokalno alosaribe. Kotar 299 kandidatura vash o sherutnipe, numa 25 sine džuvlja, so reprezentirinel numa 8%. Vi te sas e džuvlja 45% katar sa e kandidatura sar konsilieri, von sas anglal numaj 19% katar e kandidaturenqe liste.⁵³ Sar si, e politikane partiepae minoritetno komunitetura saven si džuvlja pe liste e kandidaturengo vash o sherutno forosko sas limitirime numaj pe jekh Albansko džuvli sako jekh katar o DUI thaj e Demokratikani Partija e Albancura (DPA).

49 "Evaluàcia e manuškane xakajaji thaj e situacienqi e zakonosqi anθ-o vaxt e OSCE-esqo šerutno", Helsinki Komiteto vaš e Manuškanë Xakaja, Aprilo 2023.

50 "Na si violencia." Akseso 11 Decembro 2023. Available at: <https://nezanasilstvo.mk/>.

51 "Džuvlja thaj murša ki Nordutni Makedonia: statistikano dikhipë e trendurengo e gender egalitetosko", UN Women, Skopje, 2022. Akseso ko 11 Decembro 2023. Available at: https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2022-10/EN_WandM-NMK-Report_WEB_0.pdf.

52 Sa kodo.

53 Petkovska, "Lokalno alosaripe 2021. Dikhipë e kandidaturengo vash e sherutne thaj alosarde reprezentantura kotar e gender perspektiva".

E rezultatura sas specialno deskurajime, ke anda e 80 komuni plus o foro Skopje si ferik duj djuvljkane borgmästare. O foro Skopje resljarda piri angluni džuvlikani sherutni pala e themesko slobodipe; thaj o aver si o sherutno kotar o Staro Nagoricane, jekh ruralno komuna kotar o est; so si numaj 2.5% katar o sasto gin e thana e sherutnengo. Duj džuvlikane sherutne si katar e majoritetoski komuniteta. Ano lokalune alosaripya ano 2017. bersh, o džuvlja resle shov komune, duj olendar perena ani etnikuni albanyuni komuniteta, koya guverniringyona ano Tetovo thaj Arachinovo.

Bizo o bibučaripe e pherdo datengo pal-o gender thaj etnikano kompozicia e komunalo konsilosqi, i informacia savi si lachi katar o 2017-to beršesqo lokalo alosaripen sikavel kaj, katar e 1,388 alosarde konsilera, numaj 415 sas žene, so peren telal o legalo stipulime 30% prago vaš gasave organura. Akava sikavel o dureder phanglipe e kvotengo vash e džuvljikani politikani reprezentacia.

Vi te o legalo fremo savo del suportu pala egalutne šaipa pala politikani participacia si konsiderime sar satisfakciako, lesko praktikano implementacia si butivar bi-sukcesoski. O involviribe e džuvljango ki politika, specijalno okola taro etnikano makedonikano thaj, dži ko nesavo nivelo, etnikano albanikano avindipe, si signifikantno limitirimo. Ando Parlamento e reprezentacia e džuvljangi katar e majtikne komunitetura si signifikantno cikni, kote si numaj jekh romani džuvli thaj jekh džuvli bosniaki. Maj dur, si jekh signifikantno bi-ažutipe e Turkikane, Vlaine thaj Srbikane džuvljengo, sar so si e parlamentarno reprezentacia e maj cikne komuniteturengo si ekskluzivno reprezentirime katar e murša save keren koalicie e maj bare politikane partienca. Kadi tikni reprezentacia e džuvljengi žal vi ko ekektivno thaj vi ko lokalo nivelo, kote so e džuvljija si generalno bi-adekvatno reprezentirime, thaj kodola katar maj cikne komunitetura praktično na egzistirin.

• **Indekso vaš e bibarabaripe e muršengo**

O UNDP Gender Inequality Index (GII) mezij e gender na-egaliteto katar trin importantne aspektura katar o manuškano barjaripe: a) reproduktivno sastipe, meripe katar e dejaki mortaliteta thaj e ternenge bijandipnaske procentura; b) zuraripe, savo si mesurime katar o procento e parlamentarno thanengo save astaren e džuvlja thaj o procento e phure džuvljengo thaj muršengo save si maj bare katar 25 berša saven si barem varesavi maškarutni edukacia; thaj c) ekonomikano statuso, sikavdo sar participacia po marketo e butjako, savo si mesurime katar o procento e participaciako ande butjaki zor e džuvljikani thaj muršengi populacia savi si maj bari katar 15 berša.⁵⁴

54 UNDP, "Indekso e bibarabaripnasko mashkar le mursh thaj le mursh (GGI). Human Development Reports', 2020. Akseso 11 Decembro 2023. Available at: http://hdr.undp.org/en/content/gender-inequality-index-IPH?utm_source=EN&utm_medium=GSR&utm_content=US_UNDP_PaidSearch_Brand_English&utm_campaign=CENTRAL&c_src=CENTRAL&CSR=CLCL&Cl&cLCl&Clg_2MBhApEiwA8q0HYRcdfW6RBOuwjzpFpnl7KeHqc1AzUBUpCWc-sB4wysD2oD8_g4R65BoCnJgQAvD_BwE.12.8]], "issued": {"date-parts": [{"2020"}]}], "schema": "https://github.com/citation-style-language/schema/raw/master/csl-citation.json"}</p></div>
<div data-bbox="108 937 823 956" data-label="Page-Footer">
 Participacia e džuvljenge andar komunitetura ando politikano thaj publikano dživdipe ande Utarali Makedonia
</div>
<div data-bbox="849 951 881 968" data-label="Page-Footer"> 35
</div>

So maj baro si o vazdipe e GII, so maj but disproportcionalno si e diferencie maškar e džuvlja thaj e murša thaj so maj bare si e xasarimata pala o manuškano barjaripe. GII dikhel e pozicia e džuvljengi ande 162 thema thaj sikavel o dikhipe pe gender gap ande majbare thana e manuškane barjaripaske. Kodo si, e deš thema save si maj uće ande relacia pala egaliteto maškar e murša thaj džuvlja si katar o Evropako kontinento.

E thema kotar o Zapadno Balkano save si indeksirime kotar o GII si len 32-to than vash o Montenegro (GII 0.109) ji ko 39-to than vash i Albania (GII 0.181). I Srbija si 36-to (GII 1,132), Nordutni Makedonia si 37-to (GII 0,143), thaj i Bosnia thaj Hercegovina si 38-to (GII 0,149). Akava pašipe sikavela kaj o tretmano e džuvljango thaj e gender pučibaske ko thema taro Zapadno Balkan si ko aproksimativno sa jekh nivelo.

• Globalno Indekso vash o Gap mashkar le Gender

O Globalno Gender Gap Index (GGGI) dikhel e evolucia e gender gap-esko pe štar ključne dimenzije: (i) ekonomikani participacia thaj šajipe, (ii) edukaciako areslipe, (iii) sastipe thaj trajo, thaj (iv) politikano zuralipe. O indekso maj dur dikhel o progresu te phandel pes kadala pharipa ano vaxt. O 2023 GRJ raporto⁵⁵ indeksirime 146 thema. GGGI mešil e rezultatură pe jekh skala katar 0 ži ka 100, kaj e rezultatură šaj te aven interpretisarde sar i distanca karing i pariteta, kodo si, o procento e gender gap-esko savo sas phandlo. E generalo arakhadimata katar o raporto 2021 konkludisarde kaj "i averčhandi distanca katar e pariteta si 68%, jekh paso palpale ande relacia e 2020-to beršesa (-0.6 procentura)". Te o progresu žal maj dur pe peski akanutni trajektoria, ka trubul 135,6 berša te phandavel pes o pharipe maškar e manuša thaj e žuvli anθ-i lumja. Te analizisaras e specifična thana, o gender gap ano politikano zuralipe si o maj baro maškar e štar dikhline dimenzije, numaj 22% gender gap si phandlo dži akana. I ekonomikani participacia thaj o oportunitetosko pharipe ačhel o dujto maj baro, 58% phandlo pharipe. O pharipe maškar e murša thaj džuvlja ande edukaciako reslipe thaj sastipe thaj trajo si paše phandlo, 95% thaj 96% phandade pharipa respektivno.

Mashkar o thema e Vestune Balkanesko, Srbija si pe may ucho than, ano 19-to than, e 78% phandle gender gap-esko, palo odova Albania, pe 25-to than e 77% phandle gender-esko, thaj Montenegro, 48-to than e 73.2% phandle gender-esko. **Nordutni Makedonia, kote si 71,5% phandlo gender gap, thaj Bosnia thaj Hercegovina, 71,3%, siton 73-to thaj 76-to ani lista, respektivune.**

55 "Globalno Gender Gap Report 2021", Lumako Ekonomikano Forumo, 2021. Akseso 11 Decembro 2023. Available at: <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2021/>.

V. Primarno rodipe

O ciljo katar o rodipe katar e primarno data si te kerel pes maj dur analiza katar e data save si line katar o angluno vast thaj te tradusil len ande pherdo informacie pala meripe e diferentne aspekturengo katar e politikani thaj publikani participacia e džuvljangi po nacionalno nivelo. I anketa dikhelas o nivelo, thaj e kondicie vaš, i politikani thaj publikani participacia e džuvljenqi andar e diferentne etnikane komunitetura, lenqi percepacia pal-o angažuipe e džuvljenqo anθ-i politika, thaj sas vi jekh komparacia e resle informaciaqi kerdini. Kotar o kidipe e datengo, sas kerde vi semi-strukturime intervjuja te šaj te astaren pes e maj abstraktno aspektura kotar o rodipe. Prekal akala intervjuja sasa resle maj but buhljarde date, dži kote e putarde diskusie dena lumia pe nesave fenomena save si phangle e politikane thaj publikane participaciasa e džuvljenge kotar e minoritetne komunitetura.

Vi te o legalo fremo pala egalutne šaipa pala politikani participacia si satisfakciaqo, vov na sajekh kerel translacia direkto ande lesqi praktikani implementacia. **E anglune analize date konfirmisarde o tikno nivelo e politikane thaj publikane participaciako e džuvljengo ande generalo, e nivelura e participaciake maškar e diferentne etnikane komunitetura save inke parujen pes. Ande kado dikhipe, e džuvlja katar maj cikne komunitetura si signifikantno maj cikne prezento ande politikano dživdipe e themesko, thaj e kondicie pala lengo šajipe pala avutni inkluzia si maj cikne nadežne.**

Ažutipnasa katar aver seria pučhimata, e kondicie thaj perspektive e džuvljenge katar averčhande etnikane komunitetura sasa investigacime ande relacia pala lengi politikani pozicia ando societato thaj lenge ambicie thaj gatavipe pala inkluzia. E data katar e primarno rodljaripe sikaven kaj, vi te si e džuvlja generalno pe margine e politikane dživdipaske, e stavi thaj e pozicije vi von si diferentne katar jekh komuniteta ko aver.

1. Politikani participacia – generalo kondicia pal-o nivelo e involviripnasqo, ambicienqo thaj motivaciaqo

E džuvlja ande lokalno governoske institucie thaj centralno niveloske institucie maj-but len than prekal alosaripe, sar so phende 60% amare respondentengo, dži kote 33% phende kaj na lije kotor pe nisave droma. Ande generalo, e džuvlja andar sa e

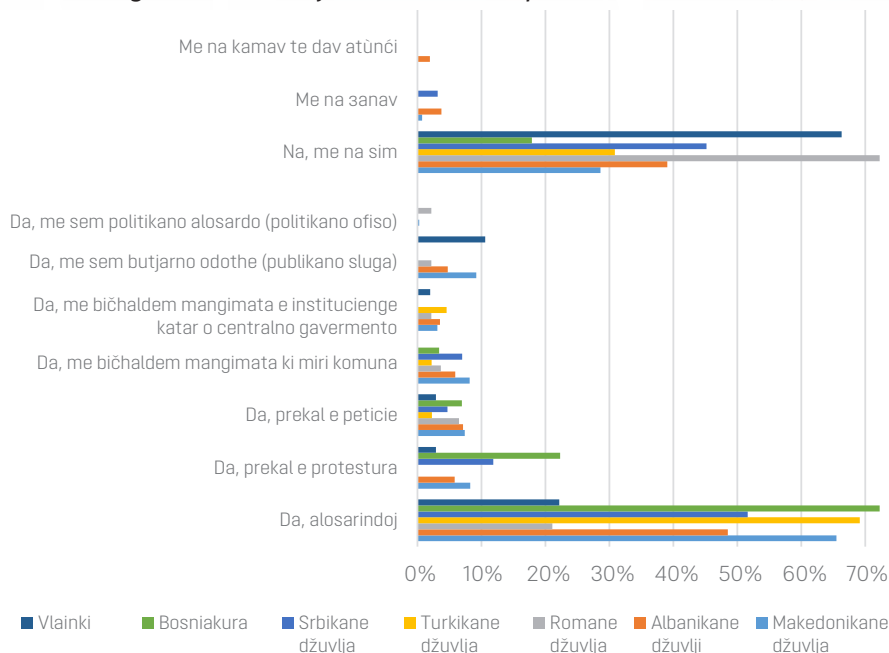
minoriteturenge komunitetura len than maj but katar alosaripe thaj maj cikno katar aver forme/participacia. Numaj, akava procento parovel pes maškar e diferentne komunitetura. Dopaš vaj pobuter taro dopaš taro džuvlja taro Makedoniakere (66%), Albanikane (49%), Turkikane (69%), Srbikane (52%) thaj Bosniake (77%) komunitetia vakerde kaj utilizin piro politikano hakaj te alosaren, dži kote akava procento si signifikantno majtikno maškar e Romane džuvlja (21%) thaj Vlaine džuvlja (22%). Sar konsekvencenca, o procento e Romane džuvljengo (79%) thaj e Vlaineke džuvljengo (66%) save vakeren kaj na len kotor ani politika si majbaro komparacia e avere komunitencar, palo odova aven e Srbikane džuvlja (45%) thaj e Albaniakere džuvlja (39%). Aver forme politikane participaciake si tikno vaj naj popularno maškar e džuvlja ande generalo, numaj e protestura, save sas praktikuime katar 22% e Bosniake džuvljengo thaj 12% e Srbikane džuvljengo (Grafiko 1).

O na-kamlipe e džuvljengo kana avel kaj direktno participacia ki politika sas maj dur konfirmimo kotar o avutno pučipe kotar o rodipe. Kana sas pučhle te si von ande politika vaj si len barem vareso interesime te aven ande avutnipe, opral 72% e džuvljengo katar sa e komunitetura dine negativno atunci. Akava procento si maj baro maškar e Vlainki (87%). Signifikantno pozitivno reslipe vash akava pučipe dikhlilo mashkar Bosniake džuvlja respondentia (27%), palo lende e Makedonikane džuvlja (15%), Romane džuvlja (13%) thaj Vlaineke džuvlja (13%, Grafiko 2).

O nivelo e involviripasko ki politika sas vi diskutirimo e intervjuirime manušenca ano vakti e intervjuengo. Von savore jekhutne dine pe gindo kaj e džuvljangi participacia ki politika, maj but odolakatar minoritetunge komunitetura, si but tikno. Jekh katar e deputatura, membro katar jekh minoritetoski komuniteta ando them, peski deklaracia vazdas jekh lachi dilema: *“Ano kondicie kana 50 procentura katar e lumjaki populacia si žene, sar si šajpe ke e žene na si ande šerutne pozicie, vaj vi kaj na si diskutirime te si trubujipe te lel pes kotor ki politika”*.

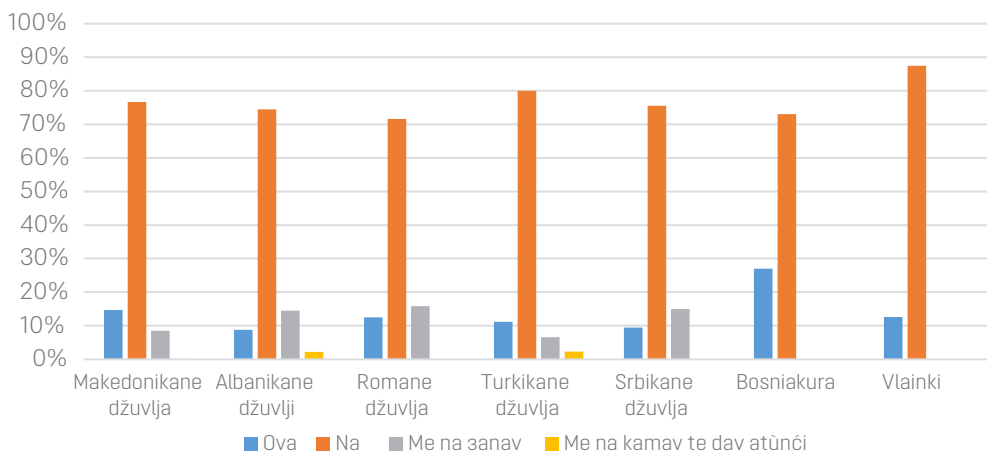
**Ande generalo, politikani participacia e džuvljengi katar averčhande etnikane fun-
da si egalno sar alosaripe ande alosarimata.**

Grafiko 1. Si tut varekana kotorleipe ande varesave droma ande institucie katar tiro
lokalno gavermento vaj ande institucie po centralo nivelo? (%)

**E džuvlja katar sa e komunitetura naj len direktno involviripe thaj personalne am-
bicie pala involviripe ande politika.**

Grafiko 2. San tu ande politika vaj si tut intereso te aves ande avutnipe? (%)

Maj dur egzaminacia sikavelas kaj e džuvlja save phende kaj von na sas involvirime thaj na sas len intereso te aven involvirime ande politika, bizo dikhipe pala lengo etniciteto, na citisarde ni piro gender vaj etniciteto/religia sar maj baro šaipe pala lengi decizia. Ande sa e komunitetura, o maj baro atùncipen si ke o maj baro časò si ke von na si len intereso anθ-i politika. O procento e džuvljengo save sikaven kadi rig si maškar 27% maškar e Bosniake džuvlja dži ko 66% maškar e Turkikane džuvlja (Grafiko 3).

Paše odova, e pučhimata save si phangle e korkorutne patjavipnasa ande lengi edukacia/kvalifikacie, lengere berša, thaj i percepcia kaj “politika si melali buti” sas vi citime sar majbare rezona maškar sa e etnicitetura, nesave diferencie ande procentura maškar e komunitetura. Sar misal, 22% Turkikane džuvljengo thaj 13% Romane džuvljengo dikhen pes sar nadostato kvalifikuime te džanen politika, dži kote akava procento si majtikno maškar albansko džuvlja (8%), makedonikane džuvlja (5%) thaj srbikane džuvlja (3%). E Bosniakura thaj e Vlainka na ulaven kadi percepcia pala peste (Grafiko 3).

Numaj ani Turkiyaki komuniteta, ano sakova yaver komuniteti siton zhene kola pakya-na kay na siton ano optimalno bersh vash te len kotor ani politika, thay ola si mashkar 5% mashkar makedoniake džuvlja ji pe 13% mashkar srbyune džhuvlja. “Politika si melalo biznèsò” si angluno ćacimos vaš 5% thaj 6% Turkikane thaj Bosnikane žene, respektivno, vaš 7% Makedonikane thaj Albanikane žene, 9% Srbikane žene, thaj 12% Vlainake žene. E khereske buti si citime sar jekh signifikantno pharipe numaj maškar e Bosniakura (19%). O bibaht kaj i politikani scena si aba okupirime katar varesave manuša save numaj maj dur keren piri politikani pozicia si mothodino sar šerutno faktori katar 19% katar e Bosniake džuvlja, 7% katar e Vlainake džuvlja, 6% katar e Makedonikane, Romane thaj Srbikane džuvlja, thaj 3% katar Albaniake džuvlja (Grafiko 3).

E atvetura sas maj but diferentni mashkar e diferentne komuni kana sas pushle te den jekh dujto dosh sostar lengi decizia te na aven andre ande politika. Ande generalo, i percepcia kaj “i politika si čorò buti”, bi-edukacia/kvalifikacie, thaj bariere e beršengere sas butivar citime ande paše sa e komunitetura. Kodo si, o dikhipe kaj “i politika si jekh čorò bizniso” si maj but prevalentno maškar e Vlain džuvlja (31%), Bosniake džuvlja (30%), Makedonikane džuvlja (26%) thaj Turkikane džuvlja (22%). Paše odova, 26% taro Romane džuvlja thaj 13% e 12% e Srbikane thaj Vlainenkere džuvljengo gndina kaj nane len edukacia/kvalifikacie te šaj te len kotor ki politika, a akava procento si telal 8% maškar aver komunitetia. E berša si vi konsiderime sar jekh pharipe maškar sa e žene, numaj e procenturenqe paruvimata. O faktori e beršengo, sar dujto obstakulo pala involvipe ande politika, si maj baro maškar Romane džuvlja (21%) thaj Vlain džuvlja (26%). E Bosniake džuvlja (18%), Albanikane džuvlja (12%) thaj Makedonikane džuvlja (11%) dikhen e familjakere thaj kherutne responsabilitetura sar majbaro pharipe pala politikano involviripe, komparaciasa e džuvljanca katar aver etnicitetura, kote o procento si telal 10 (Turkikane džuvlja - 8% , Vlainki – 6%, Grafiko 4).

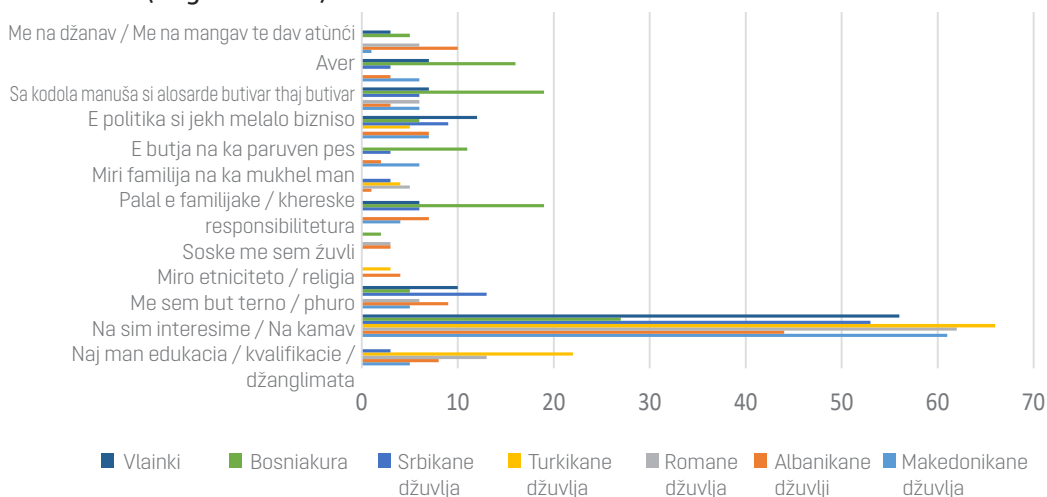
Sa le intervjuirime manuša save sas intervjuirime pe kadi tema sikade pengò haćaripe pal-o ćacimos palal kadala džuvljienge atùncimata, thaj so von maj but akcentisarde

sas ke i politika anθ-o amaro societeto si jekh "melalo bizneso", maj but vaš e džuvljikane politikantura. Von ulade eksperienčura katar o angluno vast pal-o bibaht. , thaj o hatjarimasko vakeripe savo von nakhle ano piro profesionalno kariera sar politikantura, numaj soske von si džuvlja. Jekh kotar e deputatura, membro kotar jekh minoritetno komuniteti, phenda: "Palo odova so vakerena, von (politikane opponentya) fokusirina pe sar tu uraves tut, make-up, te san thulo vay tikno, te phiraves talonya vay na, te si ke si tut čorre čorre vay na, kerdan botox... naj solucia kadale problemasqe... Te si politikane partie anθ-o politikano ambiēto saven si botura konektive anθ-e socialo networkura, numaj trebul te akceptisares ke ka avel sa nakhen anθ-e duj vaj trin divesa". Jekh Albaniako deputato maj dur phendas: "I politika si but kruto e džuvljencar, soske butivar ka krisirinen tut sar dikhes, na sar phenes." Sar žuvli, trubul te keres investicia anθ-o tiro dikhipen thaj so phenes, kadja kaj von te na phenen ke voj si odothe numaj vaš o dikhipen."

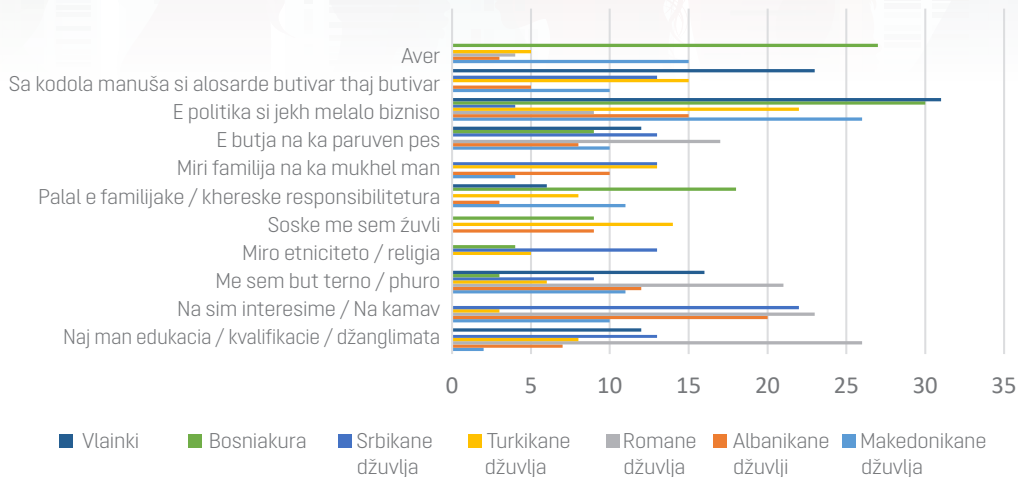
Numaj, jekh reprezenti e thagaripesko kova si etnikano albanco akcentingya kobor si importantno vash o džuvlja te nakhen o sebepya kola kerena sar ekskūza vash te na len kotor ani politika, te nakhen odola pharipa, thay te len o procesi e decisiako ano olengo korkore vastenca: "E džuvljija kerde akava monstrumo ano piro šero kaj na trubul te džan ki politika, savi so si xasardi kotar e familia, partneria, roma, sukrora thaj aver... amen trubul te nakhavas akava dar... I politika kerdili jekh čorro bizniso, vareso čorro, numaj i politika si jekh instrumento savo šaj te hasnisaras te lačharas amari pozicia efektivno ... trubul te nakhavas kadi dar."

E džuvlja či sikaven piro gender thaj piro religikano/etnikano phanglipe sar angluno šaipe pala lengo mukhipe katar e politika.

Grafiko 3. Te na, save si e rezone palal tumari decizia te na len kotor anθ-i politika? (angluno časo)

Grafiko 4. Te na, so si o dujto çàso palal tumari decizia te na len kotor anθ-i politika? (%)

Pe aver rig, kana kerel pes investigacia e ambicienqi e džuvljenqi save phende kaj si len kotor vaj si gatisarde te len kotor anθ-i politika, duj motivacie si maj but maškar sa e respondenturā anθ-e diferentne komunitetūrā, kodola si: a) i trubujipen te kerel pes influença thaj te lačharel pes i situàcia anθ-o i societeta, thaj b) o trubulipen te kerel pes influença thaj te lačharel pes i situàcia anθ-i jekhesqi komuniteta. Dikhindoy may pashe o rezultaty vash o duy alternative, dikha kay o baro kotor e Albanyake (69%), Romane (67%) thaj Vlainune (61%) sikavde o mangipe vash te laqharen o situacia ano olengo komuniteti, palo odova o mangipe te si influencirime thaj te lačharel pes i situacia ki societeta sar sasto (Albancura - 59%, Roma - 52%, Vlainska - 39%). I situacia si putardi maškar aver komunitetura, kote o majoriteto respektirinel o trubulipe te kerel influencia thaj te lačharel i societeta sar jekhutno sar primarno motivacia vash o involviripe ki politika (Turkikane džuvlja - 79%, Srbikane džuvlja - 76%, Bosniake džuvlja - 70% thaj Makedonikane džuvlja - 66%), palal so si trubulipe te kerel pes intervencia andar piri komuniteta (Makedonikane džuvlja - 50%, Srbikane džuvlja - 50%, Bosniake džuvlja - 26% thaj Turkikane džuvlja - 21%, Grafiko 5).

Jekh signifikantno numero džuvljengo katar paše sa e komunitetura si vi von motivime te aven ande politika vash o lačharipe e manuškane hakajengo, inkluzivno e džuvljikane hakaja ando them. Pobuter taro dopaš taro Vlainske džuvlja (61%) thaj Romane džuvlja (52%) suportirinen akaja kauza, sar ini 42% taro Makedonikane džuvlja, 32% taro Albansko džuvlja, 24% taro Srbikane džuvlja thaj 21% taro Turkikane džuvlja. Ani yaver rig, numay 4% taro Bosniake džuvlja si çhudine kotar e motivacia te lačharel pe manuškane hakaja, inkluzivno e hakaja e džuvljenge an i phuv. Trubulipe te lačharel pes i situacia e na-majoritetosqe komunitetenqi si incentivo vaš 52% e romane džuvljengo, 26%

e makedonikane džuvljengo, 23% e Vlainake džuvljengo, 17% e Albanikane džuvljengo thaj 13% e Bosnikane džuvljengo. Te oven aktivno pe politikani scena ano them si personalno ambicia numa 23% taro Vlainake džuvlja thaj 6% thaj 5% taro Makedonikane thaj Albansko respondentia, respektivno (Grafiko 5).

O procento e džuvljengo save dine atùnci kaj von ka aven and-i politika vaš varesave personalo lačhipen si vi importante anθ-e paše sa e komunitetura. Name, 50% e Srbikane džuvljengo, 48% e Romane džuvljengo thaj 31% e Makedonikane džuvljengo ka len than ki politika bašo personalno butikeribe jali buti e paše familijakere membro. Paše odova, 32% taro Romane džuvlja, 23% taro Vlainake džuvlja, 21% taro Makedonikane džuvlja thaj 12% taro Albansko džuvlja ka džan ki politika bašo nesavo aver personalno lačhipe (Grafiko 5).

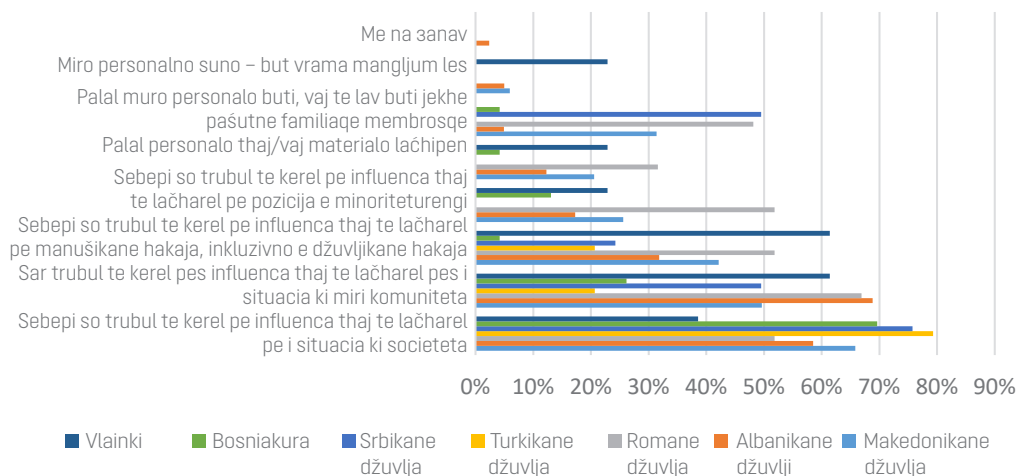
Amare interlokutora vi diskutisarde pire rezone te len than ki politika, thaj lenge re atùncimata ži ko jekh nivelo si len jekh rig e atùncimatenca e respondenturenqe: i trubujipe te ažutil pes o progreso e societaqo; te lačharel pes i pozicia e džuvljengi ando them; thaj te lačharen e kondicie lengere komuniteturenqe, te aven maj but maškar e dine atùncimata. Jekh direktori e themesqe instituciaqo, savo perel anθ-i jekh maj tikni komuniteta, phendās: *“Me hatyardem i trubujipen te kerav paruvimata thaj me gindisardem kaj, anθ-i aktivo participacia anθ-i politika, e paruvimata šaj te aven esencialo, dikhline thaj durārde, maj but vaš maj tikne komunitetura sar miri , kai beshen ande amaro them.”* Sar vi, jekh deputato, savo perel anθar jekh maj tikni komuniteta, phendās: *“Akana [sar politikano] šaj te diskutisarav thaj te komentisarav kodola žene save si but xarne dikhline, save bešen anθ-e ruralne thana, anθ-e izolime thana, maj anglal, me kamav te phenav getozirime ambientia, e akcentosa pe Romane džuvlja, save si maj cikne thaj maj cikne dikhline, thaj trubul te keras buti pe specifična programura.”*

E džuvljikane politikane manuša save sas intervjuirime vi von vakerena o čhand thaj e motivacie e džuvljenge te len kotor ki politika ande generalo, thaj lenge atùncimata sas phangle e arakhadimatenca katar o anketo. Yek membro e parlamentesko kotar e albanyuni komuniteta sikavgya: *“O džuvlja na iklona ani politika vash personaluno interesi, soske o džuvlja marenpe, gndinen thaj gatisarenape but angleder te len kotor ani politika, odoleske kana avena ani politika, avena but eksperienca.”* Yekh deputeti kotar yekh maj tikni komuniteta may dur vakergya: *“Diklola mange kay o dzuvla siton pobuter thaj pobuter konscientune vash o fakti kay ‘me sem odoya kola decisinyona vash mande thaj mangava te ovav kotor e politikune procesyengo, odoleske me ka decisina vash me thaj ando anav sa e dženenge ande Nordutni Makedonia”.*

Maj but, jekh albanikani politikani akcentirindas ande peski deklaracia kaj i trubujipe e džuvljengo te aven direkto involvirime ande decizienqe procesura sas laqi primarno motivacia: *“Kana kerdem buti sar žurnalisti anθ-e marimata anθ-e berša 1990, me arakhlem so sas pe phuv si konsekvencja so si decidime katar e politika... Miri motivacia sas te avav kote so keren pes e decizie, kodo si so kerdas man te ovav kotor katar e politika.”*

O mangipe te keren influenza thaj te lačharen i situacia andar olengiri komuniteta si šerutni motivacia baši bari majoriteta taro Albansko, Roma thaj Vlain džuvlja, dži kote majbaro kotor taro džuvlja taro aver komunitetia si motivirime taro trubulipe te keren influenza thaj te lačharen i situacia an i societeta sar sasto .

Grafiko 5. Te me lav kotor ki politika, ka kerav godo soske: (%)

O baro kotor e džuvljango kotar sa e komunitetura phende kaj alosarde ko anglune alosaribe. Maj specifično, o rezultatia e etnikane komunitetengo sikavena kaj 95% e džuvljengo kotar e Turkikani komuniteta alosarde ano nakhlo alosaribe, sar ini 91% e Vlainein džuvljengo, 88% e Makedonikane džuvljengo, 85% e Srbikane džuvljengo, 75% e Bosniake džuvlja, 73% taro Albansko džuvlja thaj 63% taro The Roma džuvlja. Si dikhli-no vaš savi komuniteta kaj o specifiko procento e džuvljenqo save alosarde si maj baro sar o xramosardo generalo atuncipen anθ-o nacionalo nivelo anθ-e palune alosarimata (lokalne alosarimata anθ-o 2021 – o alosaripen anθ-o angluno časò 51,44%, anθ-o dujto časò 49,56%)⁵⁶. Numaj, kava politikano angažmano si signifikantno maj cikno maškar e Romane džuvlja, ande relacia e džuvljenca andar aver komunitetura (Grafiko 6).

Personalno politikane konvikcie thaj konzistentno politikane valutura si ekh baza pe savi o maj baro kotor e džuvljengo ande svako komuniteto alosarel. Akava procento si maj-baro maškar e Srbikane džuvlja (86%), e Bosniake džuvlja (77%) thaj e Makedonikane džuvlja (77%), thaj majtikno maškar e Albanikane džuvlja (47%) thaj e Romane džuvlja (54%). Numaj, ande varesave etnikane komunitetura, jekh signifikantno procento e džuvljengo dependil pe politikani konvikcia e muršenge familiake membronge kana

⁵⁶ Pankovski et al., "(2021) Manual vash o lokalune alosaripya ani Republika Utarali Makedonia 2021", Fondacia Konrad Adenauer ani Republika Utarali Makedonia, Instituti vash Demokracia "Societas Civilis" – Skopje. Available at: https://izbornaarhiva.mk/wp-content/uploads/2021/12/belegexemplar_2021_the_republic_of_north_macedonias_2021_local_elections_handbook_mkd_version.pdf.

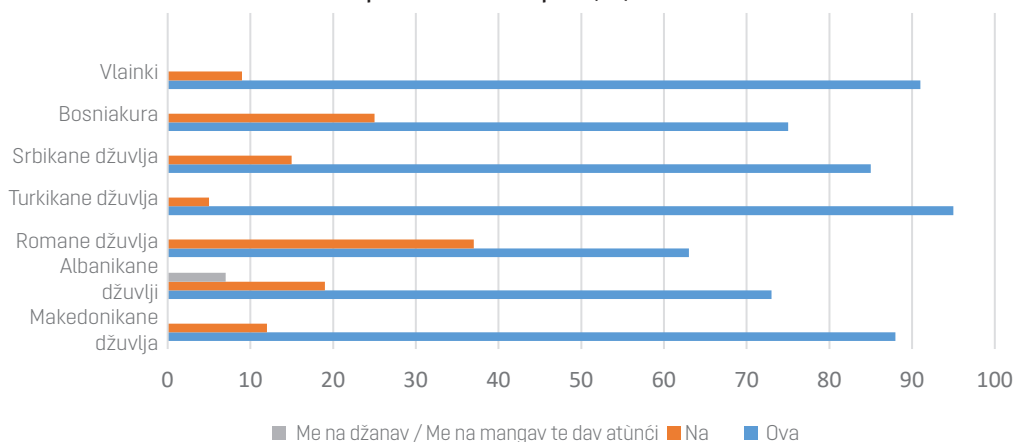
alosaren. Akana, paše jekh trinto kotor e Turkikane džuvljengo (31%) thaj e Albanikane džuvljengo (30%) thaj jekh štarto kotor e Romane džuvljengo (23%) thaj e Bosniake džuvljengo (23%) phende kaj alosaren sar alosaren e muršenge familiake membrura. Mashkar aver komunitetura, akava procento si signifikantno majtikno (Vlain džuvlja 8%, Makedonikane džuvlja 4%, Srbikane džuvlja 0%, Grafiko 7).

O alosaripe ano drom savo ka anel personalo lačhipe (butjaripe, bizniso, etc.) sasa dikhlino ano pashe sa e komunitetura. Akana, 16% e Romane džuvljengo, 14% e Srbikane džuvljengo, 11% e Albaniakere džuvljengo, 10% e Makedoniakere džuvljengo thaj 9% e Vlainake džuvljengo deklarise kaj alosaren ano drom savo ka del olen personalno lačhipe. O personalo lačhipen, sar jekh incentivo te alosarel pes jekh drom, na sas numaj manglo katar e Bosniakura. 20% e Vlain džuvljengo nane siguripaske sostar votuin ko alosaribe, opinia savi ulavgja pe 9% taro albansko džuvlja, 8% taro makedonikane džuvlja thaj 7% taro romane džuvlja (Grafiko 7).

Ande relacia kadale arakhadimatenca, o intervjuirime direktoro katar jekh themesko institucia, savo perel ande jekh maj cikni komuniteta, determinisardas o tikno nivelo e slobodimasko savo si le džuvljenge te sikaven pire politikane patjavimata prekal o xakaj te alosaren: *“Me patjav kaj le džuvljenge si len numaj parcijalno sloboda te korkori te sikaven pire politikane dikhimata thaj te alosaren pala pire konvickie. Me vi gindiv kaj si diferencie mashkar e diferentne komunitetura pe akava puchipe.”*

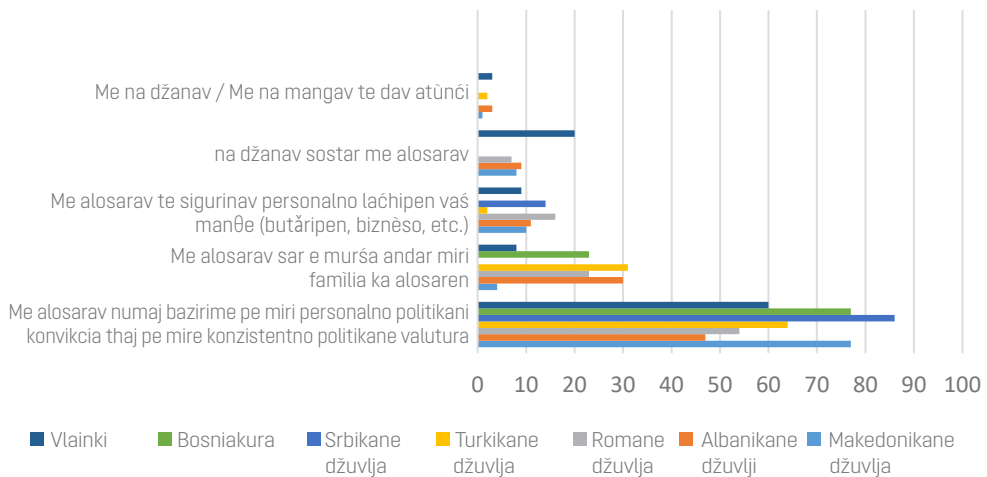
O utiliziribe e hakajesko te alusarel pes si obviousno o maj cikno maškar e Romane džuvlja.

Grafiko 6. Tu alosardan ando paluno alosaripe? (%)

Vi te o maj baro kotor e džuvljango alosarel pala pire politikane patjavipa, ande varesave komunitetura, jekh signifikantno procento e džuvljengo džan pala decizija e muršenge familiake membronge.

Grafiko 7. Kana alosarav an-e alosarimata: (%)

Kana si o pučipe pala involviripe ande politikane partie, paše 10% e džuvljengo katar paše sa e komunitetura si membrura ande jekh politikani partia. E Bosniake thaj e Makedonikane komunitetura si eksepcie, sar so 25% thaj 17% e džuvljandar kotar akala komunitetura phende kaj si kotor taro politikano partija (Grafiko 8).

Majdur egzaminacia pala lengo involviripe ande politikane partie sikavda kaj numaj 12% e albanikane džuvljengo thaj 5% e makedonikane džuvljengo save si membrura ande jekh politikani partia resle varesavo specifiko angažmano andar i partia, thaj avrial e partia von na khelen varesavi specialo rola (Grafiko 9).

Kana diskutirdam o drom thaj e cirkumstancura savenca e džuvlja save sas intervjuirime avile ande politika, ande pandž katar šov kazura jekh varesavo modelo sikavdas pes maškar e džuvljikane politikane manuša save sas intervjuirime. Sar si, pandž olendar sine pindžarde kotar o sherutno e partiako sar manuša save šaj te den kontribucia ki nesavi kauza, bizo angluno aktivno ja signifikantno angažmano ki politikani partia. Jekh katar e deputatura phenda: *“Me ni džanavas kaj ka ovav ki lista vash o alosaribe e parlamentosko, arakhlem kotar o Sitel news... Ko odova vaxt me na džanavas so si kampanja, thaj bašo odova sostar me subtilno distancirisardem man katar kod grupu.”* Me kamlem te kerav muro drom thaj te dikhav te si e politika mange vaj na.” Aver deputato, cirdino ki politika ano jekh similarno drom, phenda: *“Me nisar na sine man gindo te kezdinav politikani karierra, sa kergjape napal, kana o sherutno e partiako kontaktirisarda man personalno thaj mangla mandar te avav kotor e partiako Jekh deputato, etnikano An.”* Albanikani džuvlja, kana akharel pes e cirkumstancura ande save voj resli ki politika, čorres phenda kaj e murša

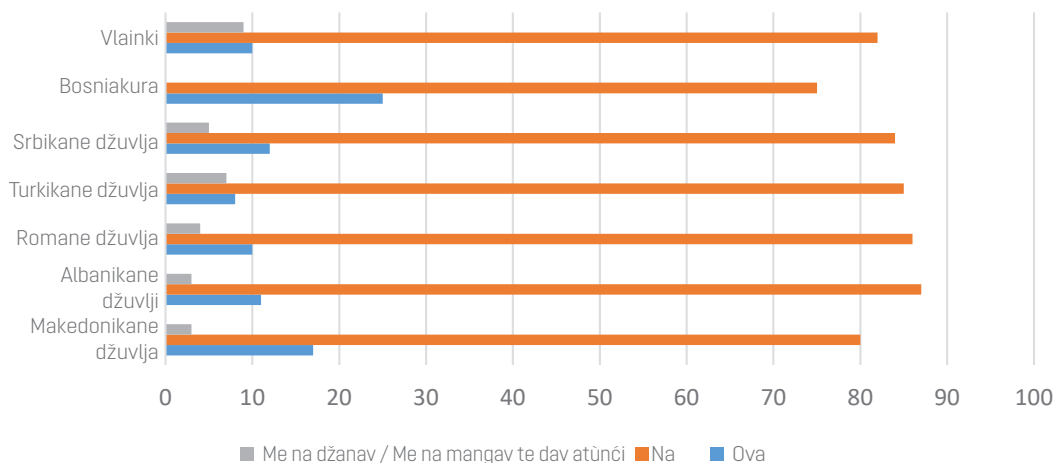
decidisarde kaj voj ka ovel politikani: “O šerutno e filijalako sas avri mire romesθar thaj phendās lesqe: ‘Soske na mukhes tiri romni našel?’ . Muro rom našti te lel e pretenzie kaj vov na mukhel man te ovav politikano, thaj kodo dives sas decidime te kandiduinav. O sherutno e filijalako phenda kaj vov gindil kaj me trubul te kandidirinav, thaj kaj vov ka bičhalel miro anav ko sherutno than.”

Jekh reprezentanto e gavermentosqo, savo si etnikano Albanco, thaj kasqo involviripe anθ-i politika si sar anθ-e anglune kazura, majdur phendās ke vi kana o šerutnipe e partiako avili jekh kasavo propozalo, phenindoj kaj laqe šajutnimatenθar voj sas jekh lači kandidata vaš i pozicia , diskriminaciako vokabulari karing e džuvlja sas sa so sas inke prezento: “Mange sas dino o than soske von gindisarde kaj me sem lačo pala o than, numaj sas vi jekh cikni diskriminacia kate, soske phende mange kaj kadi pozicia si e džuvljange, soske. trubul but vakeripe, na but buti.”

Numaj, e džuvljikane politikane manuša akcentirinena o trubulipe te oven involvirime ani politika sar drom te keren direktno influenza ko procesia e decizjako ano them. Nesave kotar e interlokutora maj dur akcentirinde kaj o involvipe ki politika trubul te ovel ko tikno bersh. Jekh deputato phenda: “E terne generacie na trubun te daran katar o pharipe te den andre ki politika, soske von si ključne, thaj von trubun te aven kodola save decidin piro avutnipe.”

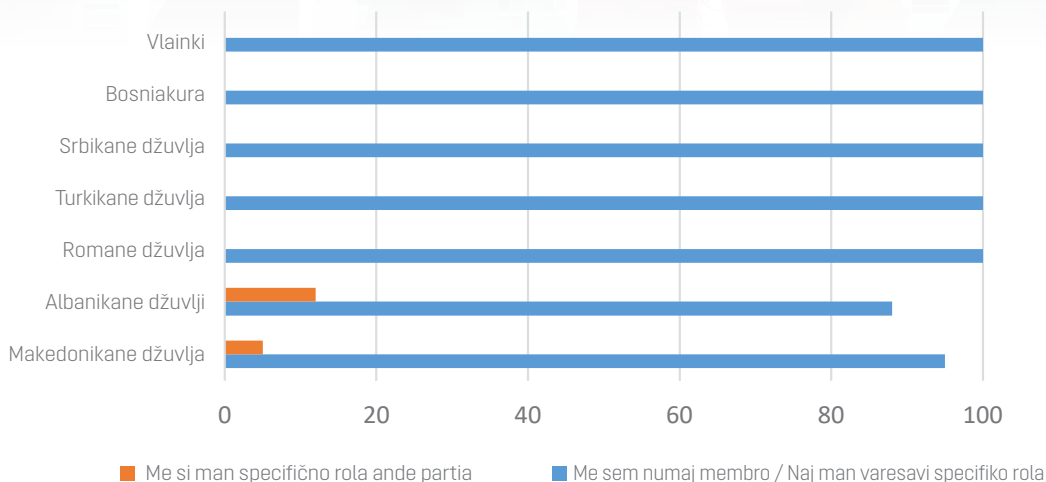
E Bosniake thaj e Makedonikane komunitetura džan anglal premal o procento e džuvljengo save si membrura ande jekh politikani partia.

Grafiko 8. San tu membro anθar jekh politikani partia? (%)

O involviripe e džuvljengo ande politikane partie si ande fundo limitirime numaj pala membrura.

Grafiko 9. Savi si tumari rola an-i politikani partia? (%)

E džuvlja sas pučhle pal-o direkto politikano angažmano ande lengo maj pashe socialo ambiènto. Ande kodo smislo, karing jekh štarto kotor vaj maj but džuvlja katar sa e komunitetura phende kaj si len jekh rodljaripe thaj/vaj amala savo si membro katar jekh politikani partia. E Bosniake džuvlja si anglal ko akava dikhipè, kote so 44% vakerena kaj isi olen asavke rodlarne/amala, palo lende 38% Romane džuvlja, 33% Makedoniakere džuvlja, 29% Albaniakere džuvlja, 27% Turkikane džuvlja, 26% Vlainake džuvlja thaj 21% e Srbikane džuvljengo (Grafiko 10).

Maj dur egzaminacia pala gender e rodlarnengo/amalenge save si membrura politikane partiako sikavel kaj, ando kazo sa e komuniteturengo, paše duj-trinto kotor vaj maj but si murša. Majbaro procento e džuvljikane rodlarnengo/amalenge save si kotorleutne politikane partiake dikhel pe maškar e Turkikane džuvlja, kote 42% kotar o vakerde partiake džuvlja si džuvlja, palo lende e Makedonikane džuvlja 41%, Romane džuvlja 39% thaj Bosniake džuvlja 37%. Akava procento maškar e Albanikane džuvlja si 34%, maškar e Turkikane džuvlja 30% thaj maškar e Vlain džuvlja 30% (Grafiko 11).

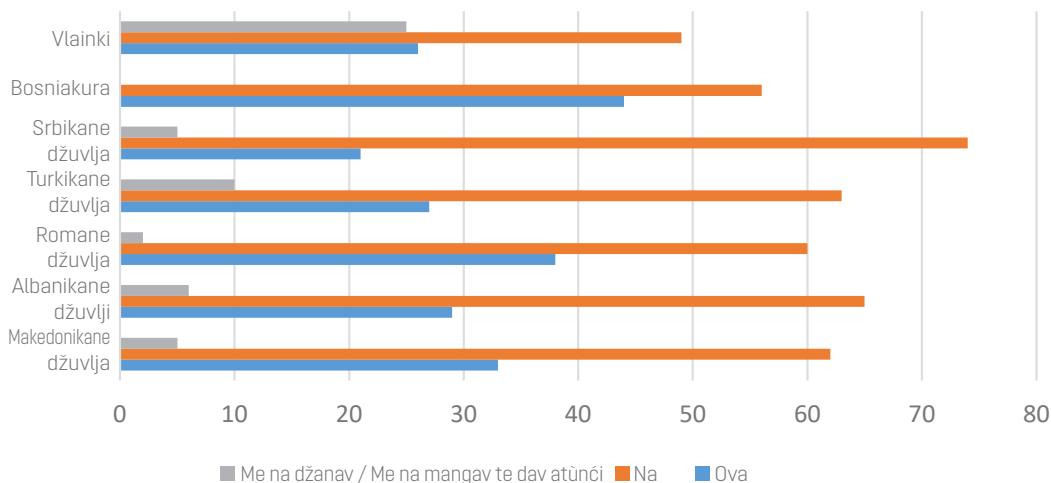
Paše 10% e džuvljengo katar paše sa e komunitetura si len varesave rodlarne vaj amala save astaren varesave bare politikane pozicie po nacionalo vaj lokalno nivelo, vaj sas len varesave bare pozicie ande nakhlo vaxt. Romane džuvlja si isklučipe ko akava dikhipè, kote ni jekh taro respondentia na vakergja kaj isi baro pozicionirimo politikano ko olen-go paše socialno krugo (Grafiko 12).

E džuvlja save dine lačhe atùnci kana o pučhipen sas maj dur pučhle pal-o gender le amalesq/romenqo savo si les vaj sas les baro politikano ofiso. I analiza sikavdàs ke le murša dominisaren opral duj-trinto kotor le respòsurenqo anθar sa le komunitetura. O majbaro procento e uče rangjarde džuvljikane rodlarnengo / amala si maškar e Makedonikane

džuvlja - 37%, palo lende aven e Srbikane džuvlja (30%), Albansko džuvlja (27%), Turkikane džuvlja (27%) thaj Bosniake džuvlja (17%). Sar so si phendo, sa e rodlarne / amala save si bare politikane pozicie maškar e Bosniake džuvlja si murša (Grafiko 13).

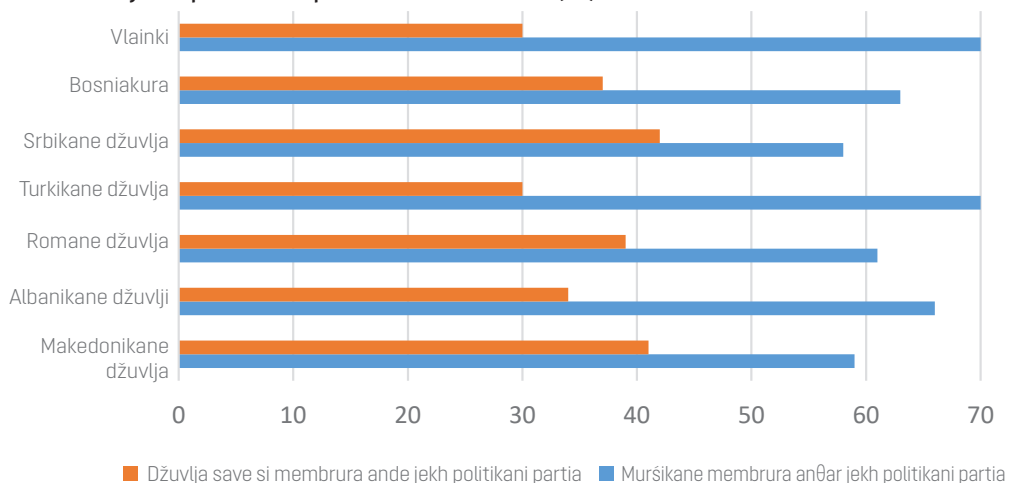
Karing jekh štarto kotor vaj maj but žene katar sa e komunitetura phende ke si len rodlarne thaj/vaj amala save sas membrura katar jekh politikani partia

Grafiko 10. Si varekon anθar tumari familia / tumare amala membro anθar jekh politikani partia? (%)

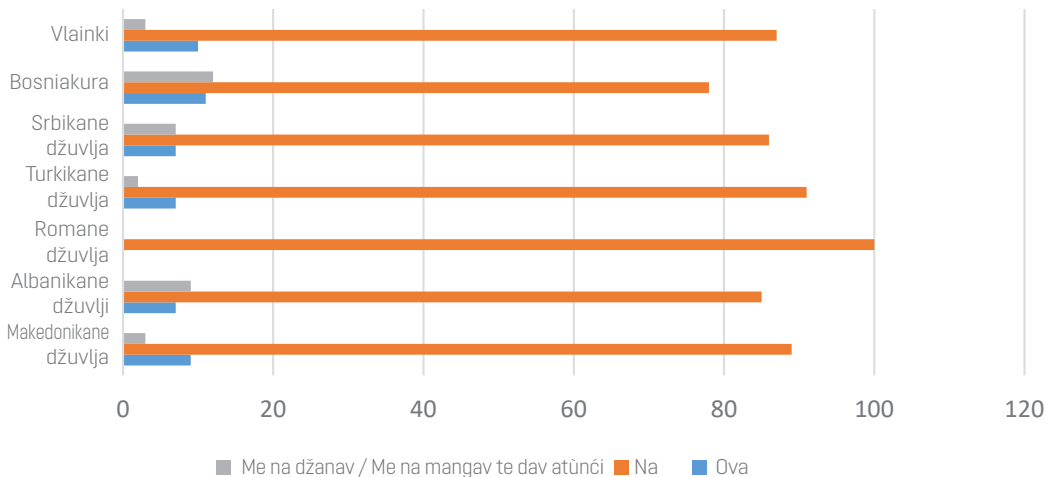
E muršikane rodlarne / amala save si membrura anθ-i jekh politikani partia dominisaren maškar sa e komunitetura.

Grafiko 11. Te e džuvlja si len familiake membrura / amala save si membrura ande jekh politikani partia, savo si von? (%)

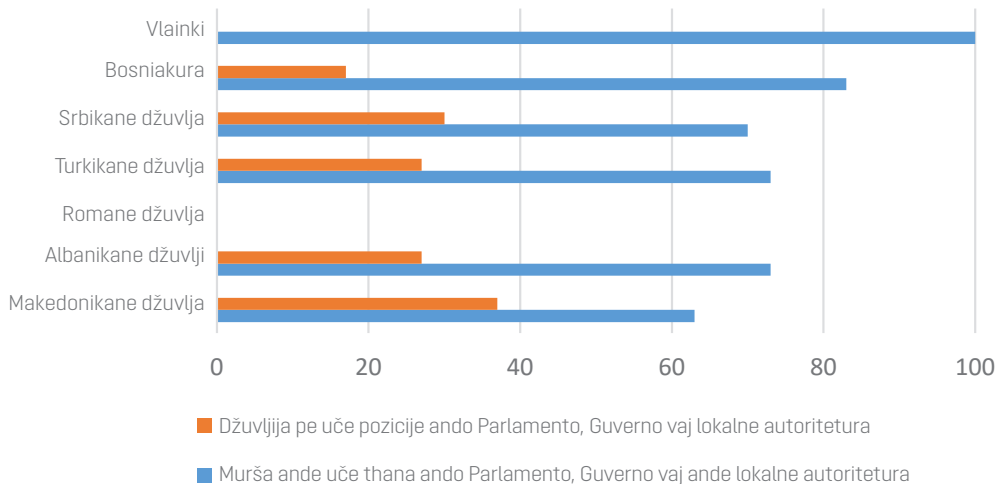
E Romane džuvlja majbut naj len varekon ande piro paše than ande uči politikani pozicija.

Grafiko 12. Si vareko anθar tumare familiaqe membrurā vaj amala akana vaj anθ-o nakhlo vaxt anθ-i bari pozicia anθ-o Parlamento, anθ-o Guverno vaj anθ-e lokalo autoritèturā? (%)

Muršikane rodlarne/amala saven si len vaj sas len bari politikani pozicia dominisaren maškar sa e komunitèturā.

Grafiko 13. Te e džuvlja si len familiake membrura / amala save akana vaj maj anglal sas len bari pozicia ando Parlamento, ando Guverno vaj ande lokalne autoritetura, savo gender si von? (%)

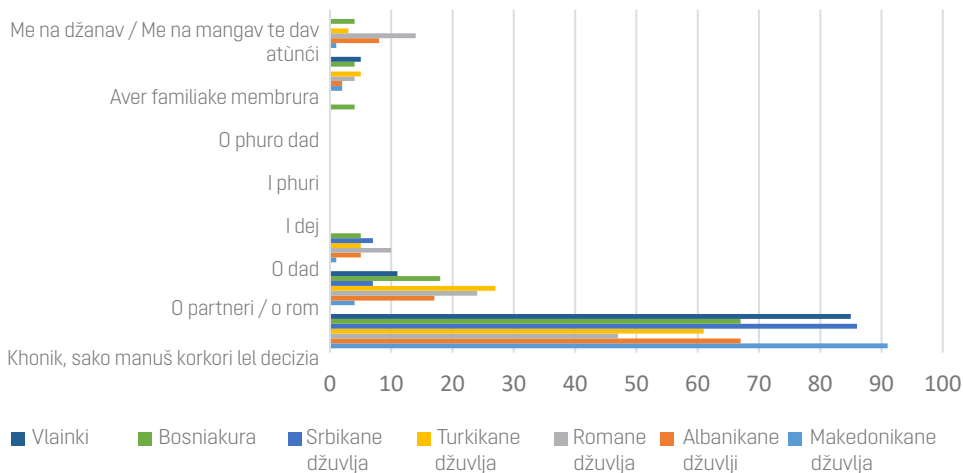
Referindoy vash politikani kultura ani familia, ano vashnipe kova decisinyola vash politikune valuty e familiake membryengo, may baro kotor e respondentengo kotar sa komunitetya vakergyay kay ano olengo kher savore decisinyona korkore peste, feri so o procenti sito diferentno mashkar komunitetya. O majbaro procento e familijengo ande save svako membro decizirinel korkore pala pire politikane dikhimata sas dikhlino maškar e makedonikane džuvlja (91%), palo lende e srbikane džuvlja (86%) thaj e vlainake džuvlja (85%). Akava si vi o lil e maj but desat duj trinto kotora e familijengo e Albanikane džuvljengo (67%), e Bosniake džuvljengo (67%) thaj e Turkikane džuvljencar (61%). Numaj ande maj cikne dopash romane džuvljikane familijengo (47%) e membrura si biphangle te džan pala pire politikane dikhimata (Grafiko 14).

Aver familie džan palal e politikani decizia katar jekh muš familiako membro, butivar o partnero/rom vaj o dad. Paše štarto kotor taro familie taro Turkijakere džuvlja (27%) thaj Romane džuvlja (24%) si ko jekhipe e politikane dikhibaja taro piro partneri/rom, so si isto ko 18% taro Bosniakere familie, 17% taro Albansko džuvlja, 11 % taro Vlainake džuvlja, 7% taro Srbikane džuvlja thaj 4% taro Makedonikane džuvlja. O dad isi le paluni politikani vorba ko 10% taro familie taro Romane džuvlja, 7% taro Srbikane džuvlja, 5% taro Bosniakere thaj Albansko džuvlja thaj 1% taro Makedonikane džuvlja (Grafiko 14).

Amare vorbitora pindžarde kadi situacia sar problemo thaj si pe jekh gindo kaj maj but e džuvlja save aven katar maj cikne, phandle thana si maj but sensitivno karing e impozicia e politikane valutenqi katar aver familiake membrura. Jekh MP, membro kotar jekh maj cikni komuniteta, maj dur phenda kaj trubun nesave mere te paraven pes e butja ko akava dikhipa, maj but vash o vazdipe e džanglimasko maškar e džuvlja: *“E džuvlja trubun te gindin ko drom: ‘Soske trubul te decidinen vash mande, kana Me šaj te lav i decizia korkori. Me na ka ažukerav vareko aver te lačharel mire problemurā, me ka avav aktivo and-o lačharipen mire problemurenqo thaj e problemurenqo e averenqo...’ Te aresel pes kadava nivelo e šajutnimasqo trubul vrāma, numaj me gindiv ke si progresno.”*

Makedonikane, srbikane thaj vlainensko džuvlja si pobuter independantno ko dikhibe te džal palo pire politikane valute, dži kote o romane džuvlja si pobuter zavisno.

Grafiko 14. Kon dikhel e politikane valuturã anθ-i familia? (%)

E respondentura sas mangle te den nota, pe jekh skala katar 1 (na dav manqe khanć) ži ka 5 (me dav man but), i personalo importanca katar but valuturã. Paše dopash vaj maj but katar dopash e džuvljengo andar sa e komunitetura dine sar importante (skor 4) vaj but importante (skor 5) e trubujipe pala lenge interesura te len pes ande konsideracia kana keren pes politikane decizije. Kava procento si maj baro maškar e Bosniakura (87%). , thaj maj tele katar 50% numaj maškar e Romane džuvlja (44%). O procento e Rromane džuvljengo save phende kaj nane len khanči briga te lel pe sama lengo intereso kana anen pe politikane decizije si vi baro ande relacia e avere komuniteturenca, i.e. 42%. O dujto maj baro procento ande relacia kadale pućipnasa si registrime maškar e Vlain thaj e Turkikane džuvlja (15% sako jekh, Grafiko 15).

O mangipe te len than ande civilne aktivitetura thaj inicijative si prezento ande vare-savo nivelu maškar e džuvlja katar sa e etnikane komunitetura. Ande kado dikhibe, e Bosniake džuvlja (61%) thaj e Albanikane džuvlja (51%) si maj ambiciozno, apresirindos sar importante (skor 4) vaj but importante (skor 5) e trubulipe te aven aktivne ande civilne aktivitetura. Akala procentia mashkar o džuvlja taro aver komunitetia si mashkar 20% mashkar Vlain džuvlja thaj 22% mashkar Romane džuvlja, 28% mashkar Srbikane džuvlja, 36% mashkar Turkikane džuvlja thaj 39% mashkar Makedonikane džuvlja. Romane džuvlja thaj Vlain džuvlja mothoven o majbaro stepeni taro biintereso te len

kotor ko civilno inicijative, kote so upreder dopash taro respondentia ko duj komunitetija dende odgovori ko akava pučipe 1 – odova nane olen niso importantno (Romane džuvlja 54%, Vlajn džuvlja 52%). O bi-intereso te lel pes kotor anθ-e civilo inisiative si vi dikhlino maškar e Turkikane žene (39%) thaj e Makedonikane žene (26%), kana maškar e Albanikane, Srbikane thaj Bosniake žene o procento si maškar 16% thaj 19% (Grafiko 16).

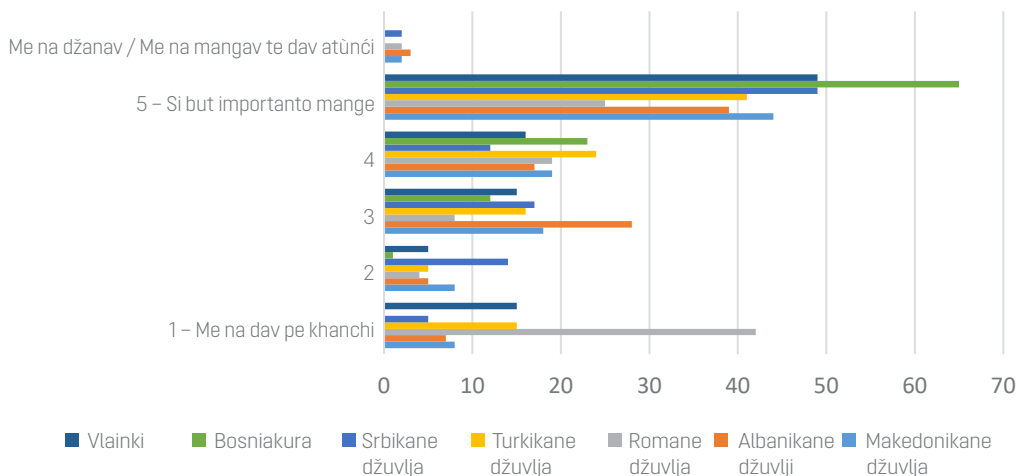
Maj but katar o dopaš e džuvljengo kotar e Bosniake (61%), Srbikane (52%) thaj Albanikane (51%) komunitetura sikavde piri volja te reaguin te si politikani decizia mamuj lengere interesia (skorura 4 thaj 5). Akava procento pale Makedonikane thaj Turkikane džuvlja si 45%, pale Vlajn džuvlja 38%, a pale Romane džuvlja 27%. Pale, e Romane džuvlja mothode o maj negativno atitudo pe akava pučipe, kote so opral e duj trinto kotora (65%) dine anglal kaj nane importantno lenge jali nane importantno sa (skorura 1 ja 2) te reaguin te si varesavi decizia mamuj olengo interesio , kotar save 46 % dine atunci 1 – kaj na si len khanč importanto. Akava negativno stavi lelape kotar e Vlajn džuvlja (38%), Turkikane džuvlja (37%), Srbikane džuvlja (36%) thaj Makedonikane džuvlja (31%), thaj ko majtikno nivelo si reprezentirimo vi kotar e Albanikane džuvlja (20%) thaj Bosniake džuvlja (10%) (Grafiko 17).

Jekh MP akcentirisarda i importanca e džuvljenge te pindžaren pire politikane hakaja thaj kobor si importantno te insistirinen thaj te maren pe te oven ašunde: *“E džuvlja trubun te džanen kaj kana džas te kines manro, sako drom kana kines manro - si politikani decizia, sako drom tu počines e fature – si jekh politikani decizia, kana počines e takse – si ande relacia tire politikane deciziença, si tiro živdipen, tiro avutnipe. Kana lelape e čhavore ki čhavorengo kher - odova si phanglo e politikane sistemosa ja e edukaciake sistemosa ano them, odova značinel kaj me sem afektirime ko sakova šajipe.”*

Aver MP akcentirisarda o importanca e aktivizmosko sar instrumento vash politikano thaj socialno paruvipe thaj akcentirinela o trubulipe e džuvljenge te astaren regularno te keren aktivizmo: *“Me simas civilno aktivisto but vrama thaj šaj odothe avela miri zor ki politika akana.. O aktivizmo vazdel o džanglipe thaj e kritikani masa savi šaj te anel e mangle paruvimata.”*

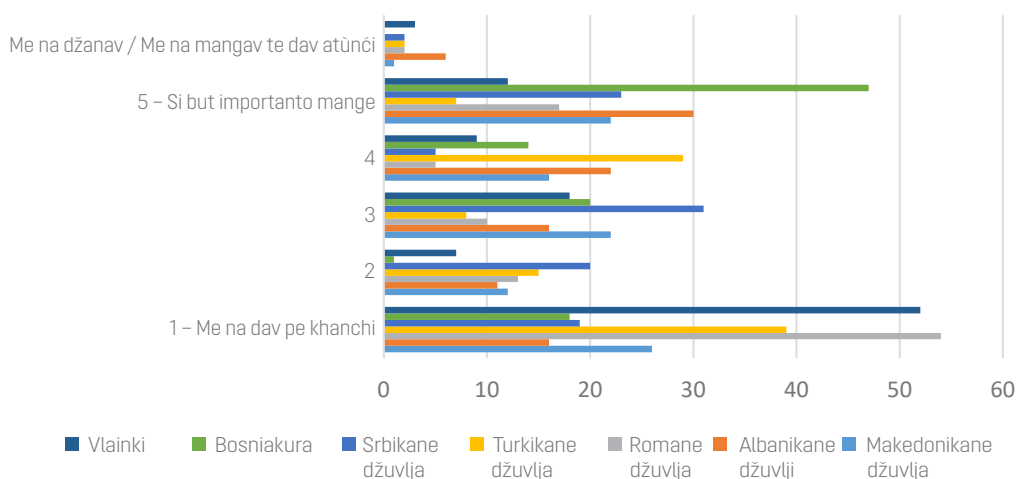
Paše dopaš vaj maj but katar dopaš e džuvljengo andar sa e komunitetura kamen lengere interesura te lenpe ande godji kana anelpe varesavi politikani decizia.

Grafiko 15. Pe jekh skala katar 1 (na dav man khanć) ži ka 5 (me dav man but), kobor si importanto kadala valuturā anθ-o tumaro živdipen? - Mure interesura trubun te aven line ande godji kana lel pe jek politicno decizia

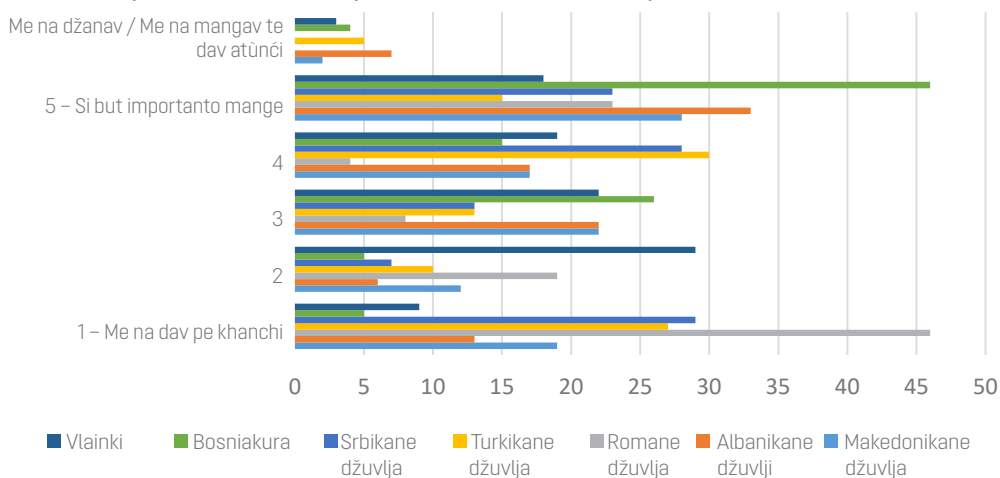
O mangipe te len than ande civilne aktivitetura thaj inicijative, dži ko varesavo nivelo, si prezento maškar e džuvlja katar sa e etnikane komunitetura.

Grafiko 16. Pe jekh skala katar 1 (na dav man khanć) ži ka 5 (me dav man but), kobor si importanto kadala valuturā anθ-o tumaro živdipen? - Te len than ande civilne aktivitetur / inicijative

E Bosniake, Srbikane thaj Albaniake džuvlja sikavde majbaro mangipe te reagiuinen te sine kaj politikani decizia si mamuj olengere interesia, ko kontrasto e Romane džuvljencar, kote upreder duj trinto kotor phende kaj akava tip reakciako si len cikni importanca.

Grafiko 17. Pe jekh skala katar 1 (na dav manqe khanč) ži ka 5 (me dav man but), kobor si importante kadala valuturā anθ-o tumaro živdipen? – Te reagirina v publikane kana si politikani decizia mamuj mire interesia (%)

E respondentenge sas pučhle jekh serija pučipa sar thaj save angažmanosa von len informacie pala politikane pučhimata. Politikane TV-eskere debate si majtikne popularno maškar Romane džuvlja, baro kotor taro 86% so na dikhen asavke TV programia, palo odova avena e Srbikane džuvlja (63%), Makedonikane džuvlja (58%), Turkikane džuvlja (46%), Albaniakere džuvlja (45%), Bosniakura (42%) thaj Vlainski (35%). Buteder džuvlja save dikhen politikane debate ki televizia keren odova ko mashkar 1 dži ko 2 chasura ano kurko, kote so e Turkikane džuvlja si anglune ko akava dikhipa 43%, e Makedonikane džuvlja 30%, e Vlainske džuvlja 24%, e Albaniakane džuvlja 23%, e Srbikane džuvlja džuvlja 19% thaj Rromane džuvlja 10% (Grafiko 18).

E džuvlja sas vi pučhle te si e politikane teme kotor katar lengi sakodivesutni komunikacia e rodlarnenca thaj amalenca. O maj baro kotor e džuvljengo diskutirinen politikane teme pire rodlarnencar thaj amalenca dži ko 5 chasura ano kurko, thaj e Bosniake džuvlja (70%) thaj e Vlainske džuvlja (68%) džan anglal akate, palo lende aven e Turkikane džuvlja (61%), e Makedonikane džuvlja thaj e Srbikane džuvlja (54% svako), Albansko džuvlja (34%) thaj Romane džuvlja (23%). Politikane pučhimata nikana nane tema taro divesutno vakeribe maškar 74% taro Romane džuvlja, dži kote akava procento si duvar ja pobuter majtikno maškar aver komunitura (44% maškar Albansko džuvlja, 43%

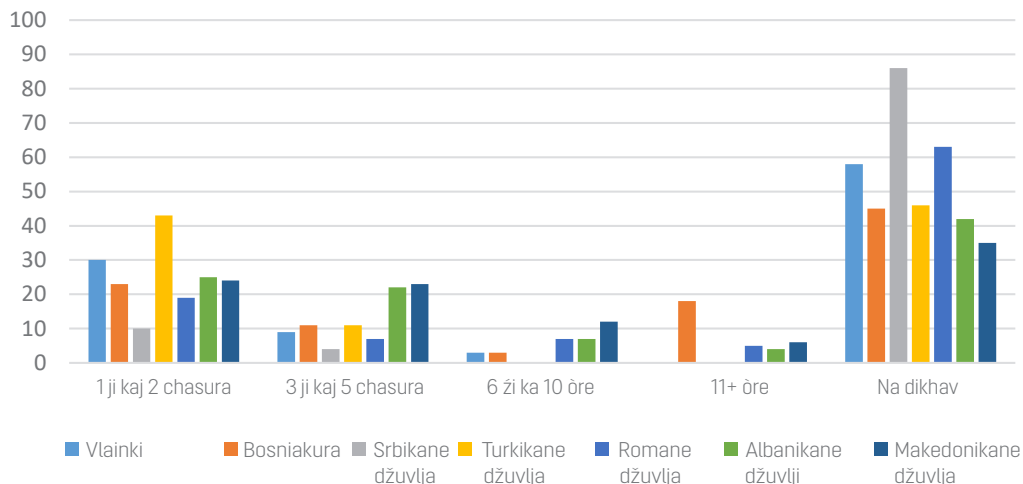
maškar Makedonikane džuvlja, 40% maškar Srbikane džuvlja, 35% maškar Turkikane džuvlja, 20 % maškar e Vlainka thaj 16% maškar e Bosniakura, Grafiko 19).

Maj but desari džuvlja katar sa e etnikane komunitetura nakhen maj cerra jekh vaj maj but čhona sako kurko te dikhen nevimata pe TV. Buteder taro džuvlja dikhen o nevipa dži ko 5 ore ko kurko, odoleske Turkikane džuvlja 65%, Makedonikane džuvlja 64%, Bosniake džuvlja 58%, Vlainake džuvlja 55%, Albansko džuvlja 46%, Srbikane džuvlja 43% thaj Romane džuvlja 33%. E TV-esqe nevimata si maj tele maškar e Romane žene, 59% lendar phende kaj von na šunen kadava nevipenqo programo khanć (Grafiko 20).

Buteder džuvljija save so roden politikani informacija ko interneto keren odova majtikneder taro 2 ore ko kurko (Turkikane džuvlja 53%, Makedonikane džuvlja 43%, Albanikane džuvlja 35%, Bosniake džuvlja 34%, Vlainake džuvlja 31% thaj Romane džuvlja 10%). Numaj vi o procento e džuvljengo save na roden politikani informacia po interneto si vi importantno, kaj kodo procento resel 82% maškar e Romane džuvlja. E Srbikane thaj Vlainein džuvlja si palal ande kava dikhipa 52% thaj 50%, respektivno, e Makedonikane džuvlja 44%, e Bosniake džuvlja 39%, e Turkikane džuvlja 36% thaj e Albanikane džuvlja 35% (Grafiko 21).

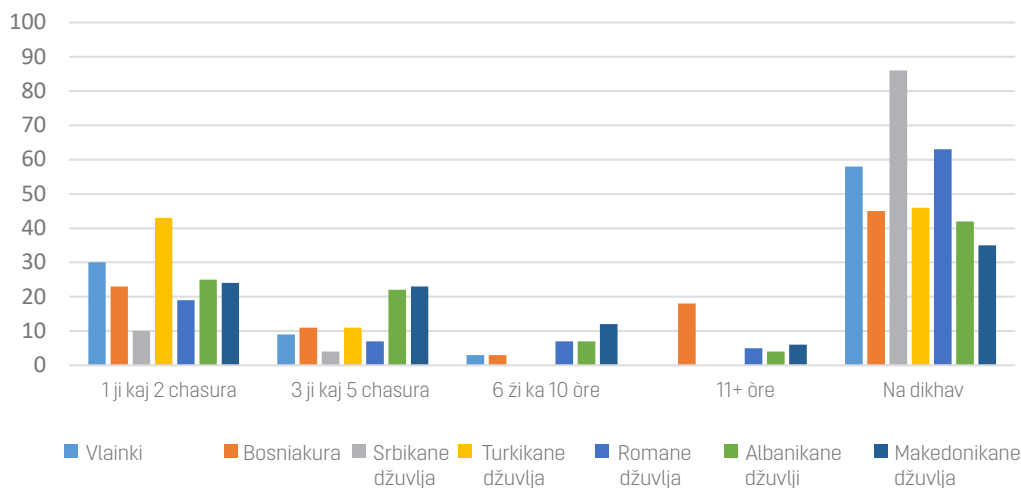
Majbut jekh trito kotor e džuvljengo ande paše sa e komunitetura džan pala politikane debate ande televizia dži ko 10 časura ande jekh kurko, numaj e Romane džuvlja, kote numaj 14% isi len akava običaj.

Grafiko 18. Sode òre anθ-o kurko šaj te keres kadala aktiviteturā? – Dikhindoj politikane debate ki televizia (%)

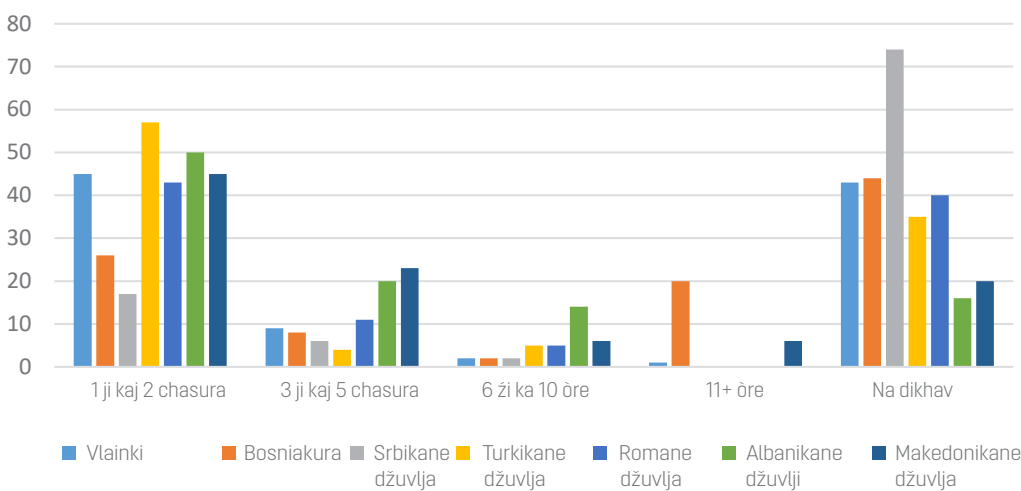
Majbaro kotor e džuvljengo taro paše sa o komunitetia diskutirina politikane pučipa e rodlarnencar thaj amalencar, bizo eksepca e Romane džuvljenge, kote 74% phende kaj akala teme nane kotor taro olengere sakodivesutne vakeribe.

Grafiko 19. Sode òre anθ-o kurko šaj te keres kadala aktiviteturā? – Diskutirindoj politikane teme e amalenca / familijasa / kolegencar (%)

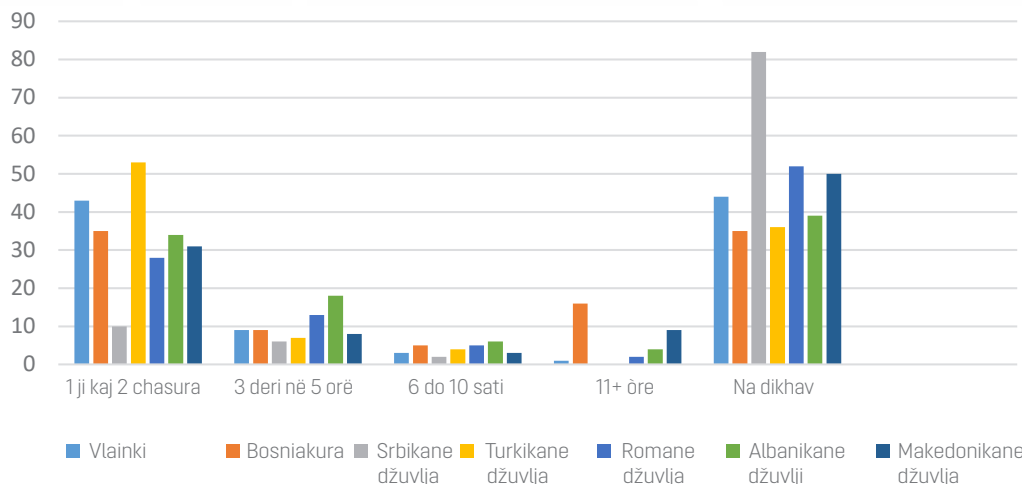
E džuvlja katar sa e komunitetura džan pala e TV nevimata sar lengo maj baro žanglipe pala politikane thaj socialne pučhimata.

Grafiko 20. Sode òre anθ-o kurko šaj te keres kadala aktiviteturā? – Dikhindoj e nevimata ki televizia (%)

O maj baro kotor e džuvljengo nakhen dži ko 2 chasura te roden politikani informacia po internet.

Grafiko 21. Sode òre anθ-o kurko šaj te keres kadala aktiviteturā? – Rodipe pal-e politikane informacie anθ-o interneto (%)

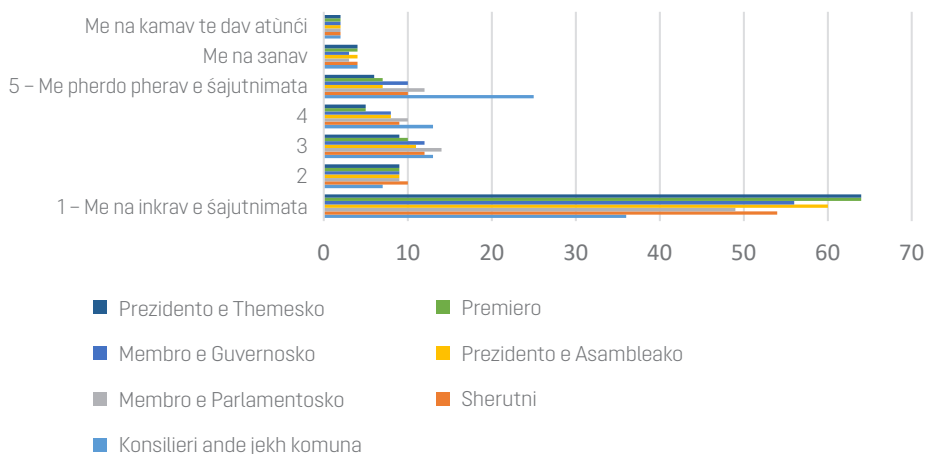

I anketa vi kontrolisardas e džuvljikano patjavipe ande peste ande relacia te si von patyan ke si len o trubulimasko džanglipe thaj šajutnimata te astaren politikane pozicije. E rezultatura sikaven kaj o maj baro kotor e džuvljengo kotar sa e komunitetura na hačaren pes šajde te astaren jekh politikani pozicia. Kadi na siguriteta barol so maj uči si e politikani pozicia savi si propozime ando anketa.

Akana, kana e džuvljija sas pučle te den nota pe pire šajutnimata katar 1 (na resen e šajutnimata) ži ka 5 (pheren e šajutnimata), dopaš thaj maj but katar e dopaš katar sa e džuvljija dine peste e maj tikne notasa (1) kana avel kaj i pozicia sar deputato (49%), sherutno (54%), membro e Guvernosko (56%), prezidento e Asambleako (60%), anglu-no ministro (64%), thaj prezidento e themesko (64%). O procento e džuvljengo save dine peste maj baro skor (5) si telal 2% vash sakova pozicia. Ande kontrasta kadale bare politikane pozicienca, e džuvlja hatjaren pes maj but gatisarde te aven komunalne konsilierura, 25% den pesqe o maj baro skor (5), thaj 36% o maj tikno (1) (Grafiko 22).

Ando principio, e džuvlja naj len patjavipe kaj šaj astaren uče politikane thana pire džanglimatenca thaj džanglimasa.

Grafiko 22. Tu gindis ke tire žanipnača thaj šajutnimatenθar šaj te areses e šajutnimata te aves: (%) (1 – Me na šaj te lav e šajutnimata; 5 – Me pherdo šaj te lav e šajutnimata)

Kadala generalo arakhadimata maj dur si diferentne maškar e komunitetura korkore. Sar si pe politikani pozicia e komunake konsiliereso, džuvlja kotar e komunitetura Srbikane (45%), Bosniake (45%), Makedonikane (41%) thaj Albanikane (36%) sikavde majbari gatisaripe, dende peste sar 4 ja 5 prekal o skala . E džuvljija kotar e Turkikane (28%) thaj Vlašikane (23%) komunitetura džan palal len maj tikno korkorutnipe. Numaj, o maj baro deviacia si notirime ande evaluacie e romane džuvlënqe, kaj numaj 6% patān ke paršialo vaj sasto pheren e šajutnimata te aven komunalo konsilero (klase 4 vaj 5 anθ-i skala), thaj jekh učo 79% patān ke von na pherdo vaj parcijalno na resen e kondicie (skorura 1 vaj 2), 67% den pesqe o maj tikno skor (1). O procento e Vlain džuvljengo (69%) thaj e Turkikane džuvljengo (61%) save patjan kaj naj len e bazake džanglimata thaj džanglimata te kandiduin pala komunalno konsilieri si but baro. Akala procentia mashkar e džuvlja kotar aver komunitetia si kotar 34% mashkar e Bosniake džuvlja ji ko 42% mashkar e Makedonikane džuvlja. Ande relacia kadale arakhadimasa, o averčhandipe (pe skala katar 1 dži ko 5) si majtikno maškar e respònsura e Romane džuvljenge (1,5), kana o maj baro averčhandipe (3,1) si ramome maškar e Srbikane thaj Bosniake džuvljija (Grafiko 23, 24). Grafiko 23a).

I analiza sikavdās ke sar i politikani pozicia barōl, vi i aba fragilo korkorutni procena e džuvlāqi gatisardi te žutil kodoja pozicia. Kadja, ni jekh anθar e romane žene na patān ke von paršialno vaj pherdo pheren e kondicie te aven šerutne, sar rezultato kasθar 90% lendar dine penqe e majtikne skorāča (1). Palal lende si e Vlainka, katar save 77% phende kaj na si len e šajutnimata te oven šerutne (1-to rating), thaj numaj 9% patān ke von si

len pferdo vaj paršialno (5-to rating). Jekh negativno korkorutno dikhipen (1-to vaj 2-to nivelo) sas dikhlino maškar 73% e Turkikane džuvljengo, 69% e Srbikane džuvljengo thaj 67% e Makedonikane džuvljengo, kontrasto e lengere kolegencar, kodo si 18% e Turkikane džuvljengo, 9% e Srbikane džuvljengo thaj 16% e Makedonikane džuvljengo save dine piro džanglipe thaj šajutnimata te oven šerutne e 4 vaj 5. E Albanikane thaj Bosniake džuvljija si len o maj baro pativipen pe peste anθ-o kadava dikhipen, kaj 26% ginaven kaj von pferdo vaj paršialno pheren e šajutnimata (grade 4. vaj 5), thaj 48% thaj 46% respektivno von gindin o kontrasto (skorura 1 vaj 2). O šerutno skor (pe jekh skala katar 1 ži ka 5) kadale pučhipnaske si maj baro maškar e Bosniage thaj Albaniage žene (2,5), thaj o maj tikno maškar e Romane žene (1,1) (Grafiko 24, Grafiko 24a).

Kadi percepcia si vi sikavdi ande kadala propozime politikane pozicie. Kana sas pučlo te patjan kaj lengo džanglipe thaj abilitetura si dosta te aven membrura ando parlamento, e Romane džuvlja ačhen maj cikne patjavne. Kodo si, 88% lendar patyan kaj von na resen e kondicie te oven deputatura, thaj numaj 4% patyan kaj von pferdo resen vaj ko nesavo nivelo resen e kondicie (4-to vaj 5-to nivelo). Komparacia e avere komunitencar, e Bosniakura si len o maj baro pativipen kaj lenqe prinzarimata thaj šajutnimata von resen e kondicie te aven membrura e parlamentosqe, jekh trinto kotor lendar (33%) dine kadava pučhipen e maj bare notenqe (4 vaj 5 grade). Palo lende aven e Albanikane džuvlja, kote so 25% patjan ko piro džanglipe dži ko nesavo nivelo (klase 4 ja 5), palo lende aven e Makedonikane džuvlja (22%), e Srbikane džuvlja (18%), e Turkikane džuvlja (18%) thaj e Vlainake džuvlja (18%). O maškarunipen (anθar jekh skala 1 ži k-o 5) pe kadava pučhipen si maj baro maškar e Bosnikane (2,7), thaj o maj tikno maškar e Roma (1,3) (Grafiko 25, Grafiko 25a).

O pativipen anθ-o korkoro maškar le respondenturā maj dur tiknārel pes kana vakerel pes pal-e maj uče pozicie and-o šerutno govërno. Numay yek shtarto kotor e Bosniake džuvljengo (29%) thaj Albanyune džuvljengo (25%) dikhen pe sar gatisarne te oven membrya e Govermentesko, a akava procenti vash o yaver komunitetya sito 15% mashkar Makedoniake thaj Turkikane zhuvlya, 8% mashkar Vlainake džhuvlya, 7% maškar e srbikane džuvlja thaj 2% maškar e romane džuvlja. Ande relacia kadale rezultaturenca, o maj baro averčhandipe (pe jekh skala katar 1 dži ko 5) sas registrime maškar e Albaniake džuvlja (2,4) thaj e Bosniake džuvlja (2,3), thaj o majtikno maškar e Romane džuvlja (1,2) (Grafiko 26, Grafiko 26a).

Maj dur, khonik katar e Romane džuvlja thaj e Vlain džuvlja na hačaren kaj lengo akanutno džanglipe thaj abilitetura si dosta te aven šerutne ministrura. Ko aver komunitetia, 19% taro albansko thaj srbikano džuvlja si konvincirime dži ko nesavo nivelo kaj pheren o kondicie, sar ini 16% turkikane džuvlja, 15% bosniake džuvlja thaj 9% makedonikane džuvlja. O šerutno šerutno sar sasto (pe jekh skala katar 1 ži ka 5) si maj baro maškar e Albaniage žene (2,1), thaj si maj tikno sar 2 and-e aver komuniteturā, perindoj ži k-o 1,1 maškar e Romane žene thaj e Vlain žene (Grafiko 27, Grafiko 27a).

Akaja situacia si ko nesavo nivelo repetirime vash e pozicia e themesko prezidento. Pale, khoni katar e Romane džuvlja thaj e Vlain džuvlja na dikhen kaj lengo džanglipe thaj džanglimata si dosta te astaren kodí politikani pozicia. O majbaro procento e respondentengo save silen korkorutnipe ano akava dikhipe si dikhlino mashkar e Srbikane džuvlja (21%), palo lende e Albanikane džuvlja (17%), e Bosniake džuvlja (15%) thaj e Makedonikane džuvlja (9%). O šerutno šerutno (pe jekh skala katar 1 ži ka 5) si maj baro maškar e Albaniaqe žene (2,1), thaj si pale maj tikno sar 2 and-e aver komunitèturà, perel ži k-o 1,1 maškar e Romane žene (Grafiko 28, Grafiko 28a).

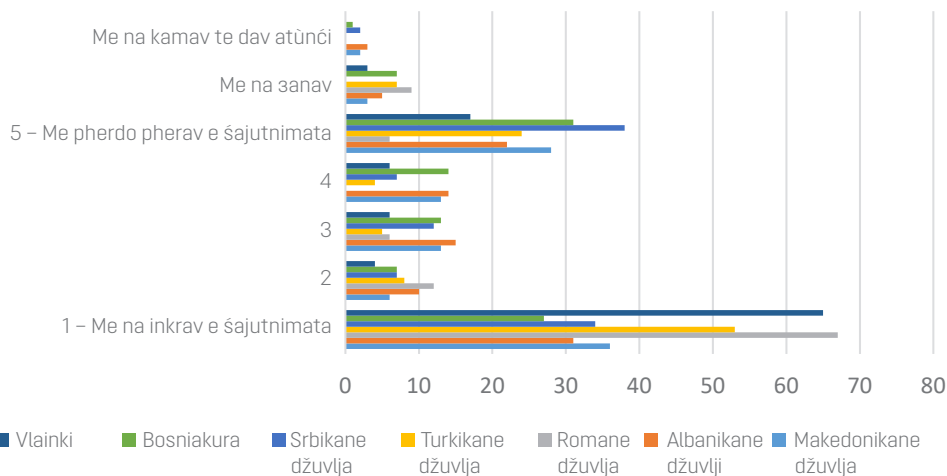
E intervjuirime politikane manuša si pe sasti rig e gindipnaski – kaj e džuvlja ande generalo naj pačavde ande pire šajutnimata thaj džanglimata, numaj vi kaj o kulturako ambiènto ande amaro them sikavel len poniznost thaj na inkurajil lenqi ambicia. Jekh reprezentanto e Guvernosko, etnikani albanikani, dende šajdipe kaj voj arakhlja sa jekh dujbe ani piri kariera: *“Sine man but oferte save na akceptisardem, gndindoy kaj na simas kompetentno. Thaj e murša save line pes palal mande anθ-e kodola pozicie na sas len e šajutnimata thaj o prinžaripen so si man vaš kadala pozicie.”* Yekh MP, etnikuni albanikani, konfirmingya kay vi ola sine la akala na siguripa ano olako džanipe thay anipya angleder te lol kotor ani politika, thay kay akana lelape vash o tikno pachape pe peste kova sine ola odova vahti: *“Kana dikhlem o suporti e alosarnengo, miro may baro bibaht ande mande sas ke angla kado chi birisardem te dikhav o potencialo so sas man ande mande, thaj kaver dikle o potencialo... Mangav te mukhav jek znako pala mande ande partia, ferik ke vi sar MP. Na sim but darado sar so simas ko starto, akana sim but maj konfidentno.”*

Jekh MP dija egzamplo savo sikavel e situacia ande savi but džuvlja arakhen pes ande piro profesionalno barjaripe: *“Amen si amen kava problemo ande sa e thana, na numaj ande politika; sar egzàmplo, te me sem tiro perfekto sekretàro thaj tu san o šerutno murš, me ka ačhav o perfekto sekretàro ži k-i penzija. Pa, akana, te sas o sekretari murš, palal nesave kidimata thaj jekh pivo, vov ka ovel kandidato vaš konsilieri vaj deputato anθ-e paše 6 čhona... Kadja, i ažukerdi pozicia vaš jekh kvalitetoski džuvli si sekretari, na maj bari sar kodova.”*

Bizo dikhibe kotar o upreder vakerdo, aver deputati akcentingya o vasnipe vash te oven modelya ani politikani scena, ano kola refleksia o qhavore shay te dikhen korkore peste, thay te demistifikinen e politika sar yekh shayutno drom vash olengo profesionaluno baryaripe: *“Me gndinava kay amen, o džuvlja ani politika, ka služina sar egzamplo e javere džuvljenge, specijalno e Romane džuvljenge thaj aver džuvljenge kotar e minoritetne komunitura, thaj amen ka šaj te ažutisaras len te phagaven odola pharipa. Jekh baro numero katar kadala džuvlja si educirime, si len potencijalo, thaj si aba aresle ande pengi komuniteta, odolesqe palal amaro egzàmplo, von ka aven inkurajime te aven ande politika.”*

Bizi dikhipe e etnicitetosko, e džuvlja si fundamentalno ulade te si len o trubulimasko džanglipe thaj džanglipe te oven komunalno konsilieri, bizo eksepacia e Romane džuvljengi, kote numaj 6% pačan kaj resen e trubulipa pala akaja politikani pozicija.

Grafiko 23. Tu gindis ke tire žanimasa thaj šajutnimatenθar arakhes e kondicie te aves konsilero anθ-jekh komuna (%)

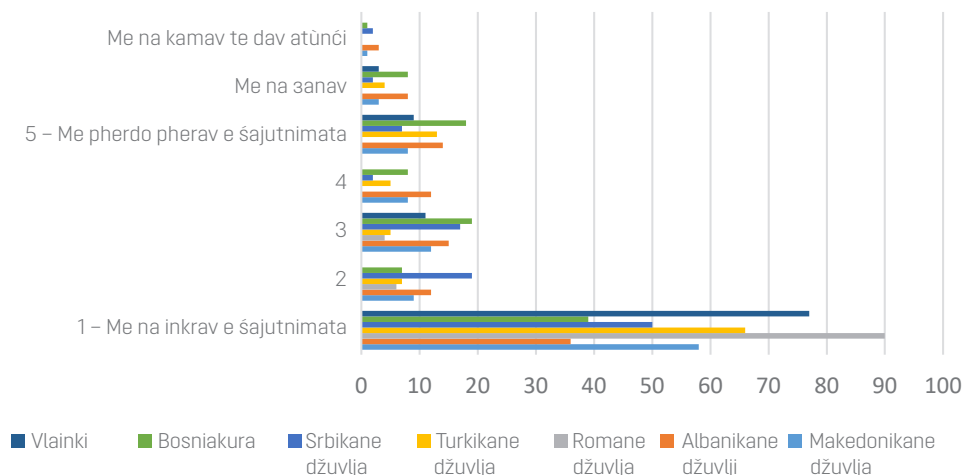

Grafiko 23.a.: Tu gindis ke tire žanimatenθar thaj šajutnimatenθar šaj te areses e šajutnimata te aves konsilero anθ-i jekh komuna (1 – Me na arakhav e šajutnimata; 5 – Me arakhav e šajutnimata pherdo) – maškaruni skor

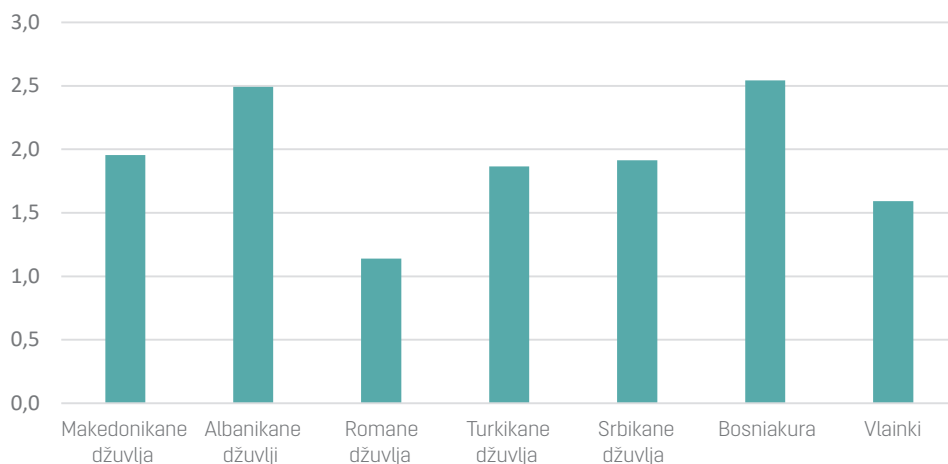

Ni jekh kotar e romane džuvlja na pačal kaj voj parcijalno ja se pherdo pherel e kondicije te ovel borgmästare. Akava procento mashkar e džuvlja kotar aver komunitetia na nakhela 26%.

Grafiko 24. Tu gindis ke tire žanimatenθar thaj šajutnimatenθar šaj te areses e kondicie te aves šerutno (%)

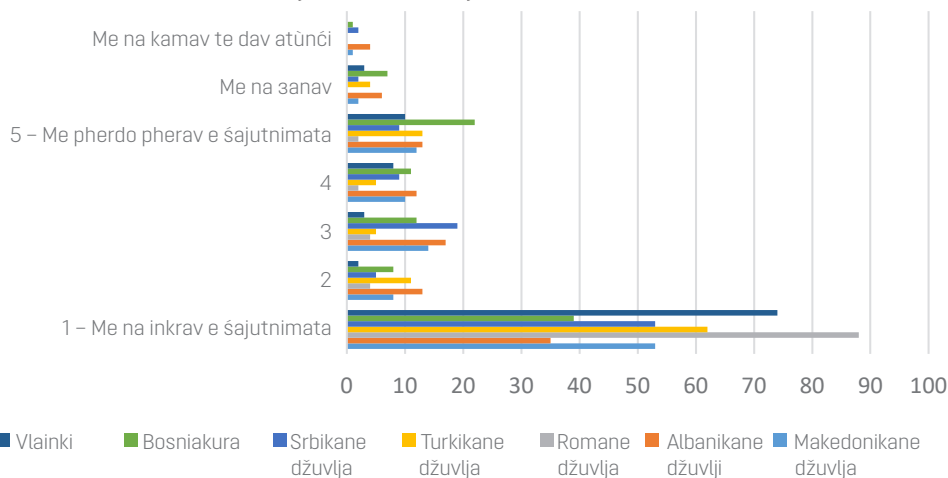

Grafiko 24a. Tu gindis ke tire žanipnača thaj šajutnimatenθar šaj te areses e šajutnimata te aves šerutno (1 – me na arakhav e šajutnimata; 5 – me pherdo šajutnimata) – maškaruni skor

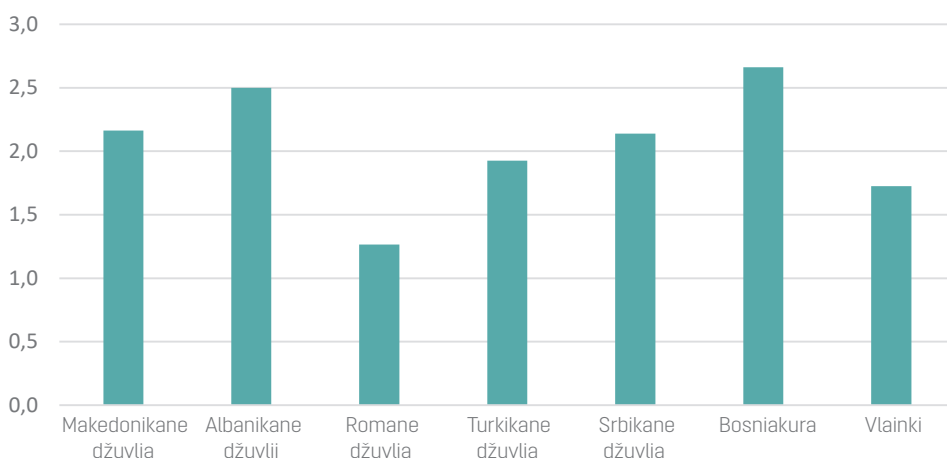

Jekh trito kotor e pozitivne atùncipnasqo, e Bosniake žene si maj but konvincime kaj lenqe šajutnimata thaj žanimata resen e kriteriumurā te aven deputaturā. Ani aver rig, numa 4% taro Romane džuvlja ulavena o jekhutno pačavipe ko peste palo piro džanipe thaj abiliteti.

Grafiko 25. Tu gindis kaj tire žanimasa thaj šajutnimatenθar arakhes e kondicie te aves membro e parlamentosqo (%)

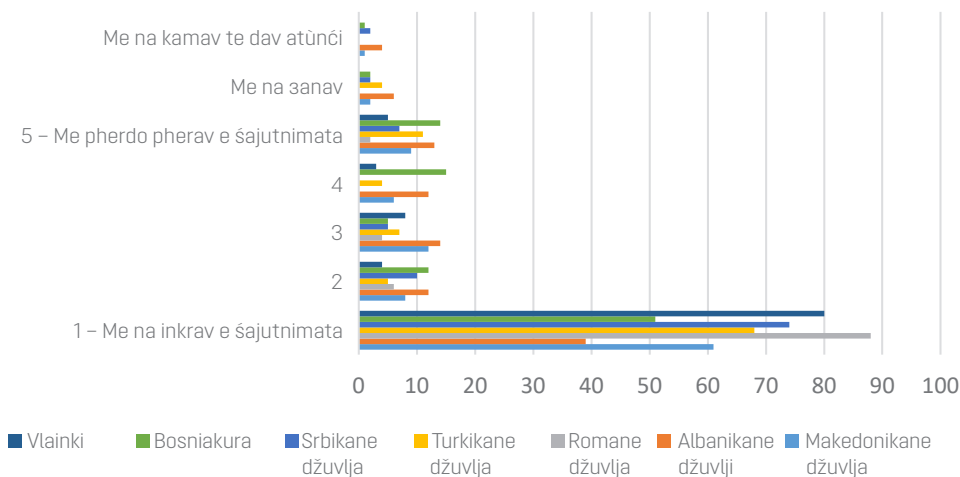

Grafiko 25.a.: Tu gindis ke tire žanimasa thaj šajutnimatenθar šaj te areses e šajutnimata te aves membro e parlamentosko (1 – me na arakhav e šajutnimata; 5 – me pherdo šajutnimata) – maškaruni skor

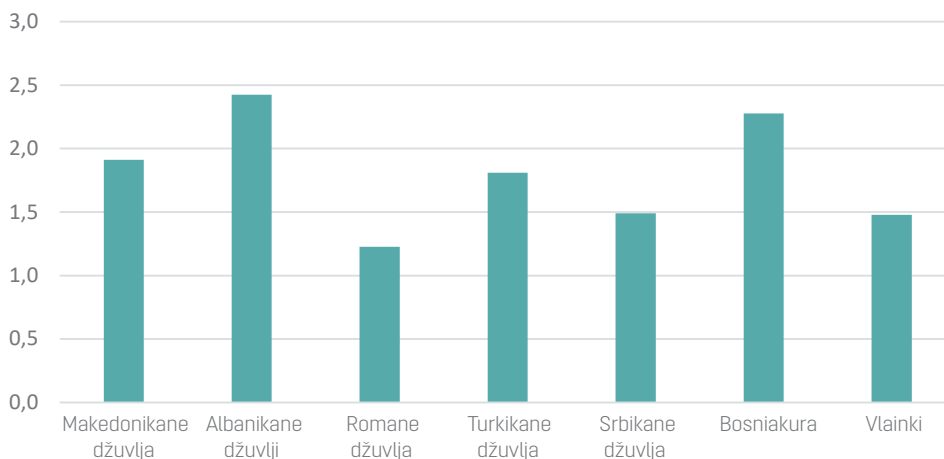

Jekh štarto kotor e Bosnikane thaj Albanikane džuvljengo dikhen pe peste ko ne-savo nivelo sar gatisarde te oven membrura e Guvernosq̄e, a akava procento maškar aver komunitetura si telal 15%.

Grafiko 26. Tu gindis kaj tire žanimsa thaj šajutnimatenθar arakhes e kondicie te aves membro e Guvernosq̄o (%)

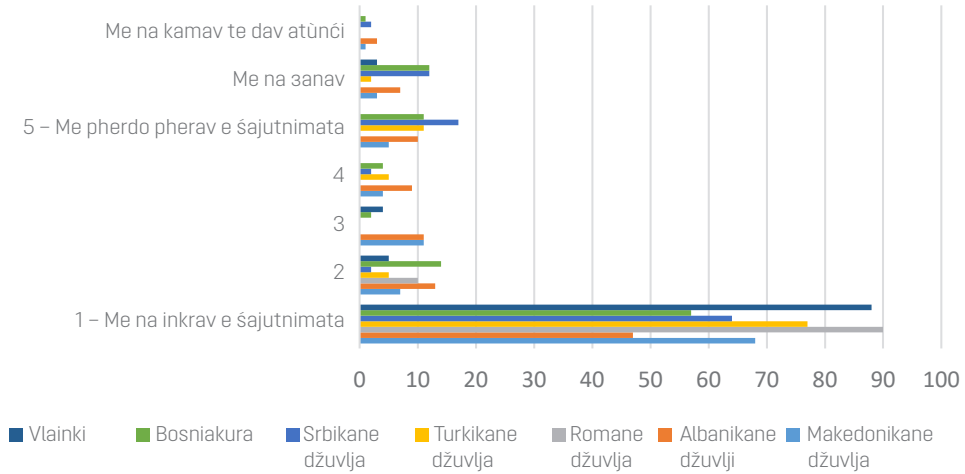

Grafiko 26.a.: Tu gindis ke tire žanipnača thaj šajutnimatenθar šaj te areses e šajutnimata te aves membro e Guvernosq̄o (1 – me na reslo v e šajutnimata; 5 – me pherdon e šajutnimata) – maškaruni skor

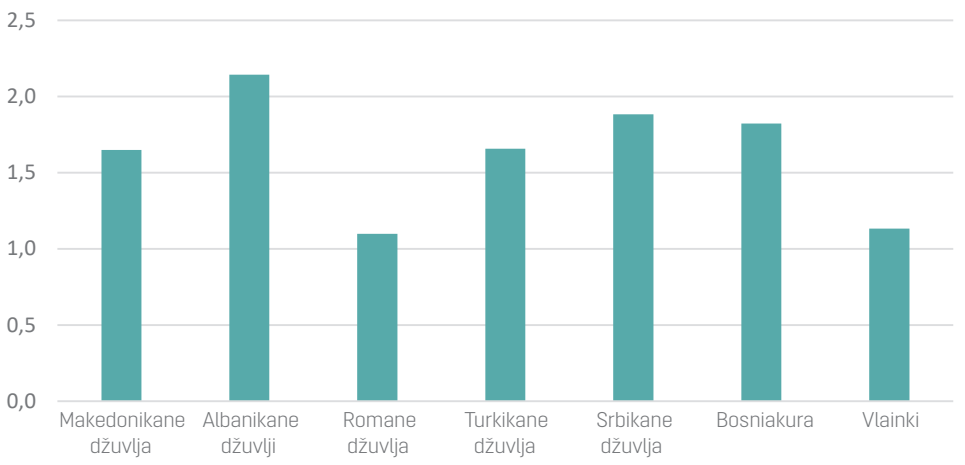

Ni jekh taro romane džuvlja thaj Vlain džuvlja na pakjana kaj olengero akanutno džanlipa thaj abiliteti si dosta te oven premierja. E Albanikane thaj Srbikane džuvlja si majpačavde ande akava, 19% kotar e duj komunitetura patjan kaj von resle e trubuimaske.

Grafiko 27. Tu gindis ke tire žanimasa thaj šajutnimatenca šaj te areses e kondicie te aves Premiero (%)

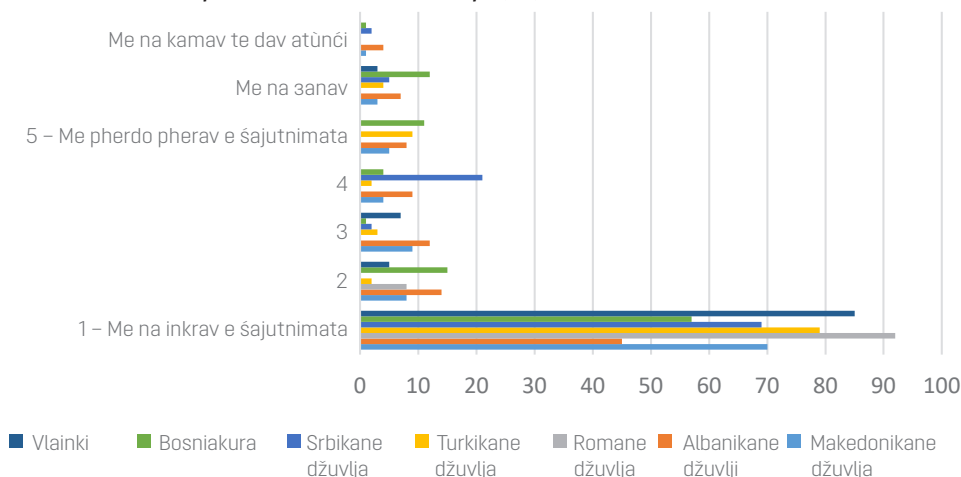

Grafiko 27a. Tu gindis ke tire žanipnača thaj šajutnimatenθar šaj te areses e šajutnimata te aves Prime Ministro (1 – Me na arakhav e šajutnimata; 5 – Me arakhav e šajutnimata phevdo) – maškaruni skor

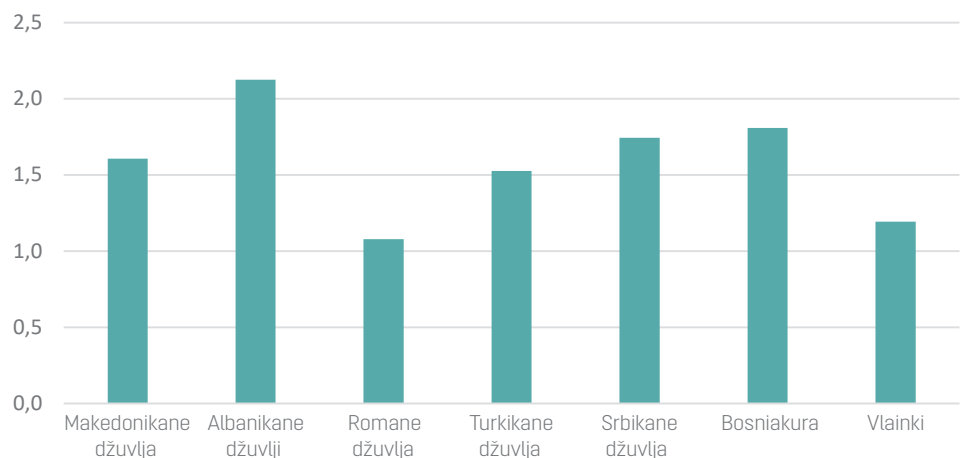

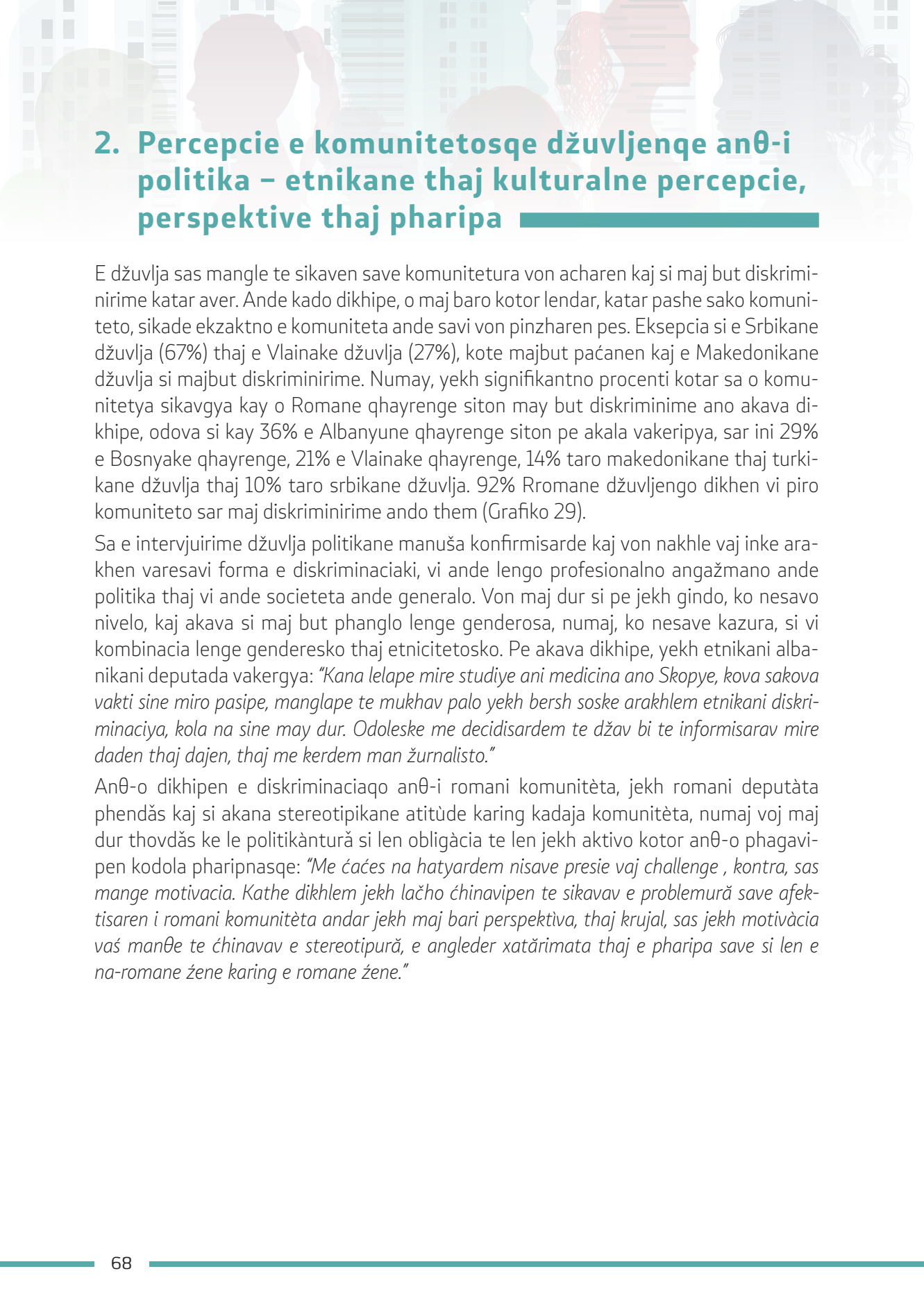
Ni jekh taro Romane džuvlja thaj Vlain džuvlja na pakjana kaj pheren o kondicie te oven prezidento e themesko. E Srbikane džuvlja dine majbut pozitivno odgovoria pala akaja politikani pozicija – 21%.

Grafiko 28. Tu gindis ke tire žanimasa thaj šajutnimatenθar arakes e kondicie te aves o prezidento e themesqo (%)

Grafiko 28a. Tu gindis ke tire žanipnaça thaj šajutnimatenθar šaj te areses e šajutnimata te aves o prezidento e themesqo (1 – me na arakhav e šajutnimata; 5 – me pherdo šajutnimata) – maškaruni skor

2. Perceptie e komunitetosqe džuvljenje anθ-i politika – etnikane thaj kulturalne perceptie, perspektive thaj pharipa

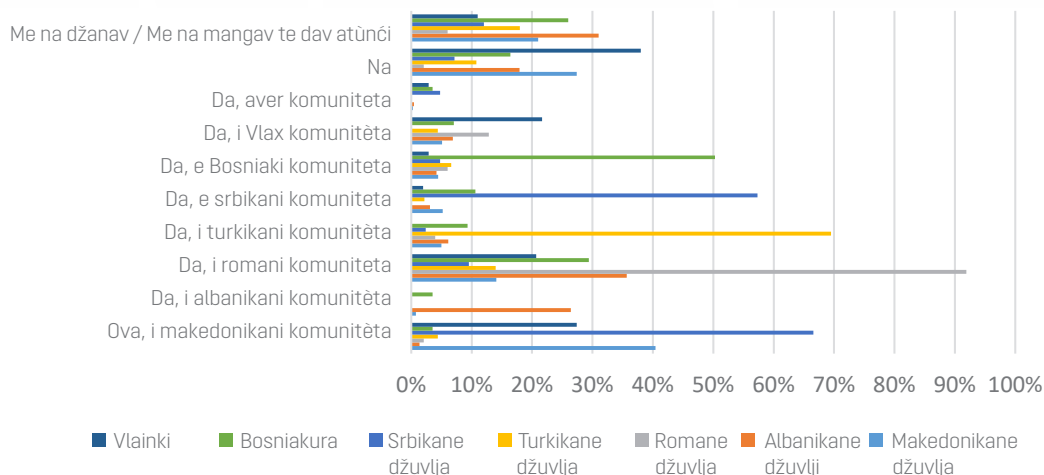
E džuvlja sas mangle te sikaven save komunitetura von acharen kaj si maj but diskriminirime katar aver. Ande kado dikhipe, o maj baro kotor lendar, katar pashe sako komuniteto, sikade ekzaktno e komuniteta ande savi von pinzharen pes. Eksepcia si e Srbikane džuvlja (67%) thaj e Vlainake džuvlja (27%), kote majbut paćanen kaj e Makedonikane džuvlja si majbut diskriminirime. Numaj, yekh signifikantno procenti kotar sa o komunitetya sikavgya kay o Romane qhayrenge siton may but diskriminime ano akava dikhipe, odova si kay 36% e Albanyune qhayrenge siton pe akala vakeripyja, sar ini 29% e Bosnyake qhayrenge, 21% e Vlainake qhayrenge, 14% taro makedonikane thaj turkikane džuvlja thaj 10% taro srbikane džuvlja. 92% Rromane džuvljengo dikhen vi piro komuniteto sar maj diskriminirime ando them (Grafiko 29).

Sa e intervjuirime džuvlja politikane manuša konfirmisarde kaj von nakhle vaj inke arakhen varesavi forma e diskriminaciaki, vi ande lengo profesionalno angažmano ande politika thaj vi ande societeta ande generalo. Von maj dur si pe jekh gindo, ko nesavo nivelo, kaj akava si maj but phanglo lenge genderosa, numaj, ko nesave kazura, si vi kombinacia lenge genderesko thaj etnicitetosko. Pe akava dikhipe, yekh etnikani albanikani deputada vakergya: *“Kana lelape mire studiyje ani medicina ano Skopye, kova sakova vakti sine miro pasipe, manglape te mukhav palo yekh bersh soske arakhlem etnikani diskriminaciya, kola na sine may dur. Odoleske me decidisardem te džav bi te informisarav mire daden thaj dajen, thaj me kerdem man žurnalisti.”*

Anθ-o dikhipe e diskriminaciaqo anθ-i romani komunitèta, jekh romani deputàta phendàs kaj si akana stereotipikane atitùde karing kadaja komunitèta, numaj voj maj dur thovdàs ke le politikànturà si len obligàcia te len jekh aktivo kotor anθ-o phagavipen kodola pharipnasqe: *“Me ćaćes na hatyardem nisave presie vaj challenge , kontra, sas mange motivacia. Kathe dikhlem jekh laćho ćhinavipen te sikavav e problemurà save afektisaren i romani komunitèta andar jekh maj bari perspektiva, thaj krujal, sas jekh motivacia vaš manće te ćhinavav e stereotipurà, e angleder xatàrimata thaj e pharipa save si len e na-romane žene karing e romane žene.”*

Signifikantno procento taro sa o komunitetia gndinela kaj o Romano komuniteti si majbut diskriminirimo taro avera.

Grafiko 29. Tu gindis kaj varesave komunitetura si maj but diskriminirime katar aver? (%)

E Makedonikane džuvlja si paše ulade ande relacia te pindžaren jekh džuvli andar piri komuniteta savi inčarel bari politikani pozicija (47% dine atveto pozitivno thaj 46% negativno). Numaj, akava raporto si signifikantno bibalansirimo maškar aver komunitetura. Baro 86% Srbikane džuvljengo thaj 80% Romane džuvljengo phende kaj na džanen ni jekh džuvli taro olengiri komuniteta savi si la bari politikani pozicija, sar ini 75% e Bosniake džuvljengo, 70% e Turkikane džuvljengo, 55% e Albanikane džuvlja thaj 52% e Vlainske džuvljengo (Grafiko 30).

E džuvlja save pindžaren varesave bare džuvljikane politikantura katar lengi komuniteta sas maj dur pučhle te si von patyan kaj voj utilizil peski influenza te lačharel o trajo e manušengo ande peski komuniteta. E atünčimata si diferentne maškar e verver komunitetura, kaj 77% e Bosniakane ženendar thaj 57% e Albanikane ženendar dine pozitivno atünči, palal lende jekh trinto kotor e Romeno (33%) thaj e Bosniako ženendar (32%) thaj jekh štarto kotor e Makedonia (27%) thaj e Srbikane žuvleno (25%). Ko jekh rig, dopaš e Makedonikane (50%) thaj Srbikane (49%) respondentengo dende negativno odgovori, dži kote maškar aver komunitetura, o procento e negativno žutipasko si maškar 20% maškar Turkikane džuvlja thaj 33% maškar Romane džuvlja. 80% e Turkikane džuvljengo na sine sigurime sar te den atünči kadale pučhipnasqe (Grafiko 31).

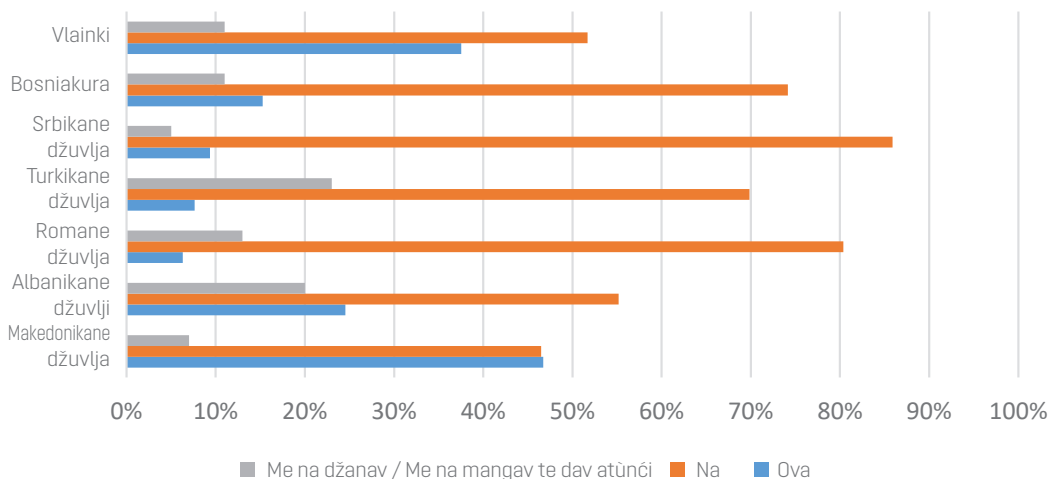
Phučlo pal-o stepeni e angažmanosqo thaj e influençaqo savo amare interlokutörurä investisaren anθ-o lačharipen e problemurenqo specifkane vaš lenqi komuniteta, jekh nivelo e angažaciaqo si prezento anθ-e sa e kazura, numaj si diferentno maškar e diferentne komunitetura. Numaj, o angažhipe e romane politikune manušengo vash o

problemya kola arakhena olengi komuniteta si signifikantno may baro. Vakergya vash akava pucipe, MP Romka vakergya: *“Me akceptingyom akaya pozicia, pachava kay, palo but bersha kay kergyom buti ano civiluno sektori thay janipe sa o pharipa kola siton e komuniteta kote sium, me vakergyom korkore peste – te zumava akava, me Dine man akaja averčhandi šansa te kerav kolektivno solucie bašo romano jekhin sar kotor taro parlamentar- no kompozicia... Tumen džanen, na-majbaro komunitetia nane len politikani zor thay odova si amaro maj slabo punkto.”*

Ani yaver rig, yaver membro e parlamentesko, savo perel kotar aver komuniteta, sine protiv e politikane angazhipesko pe etnikani baza, kote lela pe dikhipe kay o diferencie ano dikhipe e qhavorengo hakayengo thay olengi pozicia ani societeta si but may but pronuncime ano niveli e urbano-ruralune than e bešpnskasko: *“Miri komunitèta ažukerel mandar te vakerav maj anglal pal-e problemurä savenθar si len, numaj me na sem sa jekh gindipe kadale dromesa te keren pes butä. Pala muro gindo, o maj baro pharipe si maškar e urbane thay e ruralne džuvlja, bizo dikhipe pe lengo etniciteto. Me na pachav kaj jekh turkikani vaj bosniaki romni savi trajil ando foro si la aver statuso sar jekh makedonikani romni savi trajil ando foro.”* Numaj, pe etnikani baza, voj akcentirisarda vi o nivelo e angažmanosko katar e romane džuvlja politikane manuša thay o presia so si len katar e romani komuniteta ande kava dikhipe: *“Ano dikhipe e etnicitetosko, e diferencija dikhel pes maškar e romane džuvlja thay e džuvlja katar aver komunitetura. Muri kolega andar i romani komunitèta hačarel kodo presia signifikantno thay konstantno brigarel pes te del дума dosta thay te del suportu e romane komunitetosqe dosta anθ-i piri buti.”*

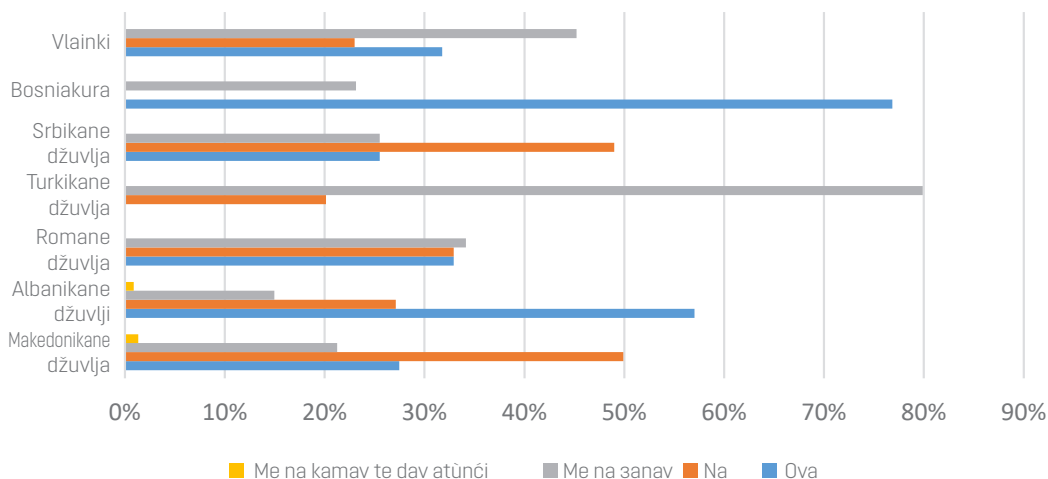
Opral e dopaš e džuvljengo kotar e na-minoritonge komunitetura na pindžaren ni jekh džuvlji kotar piri komuniteta savi si ki uči politikani pozicija ko them.

Grafiko 30. Džanes varesavi džuvli katar tiri komuniteta savi si la bari politikani pozicija ando them? (%)

E Albanikane thaj e Bosniake džuvlja si majbut satisfikuime so e džuvljikane politikane manuša taro piro komuniteti kerde bašo piro komuniteti.

Grafiko 31. Tu gindis ke voj (i žuvli andar tiri komuniteta savi si la jekh baro politikano ofiso) utilizil pesqi influença te lačharel o živdipen le manušenqo andar tiri komuniteta? (%)

E respondentura sas prezentirime jekh serija deklaracie thaj, bazirime pe lenqe percepce thaj valutura, sas mangle te den jekh nota vaš svako deklaracia pe jekh skala katar 1 (na sem sa jekh) ži ka 5 (si but sa jekh). E anglune trin deklaraciencar, o respondentura evaluisarde o nivelu, thaj o trubulipe vash, e džuvljikano involviripe ki politika. Kodo si, o maj baro kotor e džuvljengo, katar 49% e Vlainski džuvljengo dži ko 79% e Srbikane džuvljengo, parcijalno vaj pherdo si pe jekh gindo kaj e džuvlja si tikno reprezentirime ko politikano thaj publikano dživdipe ki Nordutni Makedonia (Grafiko 32). Si sar o dujto mangipe, kaj *"i reprezentacia e džuvljengi kotar e na-majoritetoske komunitura ko politikano thaj publikano dživdipe ki Nordutni Makedonia si praktično na dikhlino"*, kote o procento e afirmativne odgovorengo maškar o ververutne komunitura si maškar 46% (maškar e Makedonikane respondentura) thaj 78% (maškar e Srbikane respondentura, Grafiko 33). E džuvlja katar sa e komunitura si paše jekhutnes pe jekh gindo e deklaraciasa kaj *"ka ovel maj lačhe e themeske te avel maj but džuvlja ande politikano dživdipe e themesko."* Maj but desat duj-trinto kotor e džuvljengo katar sa e komunitura parcijalno vaj kompletno si len jekh gindo kadale phenimasa, e procentosa katar 69% (maškar e Albanikane džuvlja) dži ko 84% (maškar e Vlainski džuvlja, Grafiko 34).

Jekh baro nivelu e agordipnasko maškar e komunitura si vi dikhlino ande relacia e deklaraciasa kaj *"e džuvlja trubun, maj anglal, te aven lačhe romnja, deja thaj te len sama pala o kher."* Numaj, ande relacia e akordosqe pašal e aver deklaracie, o spektro e diferencienqo anθ-e procentura maškar e komunitura kathe si maj baro, kodolesqe, vov

astarel pes kaθar 41% e Srbikane džuvljenqe thaj 47% e Makedonikane džuvlenqe save si parsialno vaj pherdo akordo e deklaraciaqa, atunc zal maj dur 52% Vlainake zenendar, 60 % Albanikane džuvljengo, 77% Bosniake thaj Turkikane džuvljengo thaj 84% Romane džuvljengo (Grafiko 35).

E intervjuirime politikane manuša si pe jekh gindo kaj e džuvlja si tikno reprezentirime ki politika thaj pindžaren but diferentno resa vash akaja situacia. Jekh kotar e deputatura sikavgja kaj jekh kotar o sebepa si o bi-ambicija thaj o bi-perzistencija maškar e džuvlja generalno vash inkluzija ki akaja sfera: *“O murša nikana na ka den than e džuvljenge ki politika volontero, bizo dikhipe kobor si bari thaj popularno odoja retorika . Kodo zavisi katar amende, trubul te avas maj zurale, maj agresivne.”* Voj vi akcentirisardas o bilačo akceso pe resursura save si e džuvlja ande politika: *“E džuvlja si len maj cikno akceso pe resursura save šaj te den suportu lenge andre ande politika.”* Te šaj kerolpe jekh suksesoski politikani kampanja trubul tut resursia, thaj ko agor sa avela kobor ka kerol investicia e partia ki chiri kampanja.”

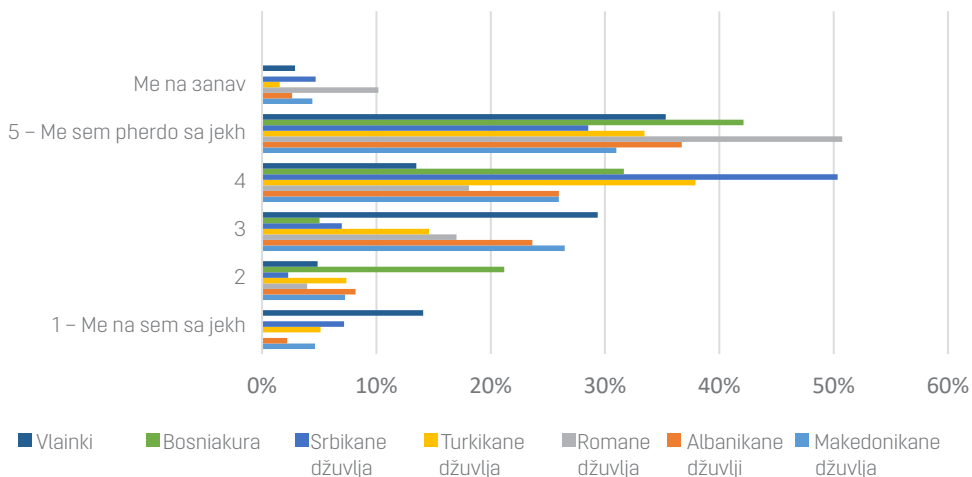
Referindoj pe politikani reprezentacia e džuvljangi kotar maj cikne komunitetura, jekh membro e parlamentosko, membro e maj cikne komunitetosko, konkludisarda kaj amari politika thaj amaro societeto ande fundo keren egalno etnikano diverzitetu e reprezentaciasa e makedonikane thaj albanikane komunitetengo, bi te lel pes sama e aver komunitetura: *“Bibahtake , kana si o lafi vash etnikano diverziteti, o fokus o majbut pe duj may bare komunitetya. Dikhela pe ini ani buti e Klubesko e Deputetengo. “Diverzitetu thaj etnikani reprezentacia dikhen pes inke but tikno, so si čačas jekh spegulo e societatosko.”*

I perceptia e societaqi pal-i rōla e džuvljenqi thaj e ažutimata katar lende sas vi diskutime e žuvljikane politikane manušenθar. Von savore sikaven kaj o societeto ažukerel e džuvljen te inkren o sasto pharipe te len sama pala o kher thaj e familia, thaj e džuvlja tradicionalno si adaptirime pe kadala ažutimata, kadea ke von na den zor katar o aktivno profesionalno angažmano, thaj maj but katar o politikano angažmano. Nesave kotar e intervjuirime manuša phende kaj von korkori nakhle akava ažutipe. Pe akava dikhipe, yek deputati, etnikano Albanco, vakergya: *“Miro may baro dukh sine kay me ka mukhav mire qhavore palo mande akaya nevi kariera, vareso so vakerav but e avere kolegencar. E murša nane len sa jekh gindipe kana žan anθ-o kadava bizneso... Amen sar žene limitisaras amen. Numa, isi man jekh kolega savi bijandilo ko trito dive taro lako termino. Me phendem lake kaj me gindiv kaj voj si heroina akava termino soske voj kerdas sa e kampanja kana sas bibahtali. Akava sikavel kaj amen šaj te keras sa so ka keras amaro gindo.”*

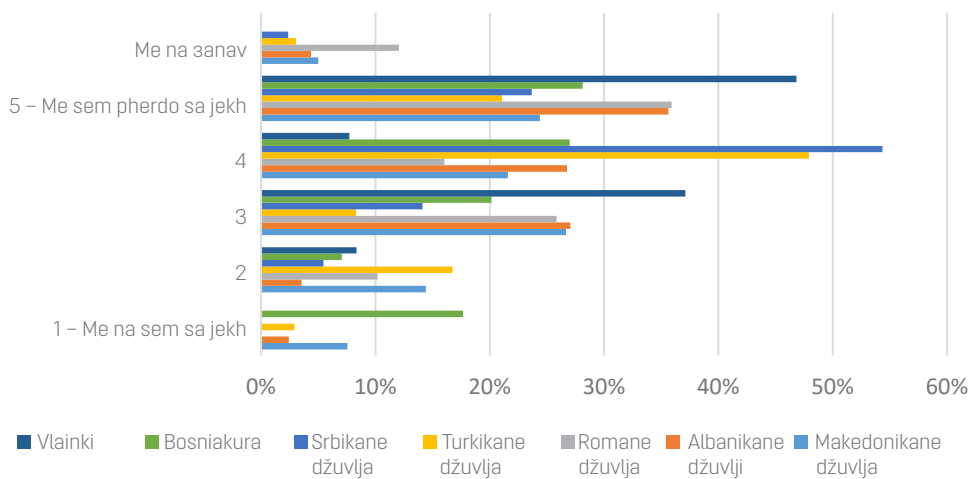
O maj baro kotor e džuvljengo katar sa e komunitetura patjal kaj e džuvlja, maj but kodola katar e komunitetura save naj minoritetura, sitelal reprezentirimo ano politikano thaj publikano dživdipe ani Nordutni Makedonia thaj kaj ka ovel po shukar te lenpe majbut džuvlja ani politika. Pe aver rig, von vi ažukeren i primarno rola anθ-o živdipen e džuvlikane te avel i dej thaj i romni.

Pe jekh skala katar 1 (na sim sa jekh) ži ka 5 (si but sa jekh), ži kaj si tu sa jekh gindo kadale phenimatenqe:

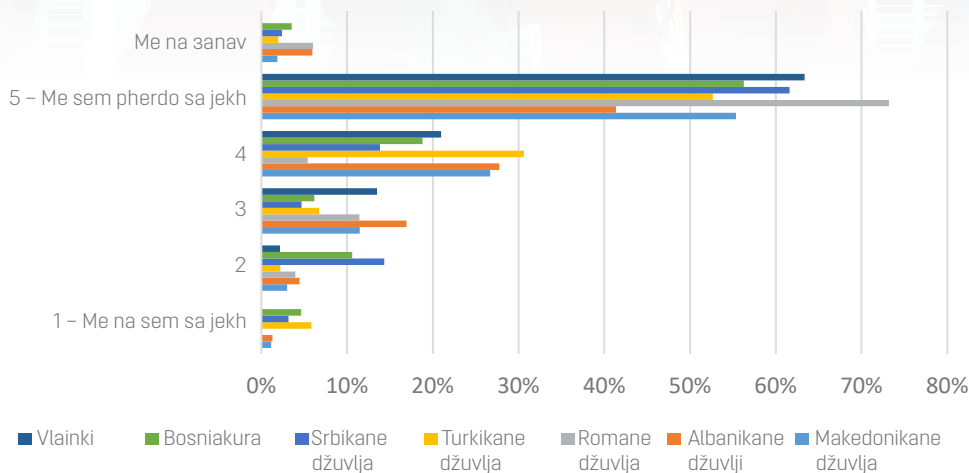
Grafiko 32. E džuvlja si cikne reprezentirime ko politikano thaj publikano dživdipe ki Nordutni Makedonia (%)

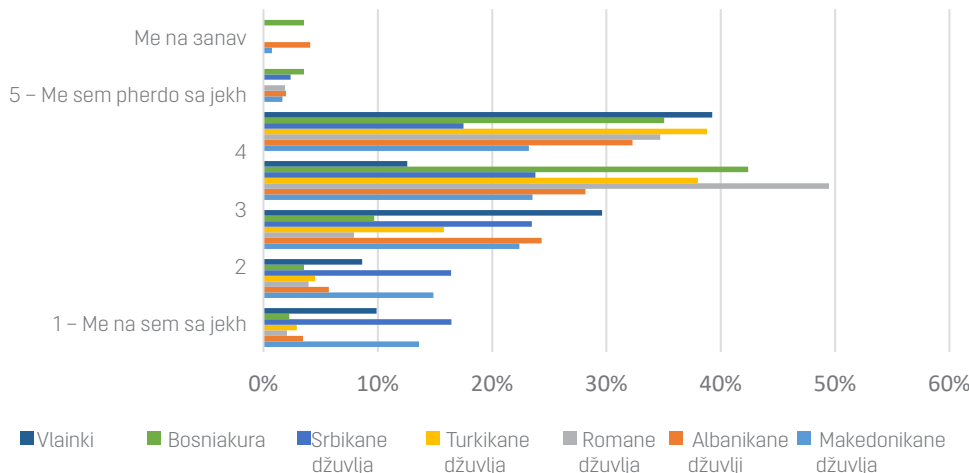
Grafiko 33. I reprezentacia e džuvljengo andar na-majorutne komunitetura ando politikano thaj publikano dživdipe ande Nordutni Makedonia si praktično na dikhlino (%)

Grafiko 34. Ka ovel maj lače e themesqe te aven maj but žene and-o politikano zivdipen e themesqo (%)

Grafiko 35. E džuvlja trubun, anglal sa, te oven lače romnja, daja thaj te len sama pala o kher (%)

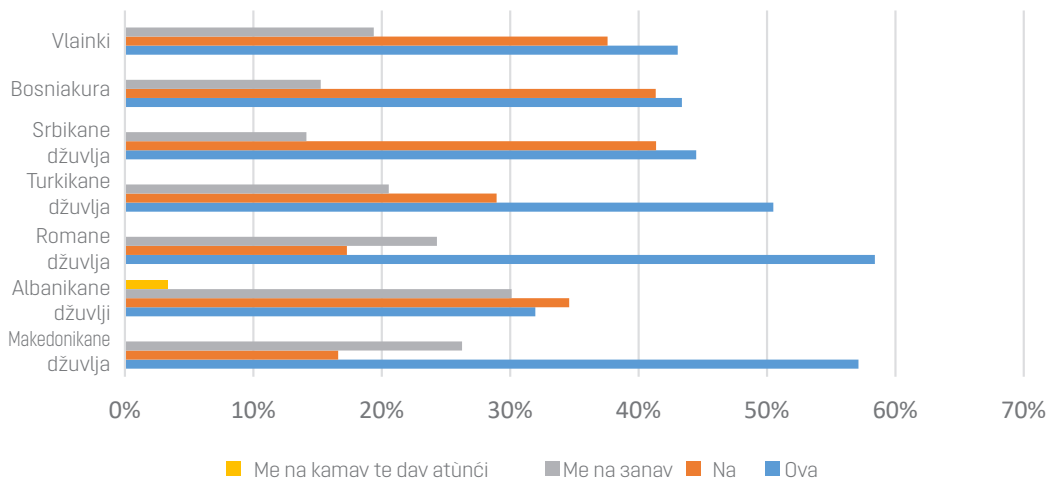
O rodipe vi kerdas investigacia pe šajde čhibaqe bariere te astarel pes autoritativno informacia pal-e politikane pučhimata. Jekh signifikantno procento džuvljengo andar na-minoritetonge komunitetura phende kaj diferentne čhibjake grupe či len dosta informacie pala publikane butja, politika thaj alosaripe. Numay, 41% e Srbikane thaj Bosniake džuvljengo thaj 38% e Vlainake džuvljengo si pe godova gindo, palo lende

aven 35% e Albanikane džuvljengo, 29% e Turkikane džuvljengo thaj 17% e Romane džuvljengo (Grafiko 36).

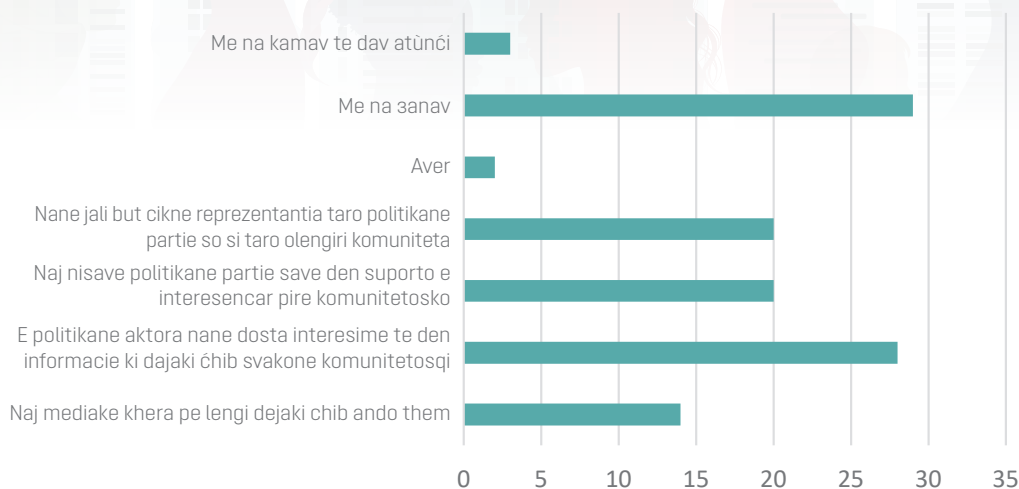
Phučlo so von patjan kaj si o sebepi vash asavko pharipe, 28% e respondentengo save pindžarde akava problemo sikavde kaj *“politikane aktora nane dosta interesime te den informacie ki dajaki čhib sako komunitetosko”*, thaj 20% phende kaj o problemo si ano kaj *“naj politikani partia savi del suporto pala interesura lenge komunitetosko”* vaj kaj *“na si vaj but cikne reprezentantura politikane partiengo save si katar lengi komuniteta”*. O bibučaripe e medijengo pe piri dejaki čhib ano them sine notirimo kotar 14% e respondentengo (Grafiko 37).

Karing jekh trito kotor vaj maj but zhene anda paschi intregi na-majoritetonge komuni pachan ke diferentni čhibake grupi chi len dosta informacia pa politikane pushimata.

Grafiko 36. Le diferentne (čhibake) grupe len dosta informacie pal-e themesqe bută, pal-i politika thaj pal-e alosarimata? (%)

Grafiko 37. So si e çàsura? (%)

Baro kator e džuvljengo andar sa e komunitetura či džanen te si politikane partie save praktikuin e politike te vazden e politikani prezenca e džuvljengi katar e minoriteturengje komunitetura. Akava procento si majbaro maškar e Romane džuvlja (81%), palo odova 57% e Makedonikane thaj Vlaine kere džuvljandar, 56% e Turkikane džuvljengo, 41% e Bosnikane džuvljengo thaj 35% thaj 33% e Albanikane thaj Srbikane džuvljengo, respektivno. Jekh signifikantno procento e džuvljengo andar sa e komunitetura vi patjal kaj naj politikani partia savi barjarel e ideja te vazdel pes o numero e džuvljengo katar e na-minoritenge komunitetura ande politika, kadava procento si katar 8% pala e Romane džuvlja, 16% thaj 17% mashkar e Makedonikane džuvlja, kodo si e Vlaine džuvlja, 22% maškar e Albanikane džuvlja, 27% maškar e Srbikane džuvlja thaj 35% maškar e Bosniake džuvlja. Maj but katar e respondentura, save sikade politikane partie katar pashe sa e komunitetura, alosarde o SDSM, kodo si 35% katar e Srbikane džuvlja, 21% katar e Vlaine džuvlja, 19% katar e Bosniake džuvlja, 16% katar e Makedonikane džuvlja thaj 7%, kodo si 6% e Romane thaj Albanikane džuvljengo, respektivno (Grafiko 38).

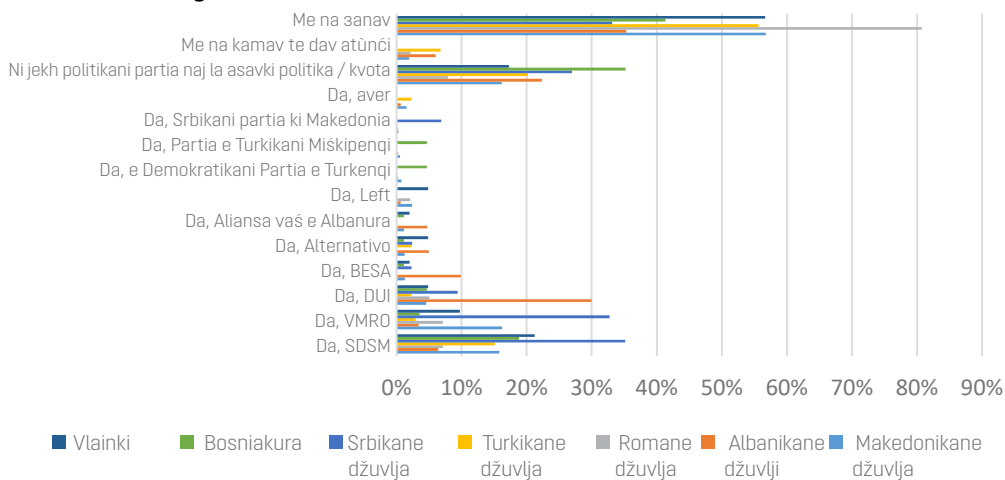
E intervjuirime politikane manuša si pe jekh gindo kaj e politikane partie si len jekh esencijalno rola te vazden o numero e džuvljengo ande politika. Jekh deputato sikavda kadi konkluzia: *“E politikane partie si len jekh ključno rola ande kado dikhipi.” I partia katar me avav sas la o šajutnipen te pinžarel o kvaliteto e džuvljenqo katar diferentne branše, diferentne profesie, thaj te thovel muršes-džuvlji, muršes-džuvlji... pe lista e kandidaturenqi anθ-e palutne parlamentaro alosarimata... Kadi praktika phandās o gap maškar e murša thaj e džuvlja thaj sikavda sar egzemplo kaj vi aver politikane partie trubun te den šajimata thaj šanse e džuvljange. Ano domeni e lokalno governosko, amen inke nane amen dosta reprezentacia e džuvljangi.”* O MP maj dur phenda kaj o puçipe te del pes zor e džuvljenge kotar e na-majoritetoske komunitetura ki politika šaj te ovel maj suksesosko reslo prekal e

civilno demokratikane partie, thaj na prekal e politikane partie save reprezentirinen va-resavi komuniteta.

Numay, yekh reprezenti e Guvernesko, kova si etnikano Albanco, akcentingya ini kay o qhavore ano politikune partie manglape te oven may aktivune, may zorale, thaj may agilune vash te keren than vash peste thaj vash aver qhavore ano olengo politikano partie, vash te keren buti thay te progresinen: *“Personalno, te sine man maj but suporto ko nakhlo vakti, ka zumavav te kerav influenca pe maj but partiake strukture, maj but e džuvljikane forumura, te oven dosta zurale, te šaj e partiake murša te gndinen duvar anglal te nakhen e džuvljikane opinie.”*

O maj baro kotor e džuvljengo kotar sa e komunitetura na pindžaren jekh politikani partia savi kerel investicie te vazdel pes i reprezentacia e džuvljengi kotar e na-majoritetoske komunitetura ki politika.

Grafiko 38. Džanes varesavi politikani partia savi kerel politika vaj thovel kvote te vazdel pes o membrura/reprezentacia e džuvljengi katar e minoriturenge komunitetura? (%)

E džuvlja katar sa e komunitetura si fundamentalno ulade pe kodo te si e džuvlja katar e na-majoritetoske komunitetura save si involvirime ande nacionalno politika si len e zor te keren influenca. Gasave, o majbaro procento e pozitivne respòsurenqo sas dikhliho maškar e Srbikane žene (40%) thaj e Bosniaqe žene (38%), palal lende e Albanikane žene (34%), e Makedonikane žene (33%), e Romane žene (31%), e Turkikane žene (28%) thaj Vlainski (26%). Ande kontrasta, dopaš katar e Vlaine džuvlja (53%) si maj but skeptikane kana avel kaj e džuvljangi zor katar minoriturenge komunitetura te keren influenca pe politika. Makedonikane thaj Srbikane džuvlja palona, kote 42% na pakjana kaj džuvljikane politikane manuša taro namajbaro komuniteti silen influenca ko olengere

publikane rolje, sar ini 38% thaj 37% turkikane thaj bosnikane džuvlja, 33% romane džuvlja thaj 30% Albanikane džuvlja (Grafiko 39).

E džuvlja si vi ulade ande pire atvetura po pučipe te si e džuvlja katar na-majoritetoske komunitetura ande publikane rolje keren buti pe teme save si importantne pala e džuvljikani pozicia. Akalea, dopaš taro Bosniake (54%) pakjana kaj e džuvljikane politikane manuša save si kotor taro minoritetsko komuniteti den suportu e džuvljikane pučibaske ani piri buti, dži kote akava procento maškar aver komuniteta si majtikno - 41% maškar Albanikane džuvlja, 36% maškar Makedonikane džuvlja, 31 % maškar Roma thaj Srbikane džuvlja, 26% maškar e Vlainake džuvlja thaj 23% maškar e Turkikane džuvlja. Sar rezultato, 45% Srbikane džuvljengo thaj 42% Romane thaj Vlainake džuvljengo (Grafiko 40) na paćan kaj e džuvlja andar na-majoritetoske komunitetura keren buti pe džuvljikane problemura ande pire politikane rolje.

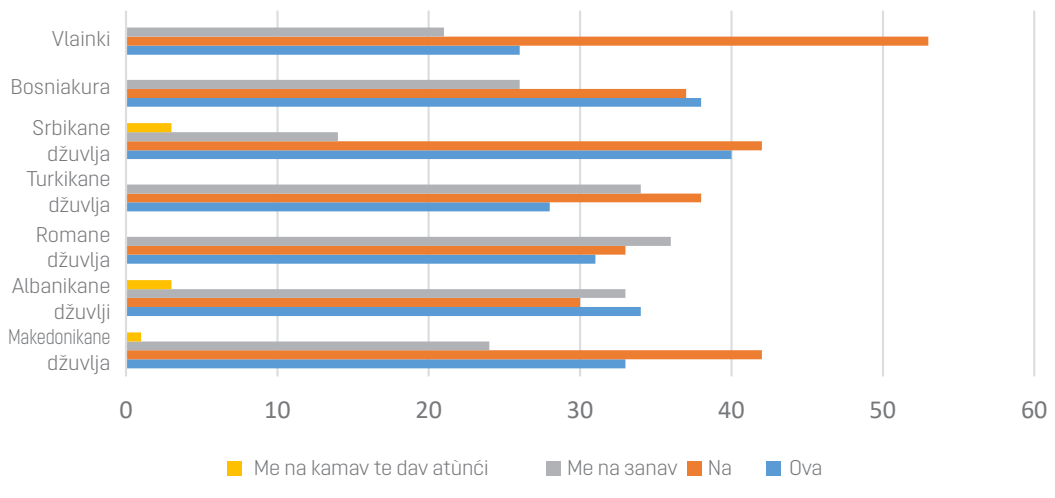
E intervjuirime džuvljikane politikane manuša dine jekhipe kaj e zor te kerel pes influencia pe politika, na numaj pala e džuvlja katar e minoritetonge komunitetura, numaj vi pala e džuvlja ande generalo, si maj cikni ande relacia e mušenca. Maj dur, von savore phenen kaj akava si signifikantno kondicionirimo kotar o diferentno dživdipaskere stilura thaj tradicionalno gender rolje save si e mušenge thaj e džuvljenge ano amaro societeto, save si direktno phangle e decizjaker praktikenca. Ano odova smislo, yekh membro e parlamentesko, membro e maj tikne komunitetesko, vakergya: *“I politika decisingyola ano vahti e habesko vay ratyako, palo vahti e butyako, ano restorantya. O fakto si kaj e džuvlja si but maj cikne ko asavke thana. Si but egzàmplurã kaj o kidipe žal maj dur palal e butãqe òre, numaj e žene politikànturã našti te aven andre sosqe si len responsibilitèturã khere pašal i familia.”*

Jekh politikano, etnikano Albanco, maj dur phenda kaj na numaj o socialo ambienti, numaj vi e mušikane kolege si butivar jekh pharipe vaš e žene te keren buti piri politikani zor: *“Šaj te kamav te ovav politikane aktivo anθ-i miri partia, numaj kana e mušikane kolege dikhen kaj si tut ambicie te žas maj angle, von ka thoven pharipa pe tiro drom, soske si len bari averzia karing e kompetentne džuvlja.”* Pe akava dikhipe, yekh etnikani Albanyuni deputada vakergya: *“Ani institucie siton džhuvlja, numaj na ano pozicie kote lelape decizie. Kaj si buti te kerel pes, odothe si e džuvlja; kote so isi komoditeti thaj zor, isi manuša.”* Numaj, varesave intervjuirime manuša akcentirisarde kaj e džuvlja katar na-majbari komunitetura si ande jekh bi-lačhipe kana avel kaj politikani influencia, thaj atribuisarde godo pe but faktora. Jekh MP, etnikano Albanco, vakarga: *“E džuvlja korkore, specijalno ko maj cikne komunitetura, nane len dosta interesu vaj suportu taro piro ambienti, nane len dosta edukacija, etc.”*

Numaj, kana avel kaj trubulipe te fokusiril pes politikani zor pe specifična pučipa savenca arakhen pes e džuvlja andar lengi komuniteta, si varesave diferencie ande percepcia e intervjuime manušengo. Jekh deputato mothoda kaj voj primarno dikhel diferenca maškar urbane thaj ruralne džuvlja, thaj so si o etniciteto, e Romane džuvlja si majbut diskriminirime deso e džuvlja katar aver komunitetura: *“Kana me dav дума pala e džuvlja, me dav дума pala sa e džuvlja.” Me rigate dav дума specifično pala e džuvlja save peren ande miri komuniteta thaj butivar lav negativne remarke katar miri komuniteta pala godova... Anθ-o dikhipen e etnicitetosqo, i diferència dikhel pes maškar e romane žene thaj e žene andar aver komunitetură.”*

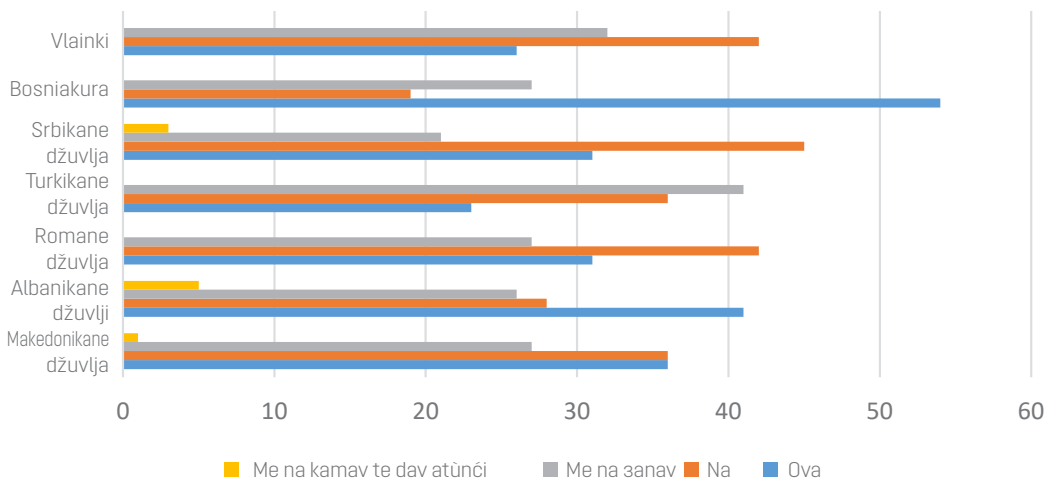
E džuvlja katar sa e komunitetura si ulade pe kodo te si e džuvlja katar e minoritetno komunitetura ande politika e zor te keren influenza.

Grafiko 39. Tu gindis kaj e džuvlja save si ande na-majbari komunitetura save keren publikani rola (ande nacionalno politika) si len zor te keren influenza? (%)

E džuvlja katar sa e komunitetura si fundamentalno ulade ande piro patjavipe vaj e džuvlja politikane manuša katar e minoriteturenge komunitetura den suporto e džuvljikane problemurengo ande piri buti.

Grafiko 40. Tu gindis kaj e džuvljija save si ande na-majoritetoske komunitetura save keren varesavi publikani rola (ande nacionalno politika) keren buti pe pučipa save si importantne pala e džuvlja? (%)

O baro kotor e džuvljengo katar sa e komunitetura patjal kaj “e džuvlja šaj te oven lačhe politikane manuša thaj trubun te oven inkurajime te ačhon ko alosaribe.” Baro procento si obzervirime maškar Vlain thaj Makedonikane džuvlja, 91% thaj 90% respektivno, palo odova 85% Srbikane džuvlja, 84% Turkikane džuvlja, 83% Bosniake džuvlja, 78% Albansko džuvlja thaj 68% Romane džuvlja, save si saste vaj pherdo saste si saste kdale phenimasa (Grafiko 41).

Sar vi, buteder džuvlja andar sa e komunitetura patjan kaj e džuvlja trubun te len independento decizia te kamen te aven ande politika, bizi dikhipe pe dikhimata lenge dadenge/partnerengo. Paše 80% vaj maj but katar e Turkikane džuvlja (87%), Srbikane džuvlja (87%), Makedonikane džuvlja (86%), Bosniake džuvlja (80%) thaj Vlainake džuvlja (79%) si len jekh gindo vaj si pherdo jekhipe kadale percepciasa. Kava opinia si ulavdo vi katar 67% Albaniake džuvljengo thaj 62% Romane džuvljengo (Grafiko 42).

O suporto si vi baro ande relacia te siguril pes egalutne čačipa e džuvljenge thaj šajimata te aven alosarde ande politikane ofisura sar e murša. Akava dikhipe si suportirimo kotar 80% ja maj but džuvlja taro paše sa e komunitetija – 94% taro Vlaina džuvlja, 93% taro Srbikane džuvlja, 92% taro Makedonikane džuvlja, 86% taro Turkikane džuvlja, 83% taro Bosniake džuvlja thaj 80% e Albanikane džuvljengo. Akava procento si nesavo maj tikno maškar e Romane džuvlja – 64% (Grafiko 43).

Maj dur, o procento e džuvljengo save na si len jekhipe e phenimasa kaj *“o murša si maj lače liderura sar e džuvlja”* si maj baro katar o procento e džuvljengo save si len jekhipe e phenimasa, anθ-e sa e komuniteturā, numaj e Albaniqeqe žene, kaj 28% e ženendar na si len jekhipe , thaj 43% si pe jekh gindo. Procento e džuvljengo save na gndinen kaj o murša si pošukar lideria taro džuvlja si paše štar droma majbaro taro džuvlja so pakjana o kontra, a odova si maškar e makedonikane džuvlja (61% nane pe jekhipe kaj o murša si majšukar lideria taro džuvlja, dži kote 16% godjaver vaj sasto godjaver), Romane žene (43% na si godjaver thaj 10% si godjaver vaj pherdo), thaj e Vlaine žene (53% na si godjaver thaj 14% si godjaver vaj pherdo). O procento e džuvljengo an i srbikano komuniteta save na si pe jekh gindo jali pherdo na si pe jekh gindo kaj e murša si maj lače liderura sar e žene si 57%, a o procento e manušengo save patān aver rig si paše duj drom maj tikno, kodo si 27%. 37% taro Bosniake džuvlja na pachan kaj o murša si pošukar lideria taro džuvlja, a 28% pachan kaj si gade. Akava procento e Turkikane džuvljengo save na si len jekh gindo e deklaraciassa (40%), si numaj 3 procentualno punktura maj baro katar e džuvlja save si len jekh gindo lača (37%, Grafiko 44).

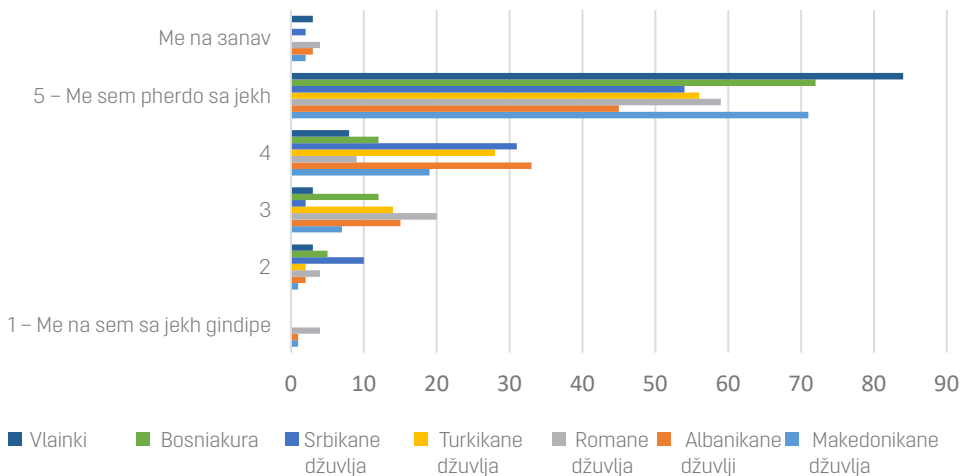
Numaj, e komunitetura si ulade ande pire atūncimata save si len relacia e lavāča kaj *“e žene daran katar bare responsibiliteturā”*. Kadja, maj but žene andar e komuniteturā Roma (60%), Makedonikane (56%), Vlašikane (55%) thaj Bosnikane (48%) na patān ke e žene daran te len maj bare responsibiliteturā, kana o maj baro kotor e Turkikane žene (58%) , Albanikane žene (51%) thaj Srbikane žene (31%) patān o kontrasto (Grafiko 45).

Jekh deputato phendas ano jekh intervju kaj o suportro so e džuvlja len kana von len than ki politika si maj but pučipe e individualno familijake valutenqo thaj praktikengo, numaj, jekh čačutno modelo šaj te dikhel pes maškar e džuvljija kotar e ruralne thana, bizo dikhipe e etnicitetosqo: *“Me gndinava kay sito but individualuno, numaj isi yekh stereotipi kay o minoritetune komunitetya konsideringyona sar maj hari akomodativune ano akava dikhipe. Ande muro eksperiencia, von (minoritetonge džuvlja) si sajekh suportirime, von si respektive soske von den paše angle, odolesqe me na dav дума e stereotiposa. Akana dikhas kaj e stereotipura kotar e ruralno versus urbano ambienti shaj te sikaven diferencie kate, soske o maj tikno ambienti si maj phandlo, soske von inkren pire tradicionalno funda. Numaj, jekh diferēnca anθ-o suportro šaj te avel maškar e ruralne thaj e urbane ambiēnturā, te lel pes sama kaj e ruralne ambiēnturā si maj phandle, kaj e tradicionalne funda si arakhline. Isi amen ruralno thana kote isi dominantno makedonikani populacia, numa olen nane len pani te pijen, pani bašo thovipe, bašo neve bijande čhave. E džuvlja save djivdinen ano odola kondicie na gndinen sar te resen ano Skopje thaj te hasarenpe ani politika... Te vakerolpe kobor akala džuvlja ka ljen suportro tari piri familia te džan ano politika, chi ka oven suportirime niso.”*

Ande relacia kadale konsideraciencia, jekh reprezentanto katar o Guvermento, savo si etnikano Albanco, sikavda kaj bizo dikhipe e suportrosko so e džuvlja šaj te len ande pire kariere katar piri familia, i societeta šaj te ovel seriozno pharipe: *“Me simas baxtalo te avel man o suportro katar me thaj miri familija nisar na sama tretirime averčhande sar miro phral, numa ko momenti kana mukhlem o kher džangleme kaj trubul te marav man bašo miro than...”*

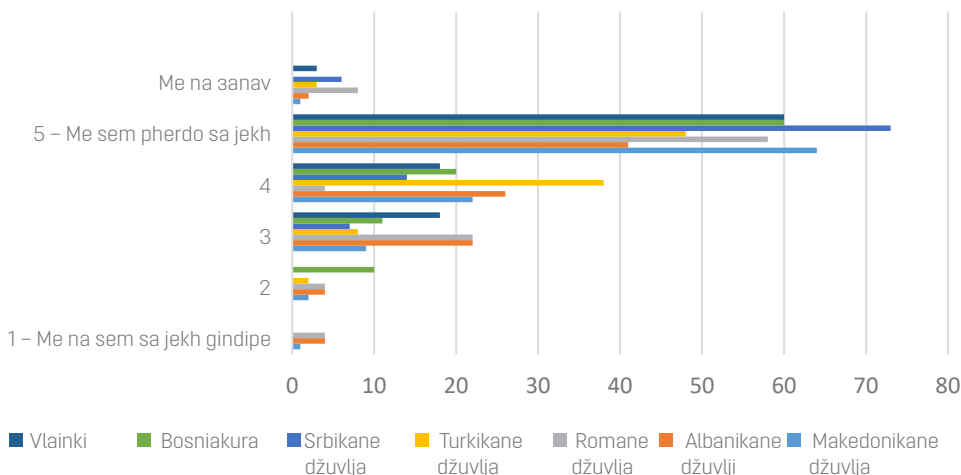
E džuvlja katar sa e etnikane komunitetura si konvincime kaj e džuvlja šaj te oven lače politikane manuša thaj trubun te oven inkurajime te kandiduin pe kandidatura.

Grafiko 41. Pe jekh skala katar 1 (na si but lačhes) ži ka 5 (but lačhes), mangav tut te des jekh nota kadale frazaqe: E žene šaj te aven lače politikantura thaj trebal te aven inkurajime te kandiduin pes vaš o ofiso (%)

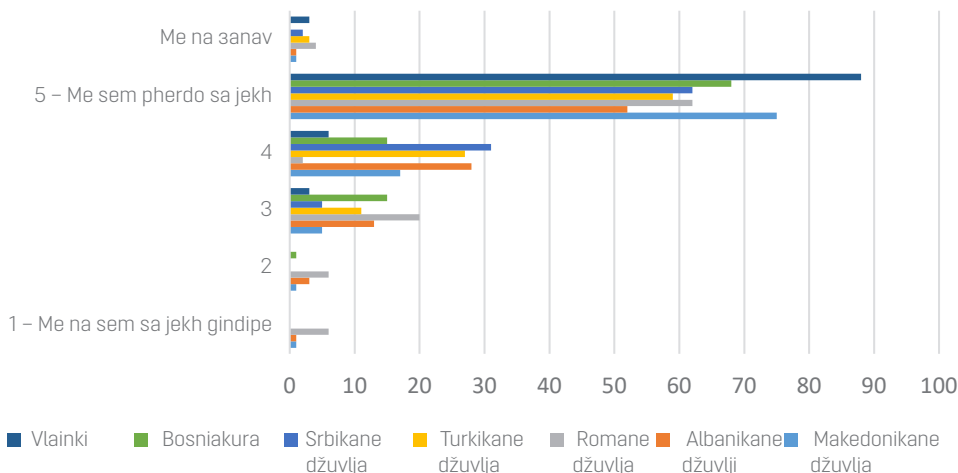
E decizia te lel pe andre ande politika trobuj te avel e djuvliangi responsebilita.

Grafiko 42. Pe jekh skala katar 1 (na si man but lačhipen) ži ka 5 (but lačhes), mangav tumen te den nota kadale propoziciaqe: E džuvlja trubun te len than ande politika, bizo dikhipe e dikhipnasko katar lenge dada thaj deja / partnerura (%)

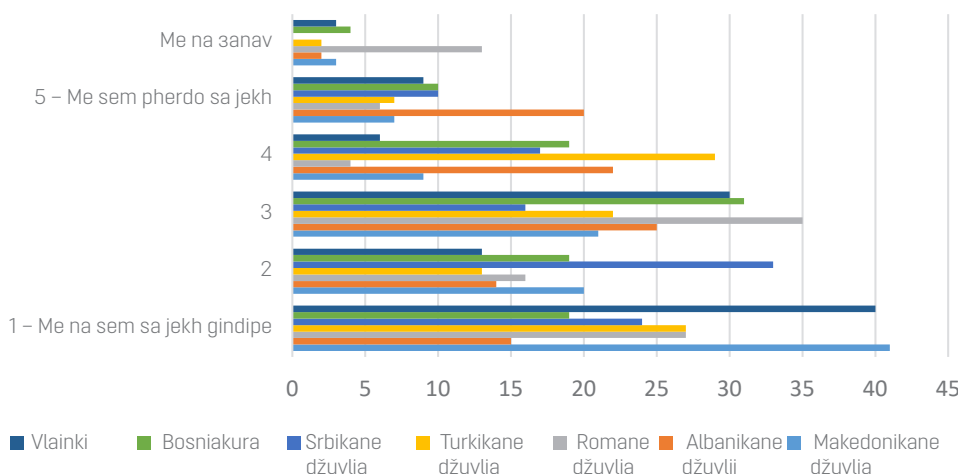
E džuvlja trubun te avel len egalutne čačipa thaj šajmata te aven alosardine ande politikane thana sar e murša.

Grafiko 43. Pe jekh skala katar 1 (but na sem sa jekh) ži ka 5 (si but sa jekh), mangav tumen te den jekh nota kadale frazaqe: E žene trubun te avel len jekhutne šanse sar e murša te aven alosarde anθ-o politikano ofiso(%)

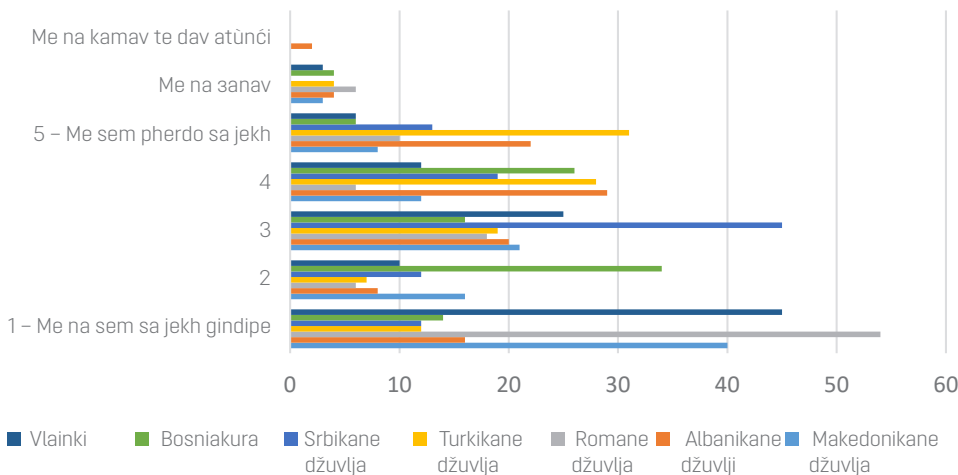
O majbaro kotor e džuvljengo taro sa o komunitetia, numa o albaniakere džuvlja, na pačana kaj o murša si pošukar lideria taro džuvlja.

Grafiko 44. Pe jekh skala katar 1 (na si but lačho) ži ka 5 (but lačho), mangav tumen te den jekh nota kadale propoziciaqe: E murša si maj lačhe liderurā sar e žene (%)

E komunitetura si ulade ande pire percepcie te si vaj na e džuvlja daran te len bare responsibilitetura.

Grafiko 45. Pe jekh skala katar 1 (na sem sa jekh) ži ka 5 (sam sa jekh), mangav tumen te den jekh nota kadale propoziciaqe: E žene daran katar bare responsibilitetură (%)

O maj baro kotor e džuvljengo katar sa e komunitetura ka alosaren kandidato savo del suportu pala lačharipe e džuvljikane poziciako ando amalipe. Turkikane džuvlja (81%), Srbikane džuvlja (78%) thaj Vlainake džuvlja (78%) si majbare suporterija gasave kandidaturenge, palo lende aven e Romane džuvlja (74%), e Bosniake džuvlja (74%) thaj e Makedonikane džuvlja (71%). Sar so si e džuvlja kotar e Albansko komuniteta, iako o majbaro kotor olendar ka alosarel vi kandidato e gender-sensitivno programosa, akava procento si nesavo maj tikno komparacia e avere komunitetencar, 54% (Grafiko 46).

Maj dur, e džuvlja jekhutne phende kaj e džuvlja ka keren maj lače advokacia pala e džuvljange trubujimata (%). Opral 70% e džuvljengo taro sa e komunitetija si len sa jekh gindo jali saste si len godi kadale phenimasa, i.e. 87% e Bosniake thaj Vlainake džuvljengo, 83% e Srbikane džuvljengo, 82% e Romane thaj Makedonikane džuvljengo, 74% e Turkikane džuvljengo thaj 72% e Albanikane džuvljengo (Grafiko 47).

O sasto nivelo pozitivno responso sas kerdo kana von sas pučhle maj specifično te patjan kaj e džuvljikane politikane manuša ka reprezentuin maj mišto e džuvljikane trubulipa ande lengi komuniteta. Akana, 88% e džuvljengo kotar e Turkikani komuniteta si len sa jekh gindo ja se si len sa jekh gindo kadale phenimasa, palal lende aven 84% e Vlainake džuvljengo, 83% e Bosniake džuvljengo, 81% e Makedonikane džuvljengo, 80% e Romane džuvljengo, 77% e Albanikane džuvljengo thaj 76% e Srbikane džuvljengo (Grafiko 48).

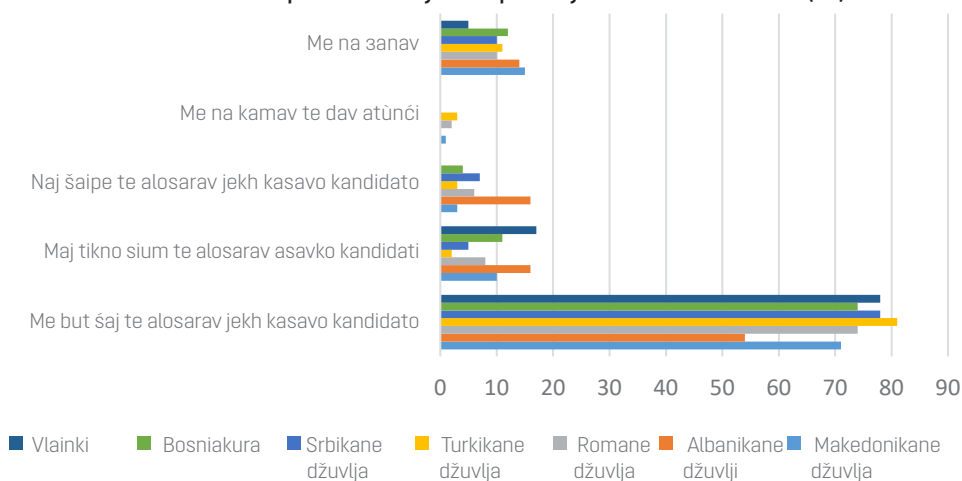
O majoriteto anda le zuvla vi phenen ke o politično trajo ando them avilov maj cera korupcia thaj maj cera violentno te avna le zuvla maj but ande kado. Sar si, 70% e Albanikane thaj e Bosniake džuvljengo silen godi jali sasto silen gndipe kaj o džuvlja ka keren o politikano dživdipe maj tikno koruptivno, sar ini 61% e Makedonikane džuvljengo, 57% e Turkikane džuvljengo, 53% e Vlainake džuvljengo, 52% e Srbikane džuvljengo thaj 37% e Romane džuvljengo (Grafiko 49). Jekh similarno atünčipen sas reslo kana sas pučhle kobor von si pe jekh gindo e deklaraciača kaj e žene ka keren o politikano živdipen maj tikno violentno, kaj 77% e Bosniake thaj 75% e Albanikane džuvljenqe sas pe jekh gindo vaj zurales pe jekh gindo, sar vi 69% e Srbikane džuvljengo. thaj Makedonikane džuvlja, 65% e Turkikane džuvljengo, 55% e Vlainake džuvljengo thaj 37% e Romane džuvljengo (Grafiko 50).

E džuvljija vi dikhen e džuvljikane politikantura sar majbut angažirime ko stato e socialno protekciako ano them. Opral 60% e džuvljengo katar sa e komunitetura patjan kaj e džuvljikane politikane manuša ka zuraren e socialo protekciake politike. Ande relacia kadalesa, 77% e Bosniake džuvljengo si pe godo vaj sasto pe godova akaja mothodipe, palo lende 73% e Albaniakere džuvljengo, 70% e Makedonikane džuvljengo, 64% e Vlainake džuvljengo, 63% e Romane thaj Turkikane džuvljengo thaj 61% e Srbikane džuvljengo žene (Grafiko 51).

Ande relacia kadale rezultatos, jekh katar e deputatura save sas intervjuirime phendas kaj e kriteriumura te angažuin pes e džuvlja ande politika si averčhande katar e kriteriumura pala e murša, so si jekh aver pharipe e džuvljenge save roden politikani kariera. Voj phenda: *“Tu ka aves krisardo, sar džuvli, vaš sa... Tu ka aves kritizirime vaš sa so o murš na ka avel kritizirime. E murša si kritikuime numaj kana si len finansikane zloupotrebe, e žene, pe aver rig – vaš sa. Amen isi amen politikari ano Balkan o Edi Rama, kasko trademark si kolorime strube thaj skurto kalci, thaj akava dikhela pe empatijasa, kaj si unikalno, kaj si aver, kaj nashti te replikirinel pe, thaj kaj akava si lesko karizma . Gîndin tumen te kerav kodo... Kamen te ginaven e minatură ži kana e manuša astaren te vorbin pal-e mire kolorime krećuneske ćorre?”.*

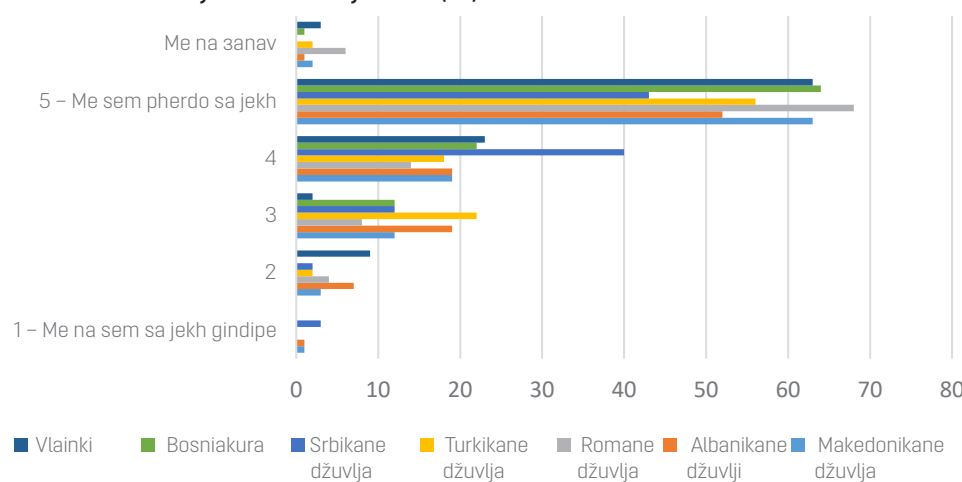
Majbaro kotor e džuvljengo taro sa o komunitetia den glaso bašo kandidatia kola an olengere programia inkljen suporto te lačharel pes i pozicija e džuvljangi ko amalipa.

Grafiko 46. Ka alosaren jekh kandidato savo ande piro programo inčarel aktivitetu- ra te lačharel pes e džuvljikani pozicija ando societeto? (%)

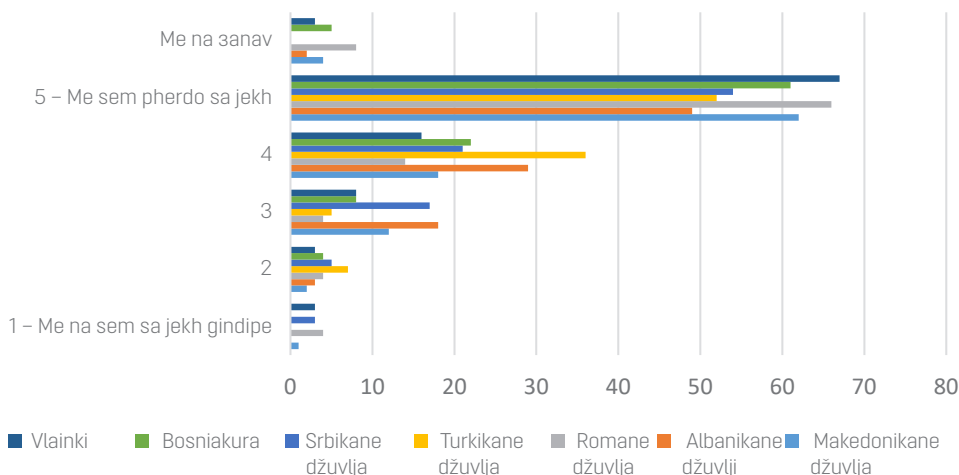
E džuvlja jekhutne si pe jekh gindo kaj e džuvlja politikane manuša ka reprezentirinen majšukar pire trubujipa.

Grafiko 47. Pe jekh skala katar 1 (na si but lačhes) ži ka 5 (but lačhes), mangav tut te des jekh nota kadale propoziciaqe: E žene ka reprezentisaren maj mišto e džuvljikane trubujimata (%)

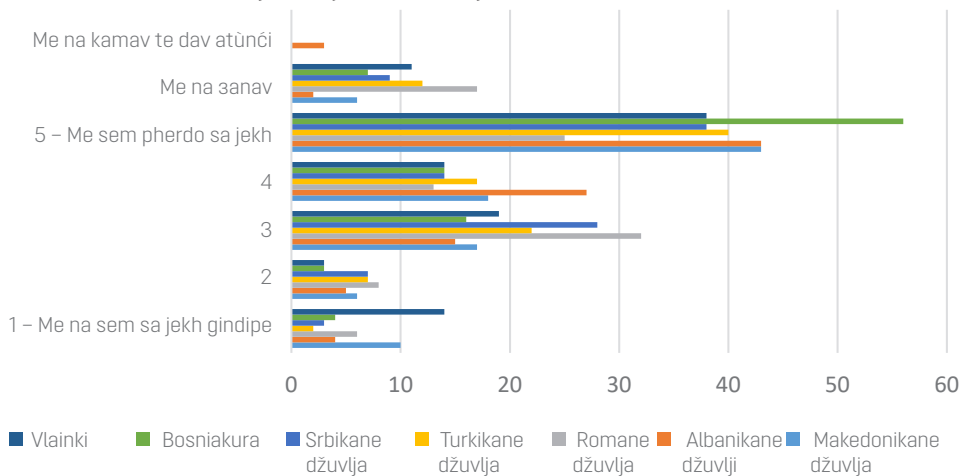
E džuvlja patjan kaj e džuvlja politikane manuša ka reprezentuin maj mišto e džuvljange trubujimata ande pire komunitetura.

Grafiko 48. Pe jekh skala katar 1 (na si man but lačhipen) ži ka 5 (but lačhes), man-gav tumen te den nota kadale propoziciaqe: E džuvlja ka reprezentirin en maj mišto e trubulimata e džuvljenge kotar piri komuniteta

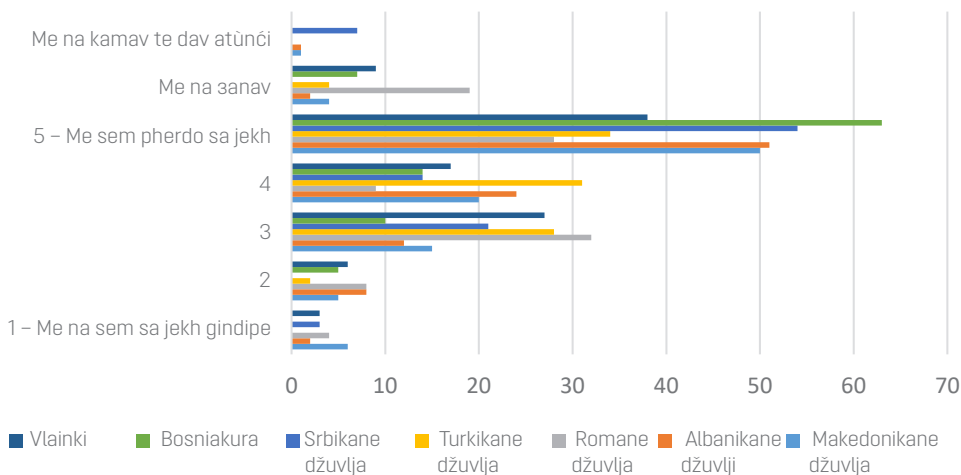
E džuvlja pachan ke e džuvlja politikura si te keren o politikano trajo maj cera korupcia.

Grafiko 49. Pe jekh skala katar 1 (na si man but lačhipen) ži ka 5 (but lačhes), man-gav tumen te den nota kadale propoziciaqe: E džuvlja ka keren o politikano dživdipe maj tikno koruptivno (%)

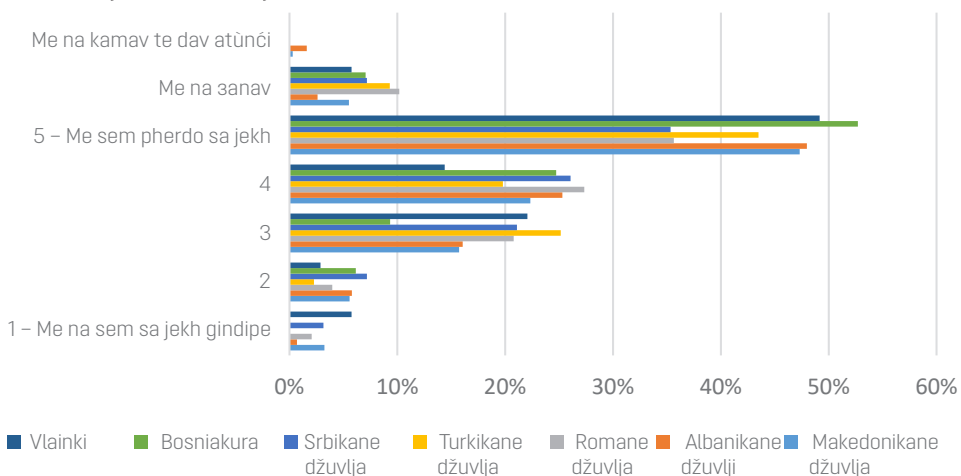
E džuvlia pachan ke e džuvlia politikura si te keren o politicno trajo maj cera violentno.

Grafiko 50. Pe jekh skala katar 1 (na si man but lačhipen) ži ka 5 (but lačhes), mangav tumen te den nota kadale propoziciaqe: E džuvlja ka keren o politikano živdipe maj tikno violentno (%)

Džiuvlane politikura si te zuraren e socialno protecia ando them.

Grafiko 51. Pe jekh skala katar 1 (na si man but lačhipen) ži ka 5 (but lačhes), mangav tumen te den nota kadale propoziciaqe: E džuvlja ka zuraren e politike pala socialo protekcia (%)

E respondentura sas vi pučle te patjan kaj e džuvlja na ka oven sa kadja influencijake sar e murša, thaj kaj von na ka šaj te implementirinen e politike save von advocirinen ko jekh nivelo sar e murša. E rezultatura sikaven kaj maj but e džuvlja katar paše sa e komunitetura na si len jekh gindo kadale phenimasa. Name, dopaš taro Romane džuvlja (55%), Srbikane džuvlja (53%) thaj Makedonikane džuvlja (51%), dži ko nesavo nivelo nane pe godova akaja vakeribe, sar ini 42% taro Bosniakere džuvlja thaj 35% taro Vlainake džuvlja. Ani yaver rig, 51% taro Albanyune džuvlja isine saste vay saste siton saste kay e džuvlja na ka oven sar influenza sar o murša thaj na ka oven šaipe te implementinen pire politike, a 20% pachana o kontra. O procento e Turkikane džuvljengo save si saste e deklaraciasa si barabar e procentosa save na si saste, kodo si 29% thaj 30% respektivno (Grafiko 52).

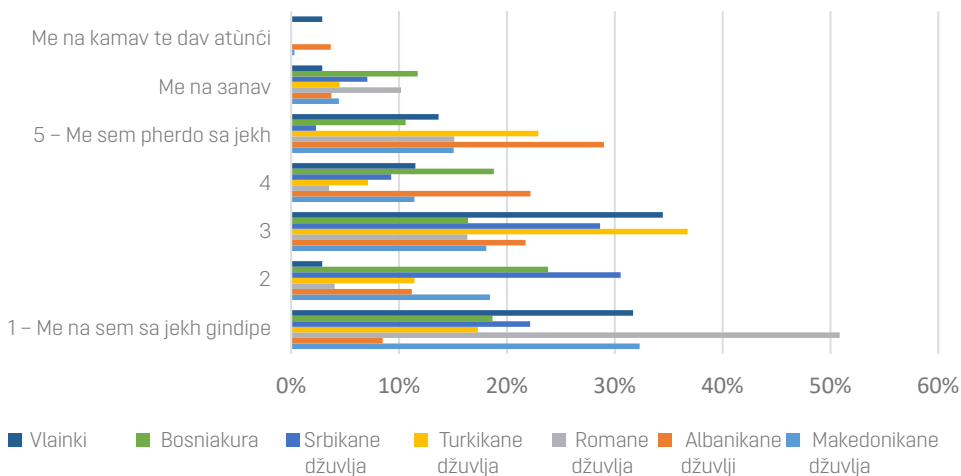
Numaj may baro kotor e Romane džuvljengo (47%) thaj Makedoniake džuvlja (37%) na siton ano dikhibe kay o murša ani politika lena decizie ano anav e džuvljengo ani politika, džikote o majoriteti e džuvljengo taro yaver komunitetya isine pe yekh rig. Duj trinto kotor e Vlain džuvljengo (65%), paše dopaš e Turkikane džuvljengo (55%), Albanikane džuvljengo (54%), Srbikane džuvljengo (49%) thaj Bosniake džuvljengo (43%) patjan kaj e muršenge politikane manuša len decizie pala pire džuvlikane kolege (Grafiko 53).

Numaj, e džuvlja si ulade kana avel kaj e percepcia pala e džuvljikani čači influenza ande politika. Maškar e Albanikane (42%), Makedonikane (37%) thaj Srbikane (31%) komunitetura, jekh maj baro procento e džuvljengo patjan ke e žene anθ-i politika si len vareso influento ande relacia kodolenča save patjan ke na si len (23%, 20% thaj 11% , respektivno). Ko kontrasto, i percepcia si putardi maškar e aver komunitetura, kaj 42% e Romane džuvljengo, 34% e Vlainake džuvljengo, 30% e Turkikane džuvljengo thaj 28% e Bosniake džuvljengo pačanen kaj e džuvlja ki politika si len cikni vaj nane len influenza, a o procento e džuvljengo andar pire komunitetura save pačan aver si maj cikno (15% e Romane džuvljengo, 21% e Vlainake džuvljengo, 19% e Turkikane džuvljengo, 18% e Bosniake džuvljengo). Numaj, signifikantno gendo e džuvljengo ačhola bidecizime pe akava pučipe - 59% e Srbikane džuvljengo, 54% e Bosnikane džuvljengo, 45% e Vlainake džuvljengo, 42% e Turkikane džuvljengo, 39% e Makedonikane džuvljengo, 37% e Romane džuvljengo thaj 28% e Albanikane džuvljengo (Grafiko 54).

Reflektirindoj akaja percepcia, jekh deputati ulavgja eksperienca bašo specifično pharipa so o džuvlja arakhena pe kana zumaven te inicirinen paruvipa thaj te pheren piro mandati: *“Tradicionalno, ani Makedonijaki politika, amen isi amen jekh vakeribe so savore džanas, thaj odova si: ‘na ripple’, so znachil te inkeres o pani čhivdo, bi te dikhel pes te si o pani pherdo rat, e kanrenca. Sa jekh si e muršenge, numaj tradicionalno me gindiv kaj si maj but reslo e džuvljenge. Soske avel lenge naturalno soske si kultura, mangel thaj na insistirinen.”*

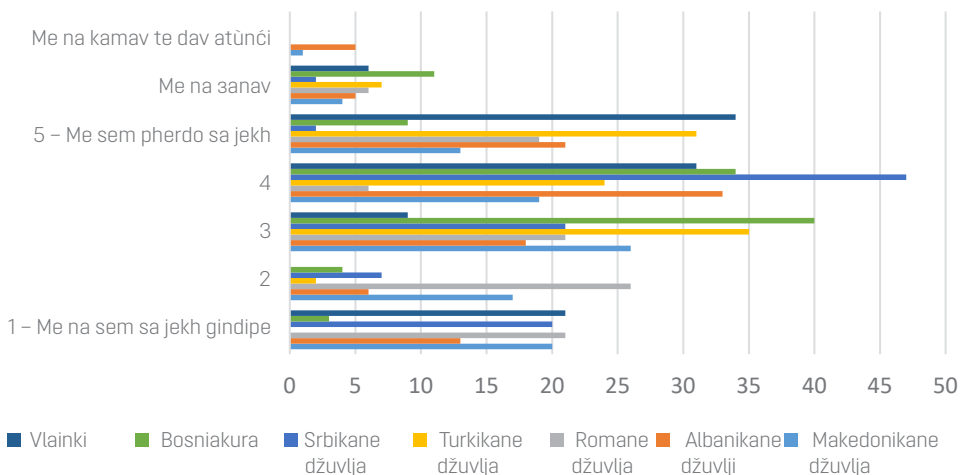
O maj baro kotor e džuvljango na pačal kaj e džuvlja politikane manuša našti te oven sar e murša te keren piri politika. E Albanikane džuvlja si jekh isklučipe, a o maj baro kotor patyal aver. Turkikane džuvlja si ulade pe akava pučipe.

Grafiko 52. Pe jekh skala katar 1 (but na sem sa jekh) ži ka 5 (si but sa jekh), mangav tumen te den nota kadale propoziciaqe: E žene na ka aven sa kadja influento sar e murša thaj na ka šaj te implementisaren pire politike (%)

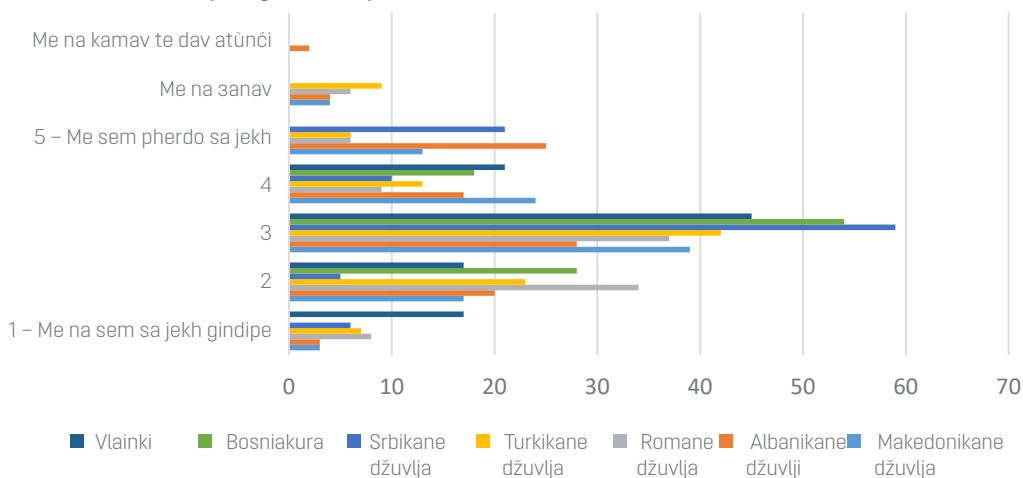
O maj baro kotor e džuvljango katar paše sa e komunitetura patjan kaj e murša ande politika len decizie ande džuvljango anav ande politika. O majbaro kotor taro Roma thaj Makedoniakere džuvlja pachan o kontra.

Grafiko 53. Pe jekh skala katar 1 (na si but lačhes) ži ka 5 (but lačhes), mangav tut te des jekh nota kadale frazaqe: E murša anθ-i politika len decizie anθ-o anav e žuvljenqo anθ-i politika (%)

Maj but džuvlja si bi-decizirime kobor si e džuvlja influantno ki politika. O procento e džuvljengo katar diferentne komunitetura saven si specifično opinia pe akava pučipe sikavel diskriminacia.

Grafiko 54. Pe jekh skala katar 1 (na si len influenca) ži ka 5 (but influenca), mangav tumen te den jekh nota kadale propoziciaqe: Sar gindis ke si influenca e džuvljenge anθ-i politika? (%)

Maj but katar o dopaš e džuvljengo katar paše sa e komunitetura den suportu pala obligatorikane kvote pala reprezentacia e džuvljangi pe kandidaturengi lista katar politikane partie. Akana, 77% Turkikane džuvljengo si ko favori e kvotengo, sar ini 66% Roma thaj Bosniake džuvlja, 64% Srbikane džuvlja, 61% Makedoniakere džuvlja thaj 59% Albansko džuvlja. E džuvlja kotar e Vlašikani komuniteta si eksepacia, kote so dopaš olendar (50%) si kontra thaj 41% si protiv e kvotenge. Paše odova, 29% taro Srbikane džuvlja isine ini mamuj kvote, sar ini 19% taro Bosniake thaj Makedonikane džuvlja, 14% taro Albansko džuvlja, 8% taro Turkiakere džuvlja thaj 4% taro Romane džuvlja. Numay, yekh signifikantno procenti e respondentengo vakergya kay na silen familiari-teti e kvotencar, kova si 30% e Romane džuvljengo, 22% e Albanyune džuvljengo, 20% e Makedonikane džuvljengo, 15% e Turkikane thaj Bosniake džuvljengo, 9% e Vlainske džuvljengo thaj 7% e Srbikane džuvljengo (Grafiko 55).

E džuvlja save na den suportu e kvotenge sas maj dur pučle te mothoven piri pozicia, thaj paše dopaš olendar (47%) phende kaj o gender na trubul te ovel kriteriumi te šaj vareko te ovel ki lista e kandidaturengi. Maj dur, 18% pachan kaj naj trubujipe pala kvote soske e džuvlja aba si len jekhutne politikane čačipa sar e murša, 14% phende kaj jekh politikani partia si la čačipe te aranžirinel piri kandidatoski lista sar voj kamel, thaj 6% phende kaj e džuvlja politikane manuša si telal o kontrolu pe lengere manuša. Numaj

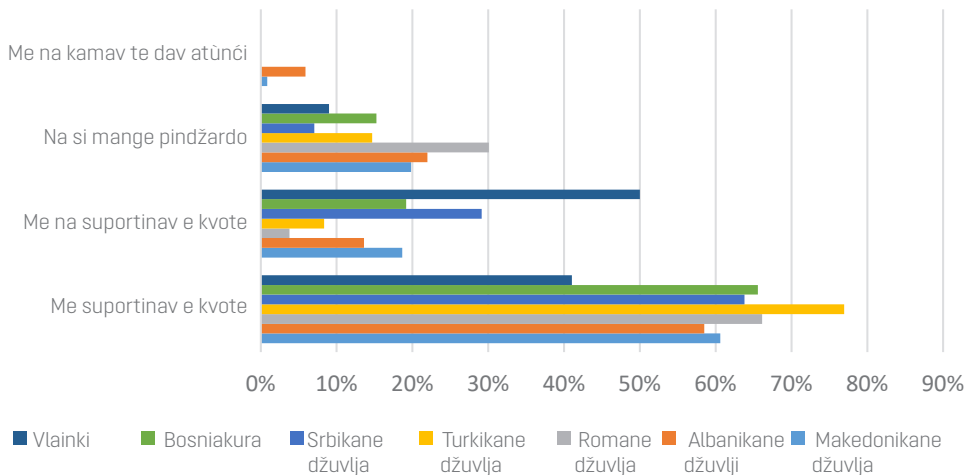
3% patjan kaj si normalno kaj e džuvlja te oven reprezentirime ki politika maj cikni kotar e murša (Grafiko 56).

E opinie e intervjuime džuvljikane politikane manušengo si diferentno ande relacia pala lengi perceptia pala o lačhipe thaj o hasnipe e kvotengo, thaj te šaj avel jekh aver drom te inkrel pes thaj te vazdel pes o numero e džuvljengo ande politika. Jekh deputato phendas: *“Te si maj but džuvlja ki mesala, thov stolura, sostar te hasnis kvote?”* Ande jekh grupa muršenqi anθ-o manažmènto, kana duj zene mukhen te bešen, sigo vazdel pes o pučhipen: - *‘Sar resle othe?’*, thaj anθ-o fundo bašalel pes i gili *‘Kasqi san?’* nasvajvel man, na ke na. Anda kodo, o pučhipen si te si ke e žene atunč na ka resen i politikani pozicia vaj von numaj na ka aven mukhle, vaj ka ovel jekh kombinàcia e dujenqi.”

Pe aver rig, lako kolega ano Parlamento akcentirindas lako suporto vash e kvota thaj advokatil vash lako vazdipe: *“Te keras buti vash te vazdas e kvota kotar 40 ji ko 50 procentia, vash maj but džuvlja ano exekutivo brancho.”*

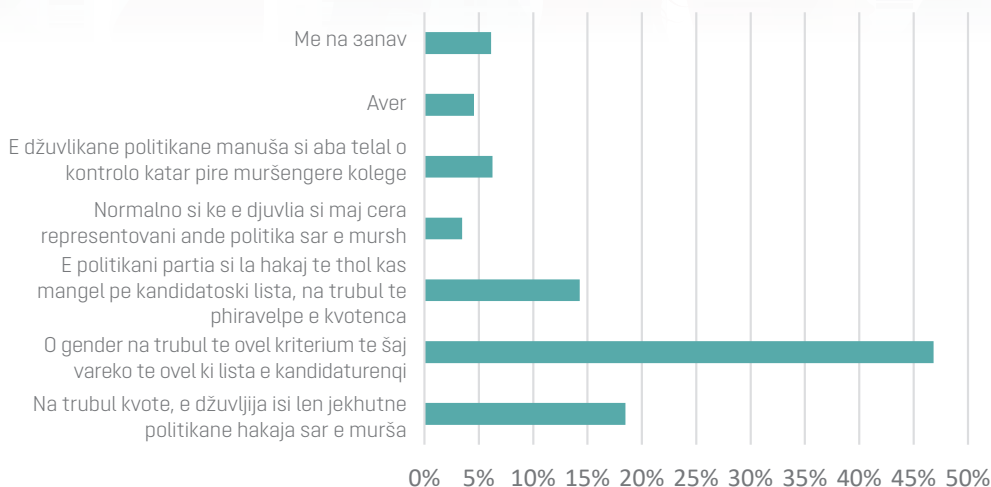
Majbaro kotar e džuvljengo katar paše sa e komunitura den suporto e kvotengo pala reprezentacia e džuvljangi pe kandidaturenge liste katar politikane partie.

Grafiko 55. Si tumen suporto pala obligatorikane kvote pala reprezentacia e džuvljangi pe kandidaturake liste e politikane partiengo? (%)

Dopash anda ziene kaj si karing le kvoter phende ke gender chi trobujas te avel jek kriterium te avel varikon pe kandidatongi lista.

Grafiko 56. Te na suportisares e kvote, sostar si kodo? (%)

E džuvlja sas pučhle te džanen e buti e džuvljikane konsilierenge andar lengere komunalne konsilura, pe save 84% e Romane džuvljengo, 78% e Vlainake džuvljengo thaj 77% e Turkikane džuvljengo, sar vi 70% e Turkikane džuvljengo, 69% e Makedonikane džuvlja, 58% taro Albansko džuvlja thaj 53% taro Bosnikane džuvlja dende negativno odgovori. Numaj paše jekh trinto kotor e Bosniake džuvljengo (36%), Albanikane džuvljengo (27%) thaj Makedonikane džuvljengo (27%) phende kaj si pindžarde, a sar ko aver komunitetura, akava procento si maškar 11% maškar Romane džuvlja thaj 18% maškar Srbikane džuvlja (Gafiko 57).

Jekh baro procento e džuvljengo vi na džanen e džuvljikane deputatura ando Parlamento. Odova si o ćaćimos vaš duj-trinto vaj maj but žene andar svako komuniteta, astardindoj katar 60% žene andar albanikani komuniteta, 67% žene andar i Bosniaqi komuniteta, 69% žene andar i Makedonikani komuniteta, 74% žene andar e Srbikani komuniteta, 75% džuvlja andar Vlašikani komuniteta thaj 91% džuvlja andar Romani komuniteta. Maj tikno kotar jekh trinto kotor e Makedonikane džuvljengo (27%) phende kaj si pindžarde e džuvljencar MP-a, sar ini 21% e džuvljengo kotar e Albanikani komuniteta, 19% e džuvljengo kotar e Srbikani thaj Valaki komuniteta, 18% e džuvljengo kotar e Bosniaki komuniteta, 11% žene andar i Turkikani komuniteta thaj 9% žene andar i Romani komuniteta (Gráfico 58).

E respondentura sas pučhle te den anav e politikane lideresqo an-o them kasqo stilo e lideresqo von dikhen lačhes. Vi te o baro kotor e džuvljengo katar sa e komunitetura phende kaj nane asavko lideri ja kaj von na pindžaren asavko lideri, numaj, maškar e džuvlja save dine atunci kana sas o pučhipen katar paše sa e komunitetură, e anava e muršikane politikane liderenqe sas maj but. Mashkar sherutne si citime kotar jekh trinto

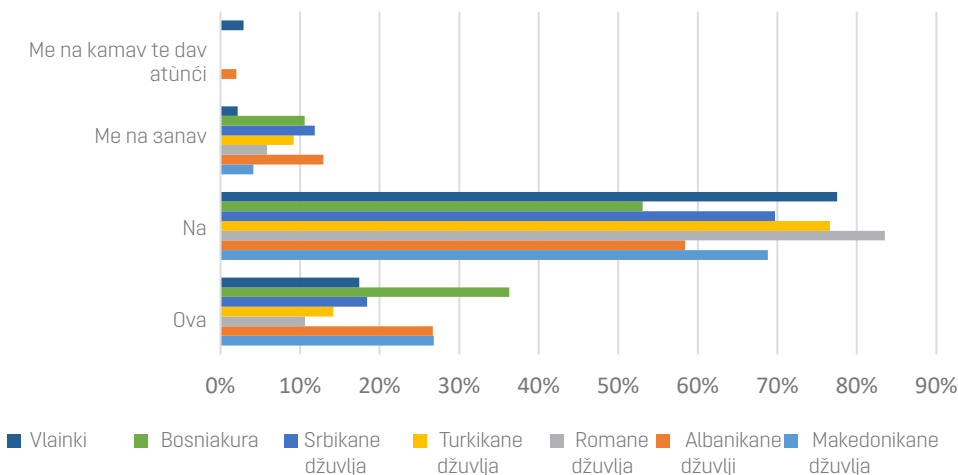
kotor e Srbikane džuvljengo (35%) thaj Romane džuvljengo (32%), a džuvlikane politika-
ne lideria si citime kotar 9% thaj 2% kotar e duj komunitetura, respektivno. O ćaćimos
si sa jekh vaš e komunitetura Vlašikane thaj Makedonikane, kaj 30% e Vlašikane žene
dine jekh muršikano anav, thaj 13% jekh džuvlikani, kodo si, ke 20% e Makedonikane
žene dine jekh muršikano anav, thaj 12% jekh džuvlikani anav. I diferença si maj tikni
dikhli anθ-i Albaniaqi komuniteta, kaj 11% anavārde jekh muršesqo politiko. thaj 6%
žene; kana e procentura si barabar andar e Turkikane (7% – murša, 6% – žene) thaj e
Bosniake komunitetura (15% – murša, 16% – žene, Grafiko 59).

O rodipe maj dur sikavda kaj e džuvljikane politikane manuša save peren ko na-majo-
ritetno komunitetura si tikno, te sine varekana, ašunde kotar o publiko. Kodo si, ande
pandž katar e efta komunitetura, opral 83% e džuvljengo phende kaj von na ašunde
vaj či ginavde jekh vorba katar jekh džuvli katar jekh minoritetoski komuniteta ande
politika. Odova si 92% taro Turkikane džuvlja, 88% taro Makedonikane džuvlja, 87%
taro Romane džuvlja, 86% taro Srbikane džuvlja thaj 83% taro Vlainensko džuvlja. Vi
te si signifikantno, akava procento si maj tikno maškar e Bosniake džuvlja (75%) thaj e
Albanikane džuvlja (62%, Grafiko 60).

Jekh deputato, savo perel kotar jekh maj cikni komuniteta, priznaisarda kaj e džuvlja
politikane manuša si maj cikne dikhline ano publiko, thaj voj sikavda akava problemo
sar direktno konsekvencia e cikne resursengo save so e džuvlja isi len vash promociake
resarina: *“Ano realiteti, e džuvlja si maj cikne prezentirime kotar o murša ande medije, von
si maj cikne promovirime, thaj jekh katar e rezona pala sa akava si alokacia e resursengo.”*

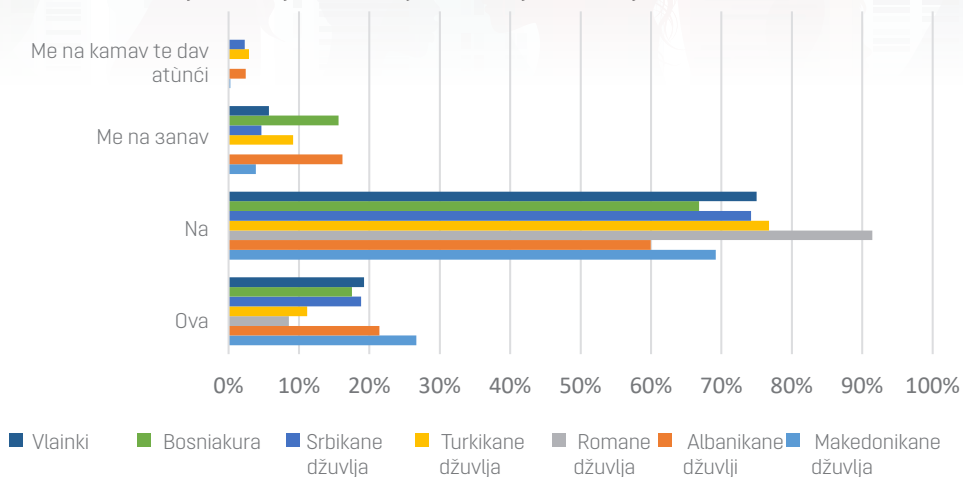
E džuvlja katar sa e diferentne komunitetura si ande bari rig bi džanglipe pala e buti e džuvljange konsilierenge ande lenge kommunalne konsilura.

Grafiko 57. Si tumen pinzardo e butačca e zuvlačqe konsilačrenqe anθ-o Konsilo
tumare Komunaqo?

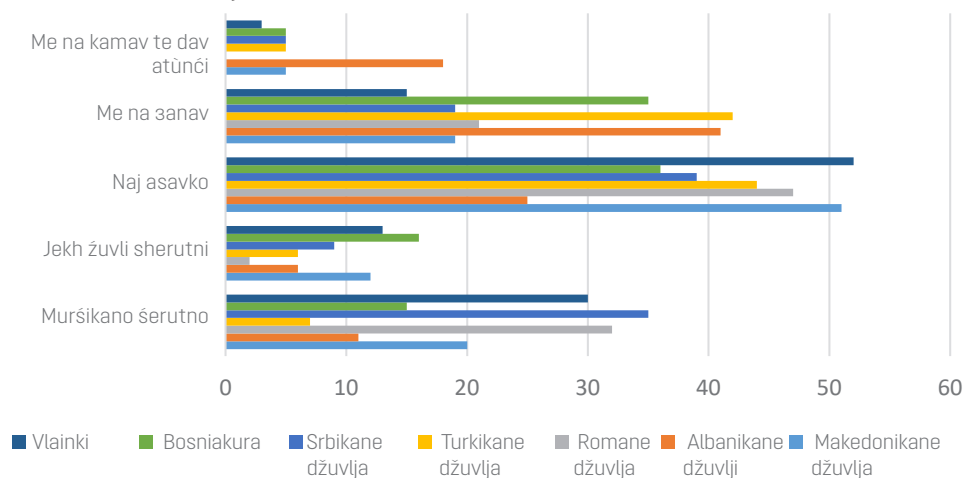
E džuvlja katar sa e komunitetura generalno na džanen e džuvlja save si deputatura.

Grafiko 58 Si tut prinžaripen e žuvljikane deputatonqe? (%)

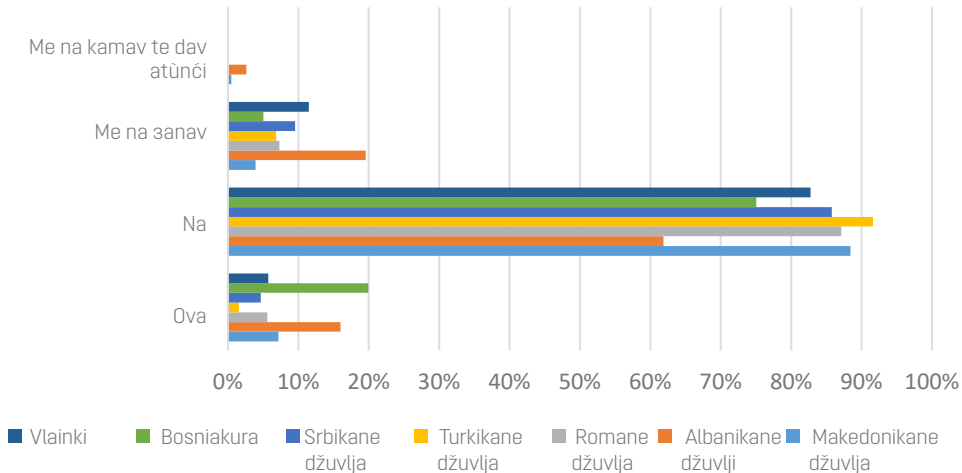
E džuvlja katar sa e komunitetura mothoven anglal jekh murš lideri sar pozitivno egzamplo pala leadersko stilo.

Grafiko 59. Anav jekhe politikane lideresqo anθ-i Nordutni Makedonia savesqo stilo e lideresqo dikhes sar lačo (% , butvarne alosarimata)

E džuvlja naj ekspozime pe politikane manušengo vakeribe save aven katar e džuvlja save si membrura minoritetonge komunitetosko.

Grafiko 60. Anθ-e palutne 7 divesa, ašundes (vaj xramosarde) jekh vakeripen jekhe rromenqo anθar jekh minoritetosqi komunitèta anθ-i politika? (Pe televizia, anglal, po interneto, ande jekh gazeta... %)

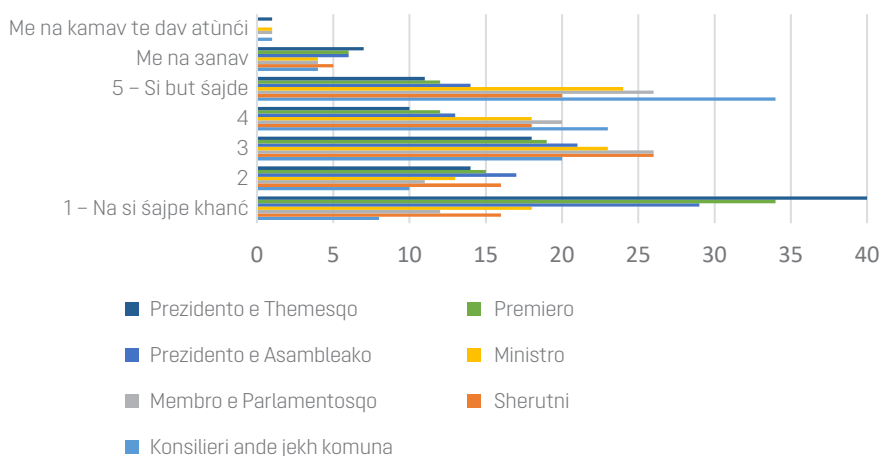

E džuvlja si vi skeptikane pala e šajipe kaj e džuvlja katar na-majoritetoske komunitura ka arakhen pes ande uče politikane pozicije ande maj pashe avutnipe. Kana sas pučhle pe jekh skala katar 1 (na-šaj) ži ka 5 (but šaj) te den jekh nota e šajutnimatenqi e džuvljenqi katar e minoritetne komuniteturā te astaren jekh varesavi bari politikani pozicia, opral o dopaš e džuvljenqo (54%) patān ke si bišajutno jekh džuvli katar jekh minoritetno komuniteti te ovel prezidento e themesko. 40% lendar si zurales konvincime kaj na ka ovel odova. Pe aver rig, 21% gindin o kontra, kodo si ke si šajpe vaj but šajpe ke jekh džuvli andar jekh minoritetoski komunitèta ka avel anθ-i kadaja pozicia. Kadala rezultatura si varesar similarne kana avel kaj e politikane pozicie e premieresqe thaj e prezidentosqe e parlamentosqe, kaj 49% e ženendar na patān ke jekh džuvli andar jekh minoritetosqi komunitèta ka avel premieri (34% lendar phende kaj jekh kasavi buti ka šaj te na avel nisar), thaj 46% si len sa kodo gindo pal-i pozicia e prezidentosqi e Asambleaqi (29% lendar dine atünči 1 – na šaj te avel khanć). Ko kontrasto, 24% e džuvljenqo patjan kaj si šajipe te ovel džuvlikatarna-majoritetosko komuniteto te avel angluno ministro, thaj 27% patyan sa kodo vash o prezidento e Asambleako (Grafiko 61). E procentura si maj optimisticne ando pushipe pa e politikane pozici sar ministro, deputato, borgmästare thaj kommunfullmäktige. Pashe dopash kotar o respondentia (46%) vakerde kay si shaibe vaj but shaibe vash yekh qhay kotar yekh minoritetuni komuniteta te ovel deputati, 42% pakyana kay sa odova si shaibe vash politikani poziciya sar ministri ano Gavermento, thaj 38% vash e pozicia e sherutne foroski. Procenti e

džuvljengo kola na silen godova si 23% baši pozicia sar deputati, 31% baši pozicia sar ministri, thaj 32% bašo šerutno. E džuvlja si majbut pačavde kana si o lafi baši politikani pozicia e membrosko e komunalno konsilosko, kote paše duj trito kotor (57%) dende atùnći kaj si šajipe vaj but šajipe kaj jekh džuvli kotar jekh minoritetno komuniteto ka alosarel pes sar komunalno konsilèro, kana numaj 18% patàn o kontrasto (Gràfiko 61).

Sar jekh politikani pozicia lel maj but politikani zor, e džuvlja aven maj cikne thaj maj cikne konvincime kaj jekh džuvli katar jekh minoritetoski komuniteta ka avel varekana alosardi pe kodi pozicia.

Grafiko 61. Savi si i probabilitèta kaj e žene katar e na-majoritetosqe komunitètură te astaren varesave anθar kadala šerutne pozicie: (%)

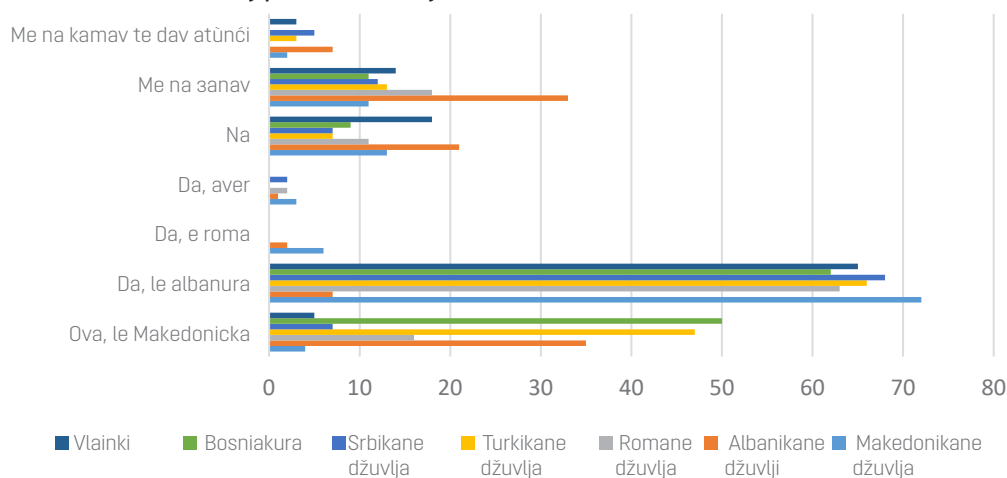
Opral duj-trinto kotor e džuvljengo katar sa e komunitetura, numaj e Albanikane, patjan kaj e Albansko komuniteta si but reprezentirime ko politikano thaj publikano dživdipe e themesko. Akaja percepcia isi 72% taro Makedonikane džuvlja, 68% taro Srbikane džuvlja, 66% taro Turkikane džuvlja, 65% taro Vlainake džuvlja, 63% taro Romane džuvlja thaj 7% taro Albansko džuvlja. Makedonikani komunitèta žal palal anθ-o kadava dikhipen, sikavdo katar 50% e Bosniaqe ženendar, 47% e Turkikane ženendar, 35% e Albanikane ženendar, 16% e Romane džuvljengo, 7% e Srbikane ženendar, 5% e Vlainake džuvljengo thaj 4% e Makedonikane džuvljengo žene (Grafiko 62).

E džuvlja politikane manuša save sas intervjuirime sas pe jekh gindo kaj e politikani reprezentacia svakone komunitetosko thaj svakone grupako savo si ande riziko pala socialo ekskluzia si krujalno pala o themesko demokratikano barjaripe. Ande kado dikhipen, jekh deputato phendas: “Te na simas kotor katar kadi asamblea, e problemura katar miri komuniteta ka inkren pes bi-definitivno.” Si sajekh lačo te avel tut jekh reprezentanto katar jekh komuniteta, savo prinzarel e problemură thaj šaj te del jekh sistemàtikani solucia. Si maj

efektivno drom thaj inkrel maj but vastnipe. Odoleske, me, sar jekh džuvli reprezentantka kotar kodi komuniteta, sem afektirime kotar e problemura thaj me pindžarov len, me kerdem buti pe odola problemura, thaj kana sem kate šaj maj lokhes te konvincirina mire kolegen te lačharen o problemo”.

E džuvlja katar sa e diferentne komunitetura, numaj e Albansko, dikhen e Albansko komuniteta sar but reprezentirime ko politikano thaj publikano dživdipe e themesko. I makedonikani komuniteta žal palal anθ-o kadava dikhipen.

Grafiko 62. Tu gindis ke varesave komunitetura si but reprezentirime ando politikano thaj publikano trajo ando them? (%)

E džuvlja sas pučhle pe jekh skala katar 1 (na khanć) dži ko 5 (absolutno da) te den nota pe trin stereotipikane deklaracie pal-i pozicia e džuvljenqi anθ-o politikano živdipen bazirime pe lengo personalo krisaripe thaj konvikcia. Ando kodo, kana sas pučhle te e žene trubun te aven pasivne thaj čuće anθ-o politikano živdipen e themesqo/komunitetosqo, maj but sar dopaš e ženendar anθar sa e komuniteturā na sas len jekh gindo. Numaj, e cifre fluktuirinen maškar e verver komuniteturā, kaj o maj baro nivelo e eksplisitno na-akordipnasqo (skor 1) dikhel pes maškar e Makedonikane žene (skor 1 – 62%; skor 1 vaj skor 2 – 80%), e Romane žuvlā (skor 1 – 61% , skor 1 vaj 2-to nivelo – 67%) thaj Vlainskete (1-to nivelo – 60%, 1-to nivelo vaj 2-to nivelo – 70%). Ande generalo, o procento e džuvljengo save na si len jekhipen e deklaracijas (skor 1 vaj skor 2) si maškar 52% maškar e Albanikane džuvlja, 60% maškar e Bosniake džuvlja, 64% maškar e Turkikane džuvlja, 67% maškar e Romane džuvlja, 70% maškar e Vlainski džuvlja thaj 80% maškar e makedonikane džuvlja (Grafiko 63).

Pe aver rig, ande komparacia, o procento e džuvljengo andar sa averčhande komunitetura save či gindin kaj e džuvlja trubun te džan pala e murša ande politikano dživdipe

e themesko/komunitetosko si signifikantno maj cikno. Kodo si, pobuter katar dopaš e džuvljengo andar e Srbikane (69%), Makedonikane (64%) thaj Bosnikane (55%) komunitetura na si pe jekhipe kaj e džuvlja trubun te džan pala e murša ando politikano dživdipe, a 7% e Srbikane džuvljengo, 15% e Makedonikane džuvlja thaj 25% katar e Bosniake džuvlja sas pe godova gindo. E Albanikane thaj e Turkikane džuvlja si barabar ulade ande akava dikhipe, kodo si, 36% e Albanikane džuvljengo na si len jekh gindo, kana 35% si len jekh gindo, thaj 35% e Turkikane džuvljengo na si len jekh gindo, thaj 36% si len jekh gindo. Sar vi aver komunitetura, 33% Vlastikane džuvljengo thaj 25% Romane džuvljengo našti den goda e mothodimasa, thaj 25% Vlašikane džuvljengo thaj 19% Romane komuniteturengo si ande jekhipe e mothodimasa (Grafiko 64).

E džuvlja si vi ulade ande pire percepcie te si sikavde e džuvlja kaj e zor thaj politikano lideripe naj lenge (%). Odoleske, o procento e džuvljenqo save na si len jekhipe e phenimasa si maj baro desar o procento e džuvljengo save gindin o opruno maškar e Romane džuvlja (66% na si len jekhipe, mamuj 11% save si len jekhipe), e Makedonikane džuvljengo (58% na si len jekhipe, mamuj 19% save si len jekhipe), Albanikane džuvlja (39% na si len jekh gindo, mamuj 30% save si len jekh gindo) thaj e Turkikane džuvlja (34% na si len jekh gindo, mamuj 29% save si len jekh gindo). O kazuso si averhande ande aver komunitetura, kaj o procento e džuvljengo save si pe jekh gindo kaj e džuvlja sikaven len kaj e zor thaj o politikano lideripe naj lenge (%) si maj baro katar e džuvlja save na si pe jekh gindo. Sar si, 46% e Srbikane džuvljengo si len jekh gindo thaj 38% na si len jekh gindo e deklaracijas, kodo si 39% e Vlainake džuvljengo si len jekh gindo thaj 34% na si len jekh gindo, thaj 28% e Bosniake džuvljengo si len jekh gindo thaj 22% na si len jekh gindo (Grafiko 65).

Sar dikhel pes sar o societeto thaj averčhande komunitetura sar jekh sasto dikhen i rola e džuvljenqi an-i politika, sa e intervjuirime manuša sas jekhutne kaj i baza vaš kadava si butivar thodini an-e anglune stadiumura e čhavorenqe. Jekh MP katar jekh maj tikni komuniteta phendas kaj kadala diferencie si kerdine ko vakti kana bijandilo o čhavo, but anglal so e biologikane pekuliaritetura šaj te oven konsiderime sar faktori: *“Ka len aver retorika kana e manuša ka bahtaren tumen ko bijandipe e čhavoresko mamuj e čhaja. Vov si les jekh ČHAVO! Oh, sas tut jekh čhaj? O tono e glasosko si pherdo aver. Kana perel o havo, amen phenas lesqe te na rovel, tu san havo, tu san manuš. Kana perel e tikni shej, perel e dadeskiri thaj e dajaki princeza, te na dukhavel pes? Le čhave si ažukerde te aven nasul, vi kana von inke naj len testosteron sar biologikano faktor. Numa te si kade ke e shejori inkrel pe kade, bishavas la ande shavorengi klinika te len diagnosa, soski romni voj avla kana bariol.”* Laki kolega kotar i Asamblea maj dur specifikuil kaj i situacia si maj alarmantno ko ruralno thaj socialno izolirime komunitetura: *“Ano ruralno thaj izolirime komunitetura, o suportto si maj baro e muršengere čhavorenqe desar e džuvlikane čhavorenqe... kana me phenav kaj e čhave merisaren jekhutno suportto, me bilači edukacia, amen sas amen problemo ande muro komuniteto, muršenge čhave ramosarde ande škola, džuvlikane čhave na. Kana o zakono*

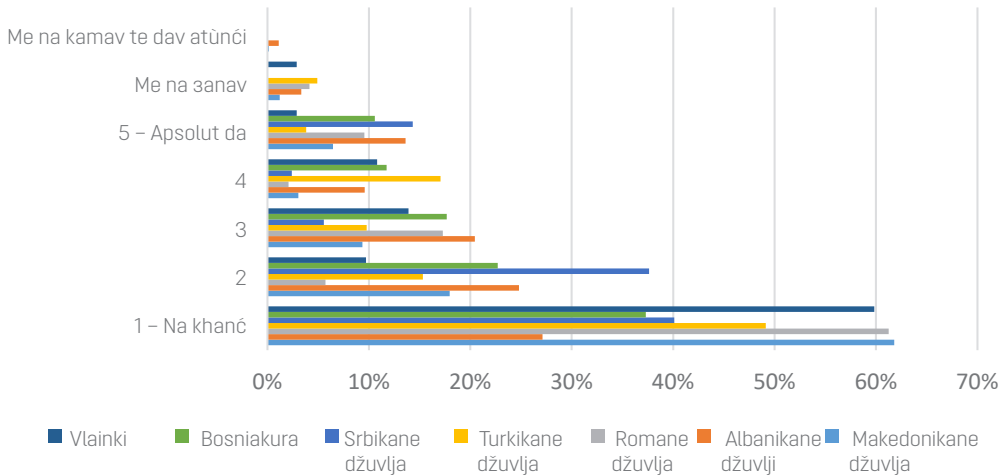
vash obligatorikano fundavno thaj mařkarutno sikljovipe parudjilo, o numero kezdisarda te bararel pes, numa e familije musaj te den jekhutno suporto pire chavorenge.

Kana akharel pesqi personalo eksperiēna, jekh etnikani albanikani deputata phendās ke e žene našti te avel len jekh lači kariēra thaj te pheren pengi rōla sar dej thaj romni anθ-o jekh vaxt, jekh impresia savi, palal late, sas inkerdi numaj, bibahtake, inke si prezento: "Kana me simas studento, me gindisardem kaj o čeri si o limito. Ko momenti kana me ansurisajlem, e butja parudjile. E societaqe ažitimata sas te avav i maj lači romni, dej, bori... Na sim dukhavdo so nakhav vrāma te barōrav mire čhaven, numaj xasardem but berša gīndindos ke mire personalne cilā na žanas e familiaqe živdipnača... Amen barjaren amare čhaven te gatisaren len vash o bijavesko dživdipe."

Ande relacia kadale dialogosa, jekh reprezentanto e Guvernosko, savo si etnikano Albanco, maj dur akcentirisarda i rola e edukaciake sistemosqi anθ-o čhivipen e dife-rentne kariere vaš e čhaja, čhivindoj len karing edukaciaqe thaj grizake profesie: "E sikav-ne, vi e žuvlikane sikavne, ka den sovli e čhavenge te oven sikavne, soske odova si o majšukar profesia savi ka mukhel amen sar džuvlja te lav sama e familijake thaj e čhavenge."

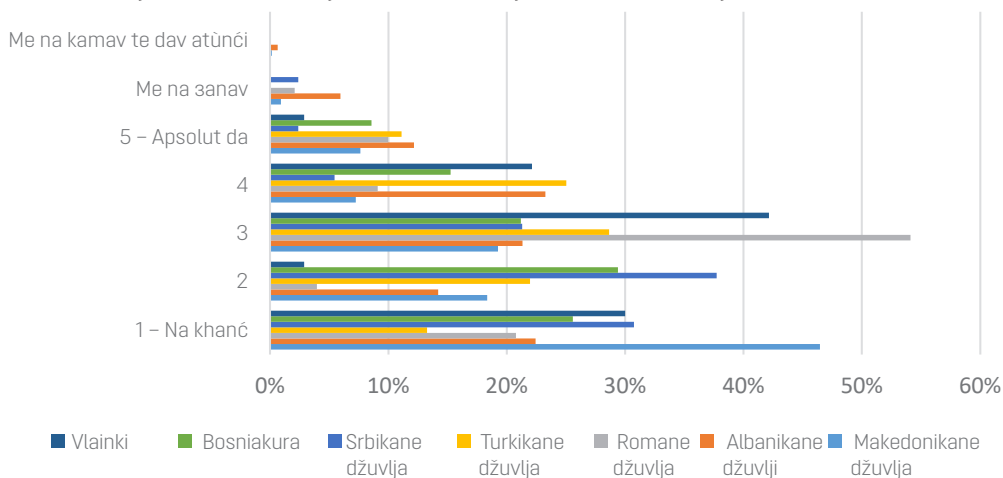
O majoriteti e džuvljengo taro sa e komunitetija nane pe jekh gindo kaj e džuvlja trubun te oven pasivno thaj čuće ko politikano dživdipe e themesko/komunitetosko.

Grafiko 63. Pe jekh skala katar 1 (na khanć) ži ka 5 (absolutno da), ži kobor san tu sa jekh gindo kadale phenimasa: I džuvli trubul te ovel pasivno thaj čhivdi ko politikano dživdipe e themesko / komunitetosko (%)

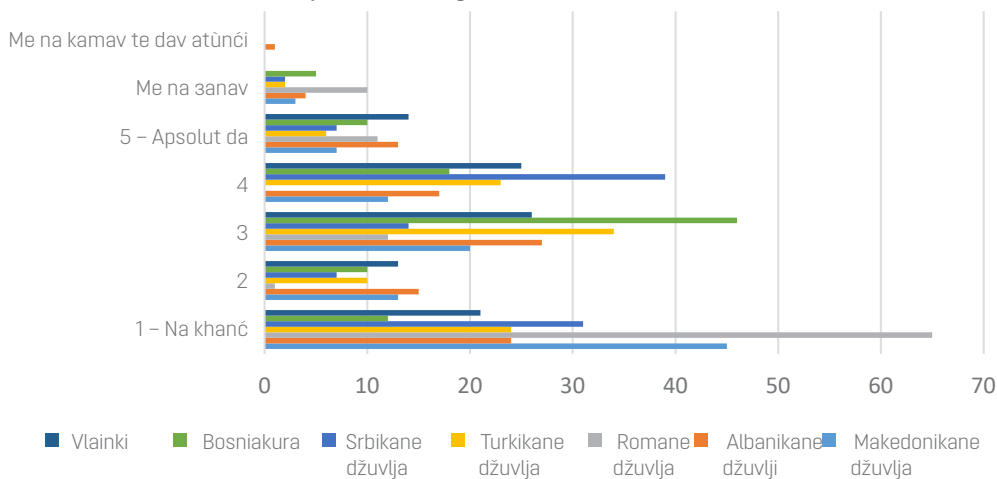
E džuvlja si generalo ulade maškar e komunitetura ande relacia pala o stepeno ande savo von si pe jekh gindo kaj e džuvlja trubun te džan pala e murša ande politikano trajo e themesko/komunitetosko.

Grafiko 64. Pe jekh skala katar 1 (na khanć) ži ka 5 (absolutno da), ži kobar san tu sa jekh gindo kadale phenimasa: I žuvli trebal te žal palal o murš anθ-o politikano živdipen le themesqo / komunitetaqo

E džuvlja si vi fundamentalno ulade maškar e komunitetura ande relacia pala o stepeni savo von si pe jekh gindo kaj e džuvlja si sikavde kaj e administracia thaj politikano lideripe naj lenge.

Grafiko 65. Pe jekh skala katar 1 (na khanć) ži ka 5 (absolutno da), ži kobar san tu sa jekh gindo kadale phenimasa: E džuvljija si sikavde kaj e zor thaj o politikano sherutnipe nane lenge (%)

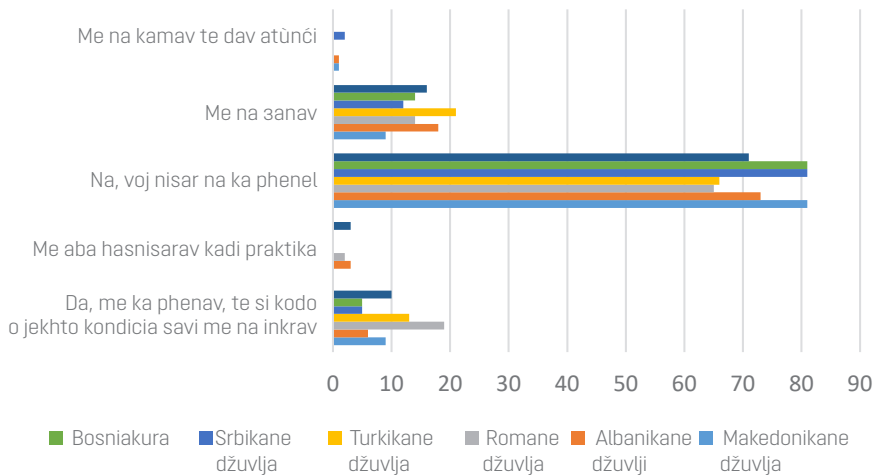
Maj but desat duj-trinto kotor e džuvljengo sikade kaj von nisar na ka deklarinen pes sar kotor katar aver komuniteta, te o pherdipe e kvotako vash varesave komuniteta si ekh kondicia savi trubul te kerel pes buti ki jekh themski institucia. Name, akava si o lil vash 81% e makedonikane, srbikane thaj bosnikane džuvljengo, 73% e albanikane džuvljengo, 71% e vlainake džuvljengo, 66% e turkikane džuvljengo thaj 65% e romane džuvljengo (Grafiko 66).

Jekh procento e džuvljengo maj dur phende kaj pindžaren varekas ande lengi komuniteta savo lias avantažo katar kadi praktika. Akava procento si majbaro maškar e Bosniakura (39%), thaj o majtikno maškar e Vlainka (13%) thaj e Albania (7%). Maškar aver komuniteta, o procento si paše 20% (24% maškar e turkikane džuvlja, 21% maškar e srbikane džuvlja, 20% maškar e romane džuvlja thaj 17% maškar e makedonikane džuvlja, Grafiko 67).

Pe aver rig, e džuvlja katar sa e diferentne komuniteta patjan kaj kadi praktika si butivar utilizirime ande lengi komuniteta. Named, upral duj-trinto kotor e romane džuvljengo (68%) thaj e makedonikane džuvljengo (64%) phende kaj e manuša andar lengi komuniteta varekana vaj maj butivar deklaririnen aver etniciteto te šaj te len buti. O sasto atunčipen reslās maj but sar dopaš e ženendar andar e komunitetura Bosniake (51%) thaj Vlaće (56%), sar vi 42% Turkikane thaj Srbikane ženendar. Ande relacia e avere komuniteturenca, kadi perceptia si maj tikni maškar e Albanikane džuvlja, kote 32% patjan kaj e Albanura varekana vaj maj butivar deklaririnen aver etniciteto vash o ciljo te keren buti (Grafiko 68).

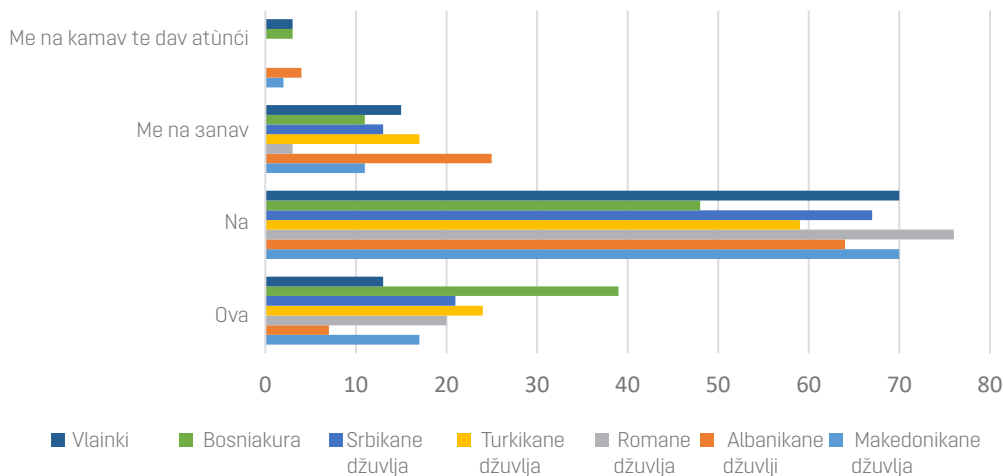
Maj but desat duj trinto kotor e džuvljengo nisar na ka deklarinen pes sar kotor katar aver komuniteta te šaj te len buti.

Grafiko 66. Ka deklaririnen tut varekana sar membro katar aver komuniteta, te si ke o pherdipe e kvotačo vaš jekh etniciteto si i jekhutni kondicia savi ačhel anθ-o drom te arakhes buti anθ-i jekh themesqi institucia (%)

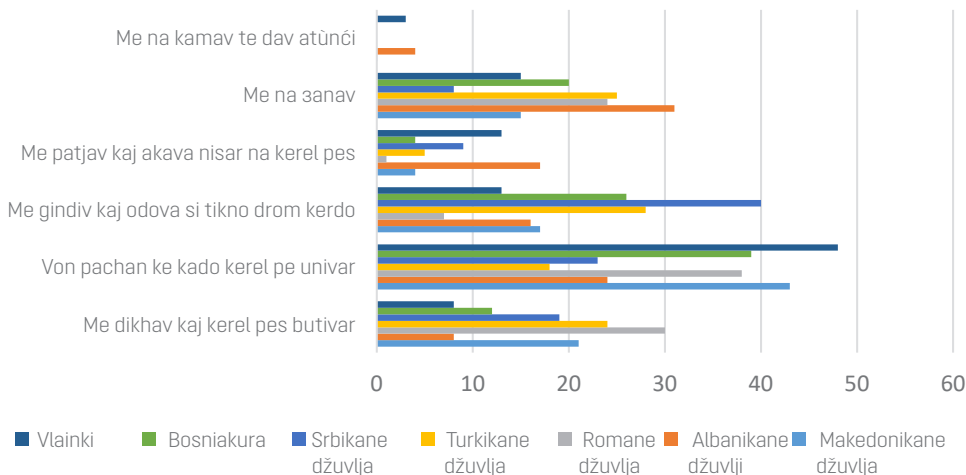
Jekh cerra numero džuvljengo katar sa e komunitetura pindžaren varekas katar lengi komuniteta savo deklarisa da aver etniciteto te šaj astarel buti ande publikani administracia.

Grafiko 67. Džanes varekas andar tiri komuniteta savo deklarisa da pes sar membro andar aver etnikani komuniteta te šaj te astarel buti anθ-i publikani administracia? (%)

Si jekh žangli percepcia maškar e žene andar sa e komunitetura kaj i praktika te deklarisa pes jekh aver etniciteto vaš buti si prezento ži k-i varesave rig anθ-e svako komuniteta.

Grafiko 68. Tu gindis ke kadi praktika, te deklarisa tut sar membro ande aver komuniteta pala o ciljo te keres buti ande kodi komuniteta, si butivar hasnime ande tiri komuniteta? (%)

VI. Konkluzie

O res kadale studijako si te dikhel pes i politikani participacija e džuvljengi katar e minoritetne komunitetura ande Nordutni Makedonia, te sikavel pes lengi pozicia thaj lenge percepcije. **Ande generalo, naj institucionale date pala politikani participacia e džuvljengi katar minorititurenge komunitetura. E governoske institucie thaj e ministrura tikno drom si len disagreguime date save si relevantne vash te dikhen e pozicia e džuvljengi katar e komunitetura save naj maj but, so kerel o proceso te kerel pes politika maj pharo.**

O barjardo involvipe e džuvljango an i politika tari Nordutni Makedonia si sebepi taro dživdipaske lačharimata ko alosaripaske regulacie thaj perzistentno zumavipe te reprezentirinen džuvlja politikane manuša thaj aktivistura. Fondosaripe e Klubesko e Deputetengo ando 2003-to berš thaj keripe e Komisiako pala Egalutne šajimata pala džuvlja thaj murša ando Parlamento ando 2006-to berš si refleksija pala institucionalne pasura pala reslipe pala gender legislacia. O introdukcia e gender kvotaki ando 2002-to berš kerdas mandato kaj 30% katar e kandidatura pe alosarimaske liste, vi nacionalno vi lokalno, te aven katar o tikno reprezentirime gender. Maj palal kerdine amandmanura ando 2006-to berš specifikuin kaj svako trito kandidato pe lista trubul te avel andar o manuš savo si maj cikno reprezentirime, so vazdel pes signifikantno e džuvljangi participacia ande Asamblea Republikaki Nordutni Makedonia. O Alosaripnasko Zakono katar o 2014-to berš introducisarda jekh aver mehanizmo te arakhel pes e džuvljikani reprezentacia ando politikano dživdipe e themesko, so si dino kaj te mukhel pes jekh džuvli katar lako parlamentarno than, e avutni džuvli pe kandidaturengi lista šaj te lel lako than. Ando 2015-to berš, e amandmanurenca ando Alosarimasko Zakono, e gender-kvota vazdas pes dži ko 40%. Mamuj akala lačharimata, si činadimata te del pes aksesu pe decizjake strukture pala disave grupe džuvljenge, sar so si Romane džuvlja, džuvlja andar ruralne thana, thaj džuvlja disabilitetoncar.

E džuvlja andar minorititurenge komunitetura nakhen duple diskriminacia pala piro etniciteto thaj pala piro gender. Akana, ande relacia e džuvljanca katar e majbari komuniteta, von si ande jekh katar e maj vulnerabilne pozicie ande societeta. Von butivar si len ekskluzia katar o publikano živdipe thaj tikno drom si len zor te keren influencia pe politike. **Kadi bi-lači pozicia si vi dikhlini anθ-i sasti lumja thaj, ži k-i jekh rig, si sikavdi vi anθ-e barvale thema vi anθ-e regionurā save si anθ-o barjaripe.**

I Nordutni Makedonia isi la baro normativno thaj institucionalno fremo phanglo e promoviribaja taro gender egaliteti an o them, savo si generalno zoralo kerdo

thaj phandlo e maškarmutne direktivenca thaj konvencienca save si phangle akale pučibaja.

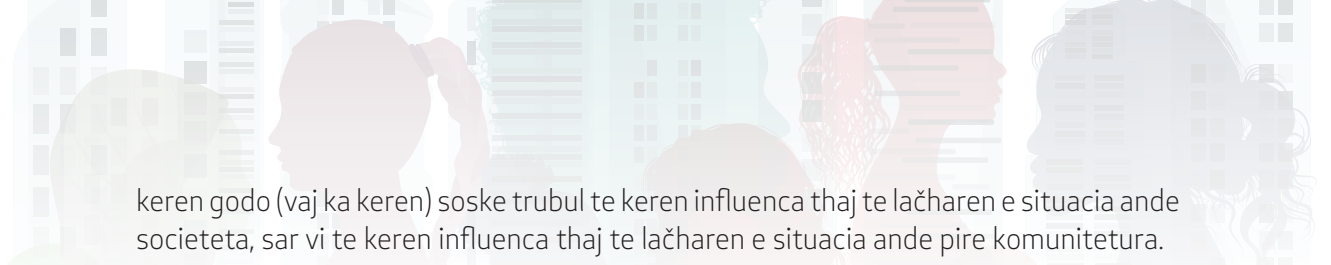
Lesko signifikantno barjaripe astarda palal o 2000, katalizirime katar: (i) o vazdipe e numerosko e džuvljengo ande politika – džuvljikane deputatura palal o introdukcija e kvotengo pala o tikno reprezentirime gender pe kandidaturengo liste ando 2002, thaj e džuvljikane konsilierura ande lokalo korkorutno governipe palal o introdukcija e kvote ando 2004 berš; (ii) te astarel pes o statuso e themesko sar kandidato pala membrura ande Evropaki Unia ando 2005-to berš, so resljarda te kerel pes harmonizacia e Makedonikane legislaciaki e EU legislaciasa (gender sensitivo); thaj (iii) adopcia e Zakonoski pala Egalutne Šanse pala Džuvlji thaj Murša ando 2006-to berš, savo sasa fundo pala maj dur vazdipe gender-senzitivo institucionalno thaj normativo set-up e themesko. Numaj, i implementacia kadale normativne fremosqi si slabo, vi anθ-o dikhipen lesqi praktika vi anθ-o dikhipen e krisaço pal-o lesço phagipen. E maškarmutne institucije thaj e themesqe organizacie e civilo societaqe sikade o pučipen e implementaciaço sar ključno vaš te vazdel pes i egaliteta maškar e murša thaj e žuvlji anθ-o them.

Vi te o zakonosko fremo pala egalutne šajpa pala politikani participacia si satisfakcia, vov či tradusil pes sajekh anθ-i direkto praktikani implementacia. I politikani participacia e džuvljengi kotar e na-majoritetoske komunitetura, numaj, ko nesavo nivelo, e Albanikane džuvlja, si ko signifikantno tikno nivelo. I situacija si similarno vi ko ekutivo vi ko lokalno nivelo, soske e džuvlja, generalo, si tikno reprezentirime, a e džuvlja kotar e na-majbari komunitetura praktično na egzistirinen odothe. **E date katar e primarno rodipa sikaven vi jekh cikno nivelo e džuvljengo ande politikano thaj civilo dživipen.** Numaj, isi jekh favorizirimi pozicia vash o avutno angažmano e džuvljengo ki politika.

Maj dur si baro progreso ande integracia e gender pučhimaski ande legislacia thaj mere thaj programura te promovirinen pes egalutne šajmata pala džuvlja thaj murša, lengi implementacia si inke phangli katar cikno džanglipe pala pučipa save si ande relacia e gender egalitetosa, gender bias, gender stereotipura thaj restriktivno gindipe, stavi, valutura, patjavipe thaj percepcije, so kerel o proceso te parovel pes o stavi, phiripe thaj e gender stereotipura ande favora e gender egalitetosko jekh lungo-vrjamako numaj esencijalno angažmano.

E anglune date vi konfirmin kaj e rolje e genderenge si inke prevalentno ano sasto societeto; numaj, e džuvlja katar e minoritetonge komunitetura si maj bilače, soske gasave stavi si maj but.

Generalno, politikani participacia e džuvljangi kotar e komunitetia an i Nordutni Makedonia si ekivalentno sar alosaripe ano alosaribe. Sar rezultato, 72% vaj maj but džuvlja katar sa e komunitetura naj direktno involvirime thaj naj len personalne ambicie te len kotor ande politika. O majbaro atuncipen si kaj o maj baro časo vaš lenqi decizia te na aven anθ-i politika si o bi-intereso maškar sa e komuniteturā. E džuvlja save si ande politika, vaj save si len ambicija te aven involvirime,

keren godo (vaj ka keren) soske trubul te keren influenza thaj te lačharen e situacia ande societeta, sar vi te keren influenza thaj te lačharen e situacia ande pire komunitetura.

Te kerel pes o xakaj te alosarel pes an-o paluno alosaripe si klaro o maj tikno maškar e Rromane žene, kaj duj-trinto kotor e džuvljengo raportisarde kaj alosarde an-o alosaripe, ande relacia e avere komuniteturenca, kaj o alosaripe sas maškar 73% thaj 95%. Ano alosaripe, personalno politikane konvikcie thaj konzistentno politikane valutura si ekh baza vash o maj baro kotor e džuvljengo kotar sa e komunitetura. Involviribe ano politikane partie si paše 10% e džuvljenge kotar sa e komunitetia, bizo eksepcia e Bosniake thaj Makedonikane džuvljengo (25% thaj 17%). Numaj, o involviripe e džuvljengo ande politikane partie si ande fundo limitirime numaj pala membrura.

Paše dopash vaj maj but džuvlja andar sa e komunitetura kamen lengere interesura te len pe sama kana anen pe politikane decizije. Maj dur, o mangipe te len than ande civilne aktivitetura thaj inicijative si prezento maškar e džuvlja katar sa e komunitetura. O procento e džuvljengo save sikavde cikno jal bi interesu kana si o pučipe pala gatisaripe te reaguinen te si varesavi politikani decizia mamuj lengere interesura si maj baro maškar e Rromane džuvlja (65%).

E džuvljenge naj len pativipen kaj lenqe šajutnimata thaj žanimata resen e šajutnimata te resen bare politikane pozicie. O majbaro korkoro-pačavipe si notirime ki propozime pozicia ko lokalno nivelu, komunalno konsilieri, kote so e džuvlja kotar sa e komunitetura si ulade kotar o dikhipe te isi len o trubulipe thaj džanlipa. Romane džuvlja si eksepcia, kote numa 6% pačanen kaj pheren e kondicie pala akaja politikani pozicia. Gasave na siguripa barol so maj bari si i politikani pozicia savi si propozime ano rodipe.

Jekh signifikantno procento katar sa e komunitetura dikhen e Romane komunitetura sar majbut diskriminirime katar aver. Sa intervjuirime džuvlja politikane manuša konfirmisarde kaj von nakhle diskriminacia maj but ande relacia pala lengo gender, numaj ande varesave kazura vi sar kombinacia lenge genderesko thaj etnicitetosko. Maj but džuvlja si pe jekh gindo kaj e džuvlja si tikno reprezentirime ano politikano thaj publikano dživdipe. Kadi percepcia pale sikavel pes ande reprezentacia e džuvljengi katar minoriteturenge komunitetura ande politikano trajo. E džuvlja katar sa e komuni si pe jekh gindo kaj ka ovel majšukar e societake te oven maj but džuvlja ande politikano dživdipe e themesko. Jekh baro nivelu e akordosqo maškar e komunitetura si vi dikhlino anθ-o dikhipe pal-i diskusia te si e žene, maj anglal, te aven lače džuvla, deja thaj te len sama pal-e lenqe khera. E džuvljikane politikane manuša si pe jekh gindo kaj e džuvljija si tikno reprezentirime ki politika, thaj sar jekh kotar e majbare resa, von sikavde o bi-ambicija thaj o bi-perzistencija te len kotor ki akaja sfera, sar vi o bilačo akceso ko resursia e džuvljenge ki politika.

E džuvlja katar sa e komunitetura si ulade ande relacia te si e džuvlja katar e na-majoritetoske komunitetura si len zor te keren influenza pe politika, e maj baro procento e pozitivne responsengo registruime maškar e Srbijake džuvlja (40%), thaj maj cikno

maškar e Vlaineke džuvlja (26%). E intervjuirime džuvljikane politikane manuša dine jekhipe kaj e zor te kerel pes influencia pe politika, na numaj e džuvljenge andar e minoritetonge komuniteta, numaj vi e džuvljenge ande generalo, si maj cikni ande relacia e muršenca. Von maj dur phenen kaj akava si signifikantno influirimo kotar o diferentno dživdipaskere stilija thaj tradicionalno gender rolje e muršenge thaj džuvljenge ano amaro societeto, save si direktno phangle e decizjaker e praktikencar.

E džuvlja katar sa e komuniteta ulaven o patjavipe kaj e džuvlja politikane manuša ka keren o politikano dživdipe maj tikno korupto, maj tikno violentno thaj ka zurarel e socialno protekcia ando them. Kana sas pučhle te den anav e politikane lideresko savesko stilo e lideresko von dikhen pozitivno, o baro kotor e džuvljengo katar sa e komuniteta sikade jekh murš politikano lidero. Maj but, e džuvljikane politikane manuša save peren ande na-majoritetno komuniteta si tikno, te si varekana, ašunde katar o publiko. Jekh deputato konfirmisarda kaj e džuvljikane politikane manuša si maj cikne dikhline ki publika thaj phanglja akava problemo e cikne resursenca save e džuvljenge isi len vash promociake resarin. E džuvlja si vi skeptikane pala šajipe e džuvljango katar minoritetunge komuniteta te arakhen pes ande bare politikane pozicije ande maj pashe vrama. Anda kodo, maj but desat e žene (54%) patan ke e žene na si šaj deka tar minoritetonge komuniteta te avel prezidento e themesko.

Maj but desat duj-trinto kotor e respondentengo sikavde kaj nisar na ka deklarinen pes sar peren kotar aver komuniteta, te sine kaj o pherdipe e kvotako vash nesavo etniciteteto si ekh kondicia so trubul te kerel pes buti ki jekh themski institucia. Pe aver rig, e džuvlja katar averčhande etnikane grupe patjan kaj kadi praktika butivar kerel pes ande lengi komuniteta.

VII. Rekomendacie

Si jekh urgentno trubujipe te vazdel pes e reprezentacia e džuvljangi katar e diferentne komunitura ande politika prekal e politikane partie. E politikane partie trubuj te aven inkurajime te keren aktivno rekrutacia thaj suporto e džuvljenge kandidaturen katar averčhande etnikane komunitura pala alosardine pozicie thaj te anen gender kvote andar piri partia po drom te sigurinen jekhutni reprezentacia, specialo ande Governo thaj komune. Maj dur, e politikane partie trubun te keren targetuime programura te aktivo angažuin e džuvlja andar e minoritaturenge komunitura ande politikane aktivitetura, inkluzivno te del pes resursura thaj suporto pala lengi participacia ande politikane procesura thaj keripe e decizjengo.

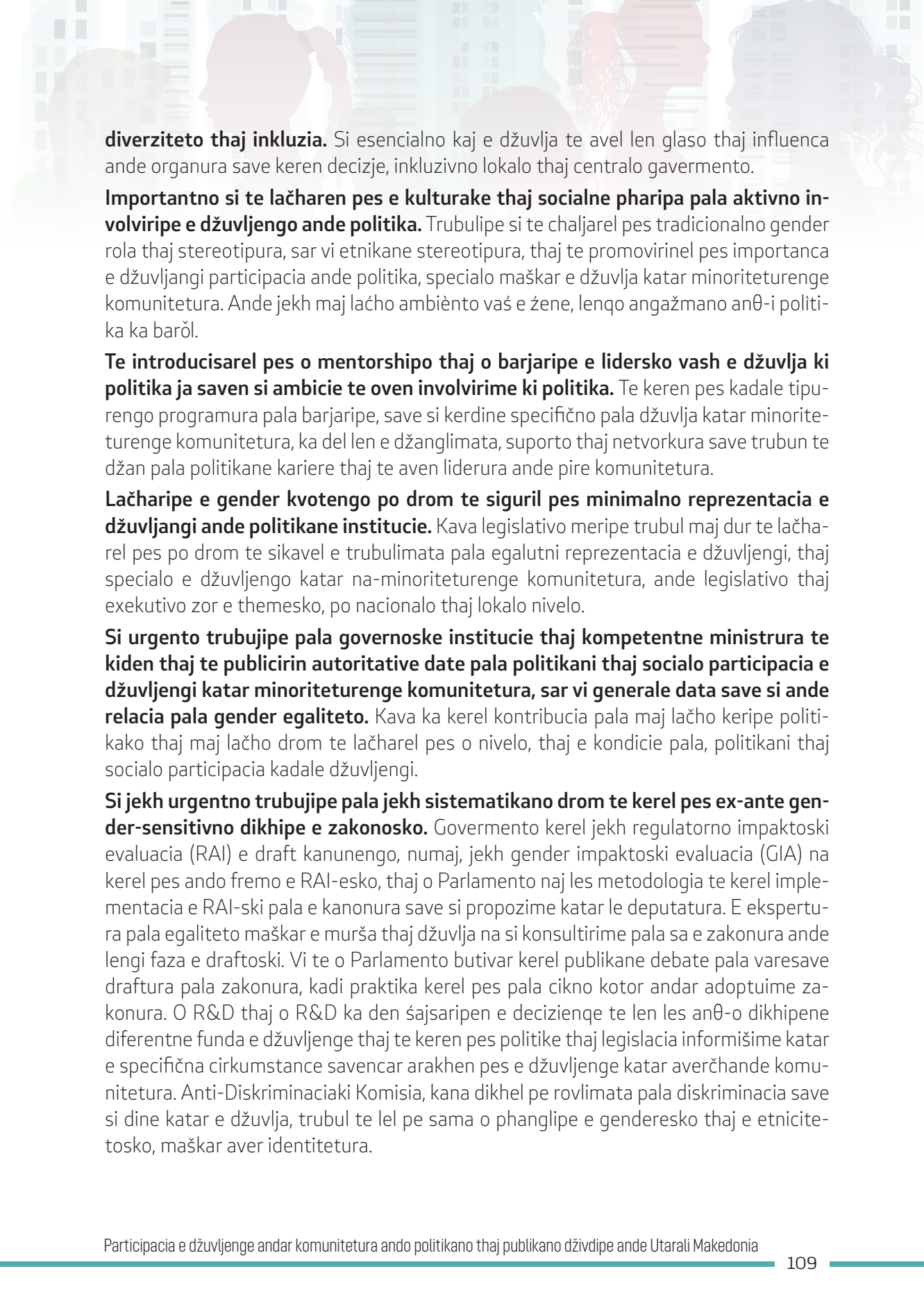
E politikane partie trubun te den jekhutno suporto thaj resursia e muršenge thaj e džuvljenge ande politika. E džuvlja ande politika trubun te avel len egalutno akceso pe inicijative, treningura, mentoripe, finansijako suporto, šaipa pala networko thaj resursura pala kampanja sar lenge muršenge kolege ande lengi politikani partija.

Investicia ande edukacia thaj maj baro džanglipe e džuvljango ande politika thaj politikane čačipa ande generalo. Trubulipe si te keren pes edukaciake kampanje te vazden pes o džanglipe pala importancia e džuvljangi participacia ande politika thaj te del pes informacia pala politikano proceso, čačipe te alosarel pes thaj sar te astaren pes ande lokalo thaj centralo gavermento. Specialo fokusno trubul te del pes pe minoritaturenge komunitura, maj but pe džuvlja thaj čhaja.

Te kerel pes thaj te inkurajil pes jekh šajutno ambiènto vaš o aktivo involviripe e džuvljenqo anθ-i politika. E politikane organizacie trubun te keren jekh kultura savi del vast thaj vazdel e džuvljikano involviripe ande politika, savi aktivno marel pes mamuj o sexizmo thaj diskriminacia ande politikani sfera, thaj savi vazdel opre jekh maj inkluzivno thaj diverzitetno politikano ambiènto.

Si urgentno trubujipe te zurarel pes o nivelo e implementaciako e politikako savo kerel prevencia e violenciaki, harasmentoski, diskriminaciaki thaj xoliako vakeripe bazirime po gender thaj etnicitetu, akcentosa pe kazura save si kerdine mamuj džuvlja ande politika. Trubulipe si e kompetentno institucienge te reaguinen pobut intenzivno pe gasave kazura thaj te dekuražirinen e potencialne kriminalcura.

Si but importante e džuvljenge ande politika, thaj maj but e džuvljenge katar e komunitura save naj maj but, te avel len jekhutno kotor e reprezentaciako ande sa e organura save keren decizje, implementirindoj politike save promovirinen

diverziteto thaj inkluzia. Si esencionalno kaj e džuvlja te avel len glaso thaj influencia ande organura save keren decizije, inkluzivno lokalo thaj centralo gavermento.

Importantno si te lačharen pes e kulturake thaj socialne pharipa pala aktivno involviripe e džuvljengo ande politika. Trubulipe si te chaljarel pes tradicionalno gender rola thaj stereotipura, sar vi etnikane stereotipura, thaj te promovirinel pes importancia e džuvljangi participacia ande politika, specialo maškar e džuvlja katar minoriturenge komunitetura. Ande jekh maj lačo ambiènto vaš e žene, lenqo angažmano anθ-i politika ka barōl.

Te introducisarel pes o mentorshipo thaj o barjaripe e lidersko vash e džuvlja ki politika ja saven si ambicie te oven involvirime ki politika. Te keren pes kadale tipurengo programura pala barjaripe, save si kerdine specifično pala džuvlja katar minoriturenge komunitetura, ka del len e džanglimata, suportto thaj networkura save trubun te džan pala politikane kariere thaj te aven liderura ande pire komunitetura.

Lačharipe e gender kvotengo po drom te siguril pes minimalno reprezentacia e džuvljangi ande politikane institucie. Kava legislativo meripe trubul maj dur te lačharel pes po drom te sikavel e trubulimata pala egalutni reprezentacia e džuvljengi, thaj specialo e džuvljengo katar na-minoriturenge komunitetura, ande legislativo thaj exekutivo zor e themesko, po nacionalo thaj lokalo nivelo.

Si urgento trubujipe pala governoske institucie thaj kompetentne ministrura te kiden thaj te publicirin autoritative date pala politikani thaj socialo participacia e džuvljengi katar minoriturenge komunitetura, sar vi generale data save si ande relacia pala gender egaliteto. Kava ka kerel kontribucia pala maj lačo keripe politikako thaj maj lačo drom te lačharel pes o nivelo, thaj e kondicie pala, politikani thaj socialo participacia kadale džuvljengi.

Si jekh urgentno trubujipe pala jekh sistematikano drom te kerel pes ex-ante gender-sensitivno dikhipe e zakonosko. Gavermento kerel jekh regulatorno impaktoski evaluacia (RAI) e draft kanunengo, numaj, jekh gender impaktoski evaluacia (GIA) na kerel pes ando fremo e RAI-esko, thaj o Parlamento naj les metodologija te kerel implementacia e RAI-ski pala e kanonura save si propozime katar le deputatura. E ekspertura pala egaliteto maškar e murša thaj džuvlja na si konsultirime pala sa e zakonura ande lengi faza e draftoski. Vi te o Parlamento butivar kerel publikane debate pala varesave draftura pala zakonura, kadi praktika kerel pes pala cikno kotor andar adoptuime zakonura. O R&D thaj o R&D ka den šajsaripen e decizienqe te len les anθ-o dikhipene diferentne funda e džuvljenge thaj te keren pes politike thaj legislacia informišime katar e specifična cirkumstance savencar arakhen pes e džuvljenge katar averčhande komunitetura. Anti-Diskriminaciaki Komisia, kana dikhel pe rovlimata pala diskriminacia save si dine katar e džuvlja, trubul te lel pe sama o phanglipe e genderesko thaj e etnicitetosko, maškar aver identitetura.

Si jekh urgentno trubujipe pala post-legislativo surveillance (PSS) thaj monitoringo pala implementacia e legislaciaki pala gender egaliteto thaj komunitetoske hakaja. Implementacia e NAP-esqi ka thovel lumja sar i legislacia pal-i jekhipen e muršenqi thaj e komunitëtenqe xakaja kerdas buti anθ-i praktika desara laqi adoptacia anθ-o Parlamento thaj ka ažutil te lačarel pes i governosqi politika, legislacia thaj publikane servisurã. Si but importantno kaj o Parlamento aktivno angažuil pesko mehanizmo pala nadzoripe te dikhel o progreso pala implementacia e gender-sensitivne normengo (dikhipnaske ašunimata, parlamentarno pučipa, komisie pala rodipe, etc.). Paše godova trubulipe si te čerelpe praktika te čerelpe informacije pale implementacija kanonengo save si ande relacia pala džuvlja thaj džuvlja thaj efekto katar lengi implementacija. Te kerel pes buti e barierença vaš o andre žanglipe: Te identifikisarel pes thaj te kerel pes buti e specifikane barierença save na mukhen e džuvlãn te len kotor anθ-i politika, sar so si i diskriminacia maškar e murša thaj e manuša, o bi-akseso k-i griza e čavorrenqi, thaj e limitirime finansikane resurse.

Adopcia e neve kanonesko vash gender egaliteto savo kamel te kerel sasto gender egaliteto ande sa e sfere e publikane thaj privatne dživdipasko zurindoj e pozicia thaj kondicia e džuvljangi ando societato thaj dendoj egalutne šajmata pala realizacia sa e čačipengi promovirindoj e gender egaliteto. O zakono utilizil interseksionalno thaj gender-transformativno aprosurã save si krujalno te kerel pes buti e stereotipurenca thaj predrasudencia thaj kerel advokacia vaš jekh nevo nacionalo gender mašinãro.

Si trubujipe pala maj baro investicija katar e resursura karing implementacija katar normativno thaj institucionalno fremo pala gender egaliteto ando them. Trubul majbare zumavipa te implementirinel pe normativno fremo thaj te aktivirinel pe o institucie save si responsabilno pala oleski implementacia. Te kerel pes regularno ex-post analiza anθ-i kadaja rig šaj te del but kontribucia anθ-i praktika thaj te lačarel pes o fremo.

Trubul te barjarel pes investicija ande čhavorengere institucije thaj ande institucije pala phure thaj nasvale manuša, sar vi te astarel pes majbut profesionalno personalo ande akala institucije, te šaj te del pes e džuvljenge jekh optimalno alo-saripe maškar e decizia te nakhen piro profesionalno barjaripe te šaj te len sama pala e familijake membrura. Avazipe gasave infrastrukturako thaj lako kvaliteto si majbare obstrukcie palo keripe e decizjengo thaj šajipe e džuvljange te dedicerinen pes efektivno pe piri profesionalno kariera, inkluzivno e politikane kariera.

